

Bijdragen tot de geschiedenis van het geneeskundig onderwijs aan de Leidsche Universiteit 1575-1625.

Contributors

Kroon, Just Emile.

Publication/Creation

Leiden : Van Doesburgh, 1911.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ytv22a4g>

License and attribution

Conditions of use: it is possible this item is protected by copyright and/or related rights. You are free to use this item in any way that is permitted by the copyright and related rights legislation that applies to your use. For other uses you need to obtain permission from the rights-holder(s).

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

Fallers

CAF. 381 . B

22101063852

X105204

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN HET
GENEESKUNDIG ONDERWIJS AAN DE LEIDSCHÉ UNIVERSITEIT.
1575—1625.

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN
HET GENEESKUNDIG ONDERWIJS AAN
DE LEIDSCHEN UNIVERSITEIT 1575—1625

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE GENEESKUNDE

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE LEIDEN

OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

D^R. P. J. BLOK

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

VOOR DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE TE VERDEDIGEN

OP DONDERDAG 15 JUNI 1911, DES NAMIDDAGS TE 4 UUR

DOOR

JUST EMILE KROON

GEBOREN TE LEIDEN

LEIDEN — S. C. VAN DOESBURGH — 1911

GN 41

LEYDEN : Medical School : 16-17 cent

Gallen

CAF. 381. B

AAN MIJNE OUDERS

Bij de voltooiing van dit proefschrift is het mij een aangename plicht, U, Oud-Hoogleraren en Hoogleraren der medische en philosophische faculteiten, dank te zeggen voor het onderwijs, dat ik van U genoten heb.

In het bijzonder gelden deze woorden U, Professor VAN LEERSUM, Hooggeachte Promotor. De steun en de belangstelling, die ik bij de vervaardiging van dit proefschrift van U mocht ondervinden, en de welwillendheid waarmede Gij steeds bereid waart mij te helpen, zullen bij mij steeds in dankbare herinnering blijven.

Een woord van hartelijken dank ook aan U, Heeren Curatoren dezer Universiteit, voor de vergunning om van Uw Oud-Archief gebruik te mogen maken; U, Mr. BODDAERT, voor de vriendelijke wijze waarop Gij mij steeds hebt te woord gestaan en voortgeholpen.

De mij door U, Dr. MOLHUYSEN, zoo ruimschoots verleende hulp en voorlichting bij de bewerking van een onderwerp, waarin Gij zoo volkomen thuis zijt, zal door mij nooit vergeten worden, evenmin als de talrijke blijken Uwer vriendschap.

U, Heeren Bibliothecarissen en Archivarissen, van wien ik goede raad en steun bij mijn werk mocht ondervinden, betuig ik bij dezen mijn welgemeenden dank daarvoor.

INHOUD.

Inleiding

I. De geneeskundige opleiding vóór het jaar 1575	1
II. De eerste medische faculteit	7
III. Het geneeskundig onderwijs	20
IV. Het klinisch onderwijs	42
V. De anatomie	47
VI. De botanie	69
VII. Bio-bibliografie	89
Bijlagen	111
Stellingen	151

INLEIDING.

Bij het behandelen van mijn onderwerp heb ik mij tot het tijdperk 1575—1625 moeten bepalen, daar het materiaal over die jaren mij overvloed van stof ter bewerking opleverde.

Behalve schrijvers als Orlers, Meursius, van Mieris, Siegenbeek, Kist, Suringar en Schotel, had ik voornamelijk de Resolutien van Curatoren en de Acta Senatus te raadplegen. Wat de Resolutien betreft, waren voor mij de eerste vier deelen van belang (1574—1627); de Acta Sen. had ik vanaf 1579 — vóór dien tijd ontbreken zij —, tot 1625 geheel door te werken.

Daar zich vanzelf de vraag voordeed, hoe het met het medisch onderwijs gesteld was aan andere, in dit tijdvak in ons Vaderland gestichte, Hoogescholen, heb ik in de Rijks-archieven te Leeuwarden en Groningen een onderzoek ingesteld naar de in 1585 en 1614 te Franeker en Groningen opgerichte Universiteiten. Nieuws bracht dit niet aan het licht, daar bij de oprichting eigenlijk geheel het te Leiden gegeven voorbeeld gevolgd werd. Mijn onderzoek te Utrecht omtrent het klinisch onderwijs aldaar, wordt in het vierde hoofdstuk nader uiteengezet.

Wat het hoofdstuk „Bio-bibliografie” betreft, heb ik mij voor de biografien bepaald tot die bijzonderheden, welke in hoofdzaak alleen in de Resolutien van Curatoren en Acta Senatus voorkomen, en over het geheel als van weinig bekendheid mogen beschouwd worden.

De bibliografie werd door mij verzameld uit gegevens van onze Universiteits- en enkele stedelijke bibliotheken, uit de „Bibliotheca Belgica”, uit den „Index Catalogue of the Library of the Surgeon-General's Office U.-S. Army” en uit persoonlijk in het British Museum te Londen bijeengebrachte gegevens.

HOOFDSTUK I.

De geneeskundige opleiding vóór het jaar 1575.

Vóór 1575 was het met de geneeskundige opleiding in ons vaderland slecht gesteld. Voor hem, die geneesheer wilde worden, stonden twee wegen open: hij kon aan een buitenlandsche universiteit gaan studeeren en dat was de wetenschappelijke en meest gewenschte wijze; maar men kon ook bij een geneeskundige, chirurgijn of meester in de leer gaan, en na korter of langer oefentijd ten overstaan van „de overmannen” van het gilde proeven van bekwaamheid afleggen, om daarin te worden toegelaten.

Het spreekt vanzelf dat de studie aan een buitenlandsche hoogeschool slechts voor vermogenden mogelijk was, omdat het reizen en het verblijf in den vreemde met belangrijke uitgaven gepaard gingen. Toch stelde men zich dikwerf niet tevreden met een bezoek aan één enkele hoogeschool, maar gaf men er de voorkeur aan meerdere Universiteiten te bezoeken. Goed reisgezelschap of het vooruitzicht in deze of gene Universiteit bekenden of verwanten te zullen aantreffen, maar vooral ook de roep die van de leeraren uitging, zal wel van invloed op de keuze van Universiteit geweest zijn. Van oudsher placht het meerendeel der Nederlanders, die buiten 's lands geneeskundige kennis wenschten op te doen, zich voor eenigen tijd naar Leuven te begeven, om dan daarna een Italiaansche of Fransche Universiteit te bezoeken.

Behalve de hoogescholen te Montpellier en Parijs, beteekenden de meeste Fransche universiteiten in de 15de eeuw nog niet veel op medisch gebied. Zoo vond ik omtrent Orléans vermeld ¹⁾, dat onderricht in de medicijnen slechts bij tijd en wijle gegeven werd. Angers bezat onder een 44tal leeraren slechts één heilkundige. Even slecht was het in Toulouse, en

¹⁾ Th. Puschmann, Geschichte des Medicinischen Unterrichts, blz. 190—194.

aan de, in de 14de eeuw gestichte, hoogeschoolen te Avignon, Cahors, Grenoble en Orange gesteld ¹⁾).

Rashdall ²⁾ zegt van Parijs: „A medical school in a great capital could not be without a certain importance, but the Parisian school of medicine always stood far below those of Salerno and Montpellier”.

De loop en de duur der medische studiën was door wettelijke bepalingen en door gewoonte nagenoeg overal op gelijken leest geschoeid. Het geneeskundig onderwijs van die dagen was hoofdzakelijk theoretisch. Het bestond in de eerste plaats in de uitlegging van de medische geschriften der Ouden waaraan dan mededeelingen uit de eigen ervaring werden vastgeknoopt.

Deze lectiones werden afgewisseld door disputaties, waardoor de studenten blijk moesten geven het gehoorde goed begrepen te hebben; een soort van responsie-colleges dus, dat in de Universiteiten dier dagen zeer gezocht was.

Had de student zijn eerste examen (het z.g. baccalaureaat) afgelegd, dan mocht hij onder leiding van zijn leermeester of van een ander ervaren arts zich in de medische praktijk gaan oefenen. Daartoe ging hij met hem op patientenbezoek in de hospitalen, mocht hij dezen helpen en ook wel onder diens toezicht en verantwoordelijkheid patienten behandelen. Deze gang van zaken werd aan de meeste universiteiten gevolgd, o. a. was in Montpellier tot dat doel reeds sedert 1198 een ziekenhuis bestemd. De faculteit van geneeskunde in Parijs verlangde in het jaar 1449 van hare baccalaurei, dat zij ijverig de ziekenhuizen zouden bezoeken, of een bekwaam medicus bij diens bezoeken zouden vergezellen, op straffe van weigering tot toelating voor het volgend examen.

De anatomische kennis werd nagenoeg uitsluitend uit boeken geput, misschien hier en daar ook toegelicht door afbeeldingen ³⁾, en slechts zelden door ontleding van dieren- en menschencadavers.

¹⁾ Volgens A. Gölnitz, *Ulysses Belgico-Gallicus*, (L. B. 1631) p. 468 wordt van deze laatstgenoemde universiteit verhaald dat de geheele hoogeschool slechts uit 3 personen bestond, n.l. den rector, den schrijver en den pedel (*Studiosi vero ibi nulli; unde jocus ibi, Rectorem cum scriba et pedello academicum corpus repraesentare; juxta illud; tres faciunt collegium*).

²⁾ *The Universities of Europe in the Middle ages*, vol. I. blz. 323.

³⁾ Van dit hulpmiddel schijnt Henri de Mondeville zich bediend te hebben. Zie Sudhoff's *Archiv für Geschichte der Medizin*. Bd. III. 1910 blz. 187 und Tafel III.

Uit den 15eeuwschen Dresdenschen codex, welke eenige werken van Galenus ¹⁾ bevat, zou men wellicht kunnen afleiden, dat ook wel aan naakte menschen de afzonderlijke deelen van het menschelijk lichaam vertoond en besproken werden. Misschien werden soms ook de inwendige organen door lijnen op de huid aangegeven ²⁾).

Hoe ontoereikend de gelegenheid voor praktische oefening was, spreekt o. a. uit het feit dat de Salernitaansche school het recht bezat eenmaal in de 5 jaar een lijk te openen ³⁾. In Bologna vonden waarschijnlijk reeds in de 13de eeuw secties op menschenlijken plaats; het is bekend dat in het jaar 1302 aldaar een gerechtelijke sectie ⁴⁾ gedaan werd op een man, van wien men vermoedde dat hij vergiftigd was.

Alle kosten, die aan het verkrijgen en vervoer van een lijk verbonden waren, moesten door de studeerenden betaald worden, maar mochten een bepaalde som niet te boven gaan. Het gebrek aan lijken noopte de studenten meermalen zich op slinksche wijze materiaal te verschaffen.

Aangaande het anatomisch onderwijs te Parijs vermeldt Rashdall ⁵⁾: „on the other hand we hear nothing even of the very occasional dissections which were usual in the southern schools of medicine. To the Parisian physician theory was everything.”

De dichtst bij ons land gelegen Universiteit was Leuven. Maar zij diende in hoofdzaak voor de studie der klassieke letteren, hoewel een korten tijd ook het anatomisch onderricht zonder twijfel goed geweest zal zijn, toen Vesalius er zijn voordrachten hield. Voor vele Noord-Nederlanders was Leuven niet veel meer dan een pleisterplaats op hun weg naar Italiaansche of Fransche hoogeschoolen. Van meer dan de helft van hen die gedurende de eerste periode der Leidsche Hoogeschool hoogleeraar in de medicijnen geweest zijn, en als student Leuven bezochten, is het bekend dat zij er niet in de medicijnen gestudeerd hebben.

Wie niet naar het buitenland kon gaan studeeren ging in de leer

¹⁾ E. C. van Leersum und W. Martin, Miniaturen der lateinischen Galenos-Handschrift der Kgl. öffentl. Bibliothek in Dresden. Db. 92—93, Leiden 1910.

²⁾ Puschmann l. c. blz. 204. 1e alinea.

³⁾ A. Burggraeve, Histoire de l'anatomie (Paris 1880) blz. 26.

⁴⁾ Puschmann l. c. blz. 205.

⁵⁾ l. c. Vol. I. blz. 430.

bij het gilde, en legde verschillende examens of proeven af. Hierop heeft betrekking de keur¹⁾ van 1550 voor de stad Amsterdam gegeven.

Het eerste artikel vermeldt dat niemand binnen de stad urine mocht onderzoeken, noch geneesmiddelen voorschrijven, of in het geheim praktizeeren, „tenzij dat hij doctor of licentiaat gepromoveert sij in eenige famose universiteit, ofte dat hij alvoreen geexamineert sal wesen bij den Doctoren en medicynen in deser stede practiserende, daertoe bij den Gerechte deser stede geordonneert zijnde, ende bij den voorsz. medicijnen een proeve van sijnder scientie ende versochtheyt gedaen zal hebben”. Deze ordonnantie betrof alleen de internisten, want het chirurgynsgilde te Amsterdam bezat er reeds een in 1497²⁾. Deze behelst feitelijk niets anders dan examenvereischten, en daar er omtrent het onderricht niets vermeld wordt, kunnen wij slechts gissen, waaruit dat zal bestaan hebben.

In hoofdzaak komt de inhoud hierop neer: Geen barbier-meester mocht zich binnen de stad vestigen of hij moest het gilde winnen en een proef afleggen, welke hierin bestond, dat hij, binnen veertien dagen ten huize van twee overmannen, uit ruw ijzer, twee vlijmen kon vervaardigen; slaagde hij hierin niet dan was het hem verboden zich binnen het jaar als meester te vestigen; doch lukte de proef en kon hij bovendien in tegenwoordigheid van een oud-overman en twee overmannen de drie principale aderen doorsteken, dan mocht hij den titel van meester voeren. Geen vreemde meesters mochten als chirurgijn langer dan een maand binnen de stad wonen, of zij moesten het gilde winnen.

In den gildebrief van 1552 werden heel wat meer bekwaamheden vereischt dan in den eersten uit 1497, terwijl wij nu ook voor het eerst vernemen van een theoretisch en een praktisch gedeelte van het examen. Uit dien gildebrief haal ik het volgende aan³⁾:

Niemand mocht binnen de stad „met meesterien om te barbieren, phlebotomeeren of tandtrekken beginnen”, voordat hij zijn proef gedaan had, welke hierin bestond, dat hij drie ruwe lancetten binnen denzelfden tijd

¹⁾ A. J. M. Brouwer Ancher, Oude ordonnantiën op genees-, heel- en verloskundigen etc. in Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1899. I. blz. 1175.

²⁾ W. E. Ludeking, Levensberichten en lettervruchten van geneeskundigen I. blz. 626 en Brouwer Ancher I. c. blz. 1183 en 84.

³⁾ Brouwer Ancher I. c. blz. 1186.

en plaats als in de vorige ordonnantie vermeld, moest slijpen, zoodat zij „goet moesten zijn van fatsoen, goet van snede, en goet van punte en men daarmede steken kon, sonder kraken of geluyt, door leder regt op en neder” ¹⁾).

Waren de lancetten goed, dan werd men ondervraagd over de namen en ligging van die aderen, welke men gewoonlijk opende, en over alles, wat met de aderlating in verband stond; was de theoretische kennis voldoende, dan volgde als praktisch gedeelte, het openen van de middelader op den arm, de hoofdader op de hand, en de leverader, elk door één steek.

Het is begrijpelijk dat de vereischten voor het meesterschap in de chirurgie zwaarder waren. Wat het theoretisch gedeelte betreft moest de „proefknecht” (examinandus) bekend zijn met de zes eenvoudige en samengestelde onnatuurlijke gezwellen, met de eenvoudige en samengestelde wonden, met de tien verschillende soorten van zweren, met de eenvoudige en samengestelde beenbreuken, en met de volkomen en onvolkomen ont- wrichtingen. Voor het praktisch gedeelte moest hij de behandeling van boven- genoemde gebreken kennen, en toonen, dat hij met de kracht en uitwerking der heilkundige geneesmiddelen vertrouwd was; in het bijzonder werd hij getoetst omtrent de breuken der bekkeneelsbeenderen, en moest hij den tijd kunnen bepalen, wanneer de trepaan diende aangewend te worden, deze operatie nabootsen of inderdaad verrichten, en ten slotte met alle heilkundige instrumenten bekend zijn.

Dat er voor den chirurg gelegenheid bestond om anatomie te beoefenen, zij het ook schaarsch, blijkt uit een privilege ²⁾ den 13den Maart 1555 door koning Philips aan genoemd gilde te Amsterdam verleend, betreffende het ontleden van lijken, welk privilege aldus eindigt: „.... dat sij eens jaars sullen hebben tot haarliedder Instructie eenen dooden menschen lichaam, bij de wet en Justitie van Amsterdam voorschreven geexecuteerd, omme daerin te mogen doen haarliedder Anatomisatie een jaars te doenen, sonder hen daeromme te doen eenige hinder, letsel of moeyenisse ter contrarie, want 't ons alsoo gelieft”.

*Heer had niet mogen verzuimen om de
om melding te maken van de in 1561 door
Ferdinand in Delft gegeven anatomische
demonstraties (De Heer Krommest.
Twaalfde de gegeven heeft: ik zelf heb er
hem opmerkingen op gemaakt, en
de behandeling gegeven over Per. al.
debben in de reflexamint. Wat
iets toe, welke jongen die geschiedte op schriftstelt en
door professoren, die hem ~~toelaten~~ met iets of over
ander, die men, dat de in boek alles getuigen
afleggen is het verhooren is den heer Molhuysen*

¹⁾ Ludeking l. c. blz. 627.

²⁾ Ludeking l. c. blz. 654 en Brouwer Anchor l. c. blz. 1186 en 87.

Mr. Turner

De N.B.'s leest een paar vragende
brieven als een algemeene wensch te,
opdat de opzichte van universiteit
en land- en veld: genees- en land- en veld
en een v. berekend en ~~verreken~~ med. of juris zelf of anders hebbe laten
police, over een professor, en de opzichte van universiteit.

HOOFDSTUK II.

De eerste medische faculteit.

Den 28sten December 1574 zond de Prins een brief ¹⁾ aan de Staten van Holland en Zeeland, welke ook voor het medisch onderwijs hier te lande van de grootste beteekenis is geweest. Het is de brief, waarin hij de wenschelijkheid betoogt, om in die provinciën een academie op te richten. Practisch man als hij was, heeft hij de Staten, die, midden in den opstand tegen den machtigsten vorst van Europa, alleen oor hadden voor de materiële belangen hunner landen, allereerst op het directe nut van een academie gewezen, die in de behoefte aan hogere ambtenaren en predikanten kon voorzien: immers hij spreekt alleen van de opleiding van juristen en theologen ²⁾, maar in het Octrooi ³⁾ den 6^{den} Januari 1575, op naam van Koning Philips II afgekondigd, wordt reeds gezegd: „binnen de voorsz. Stede van Leyden geordonneert ende opgerecht een vrije openbare Schoole ende Universiteyt, ghelijck wij die zelve aldaer ordonneeren, ende oprechten bijdesen, omme in de selfde Schoole, ende Universiteyt vrijelick ende openbaerlick de scientien der Godtheyt, in de Rechten, ende Medicinen, mitsgaders der Philosophien . . . gelesen ende geleert te werden”.

De inrichting der Universiteit moest om politieke redenen met zeer grooten spoed plaats vinden; men was namelijk op dat oogenblik met den vijand in voorloopige besprekingen getreden, om tot den vrede te geraken, en het volgende jaar zijn ook werkelijk te Breda vredesonderhandelingen geopend. Maar men vreesde dat de Koning nooit zijn toestemming tot de oprichting eener Universiteit geven zoude en wilde hem dus voor een fait accompli stellen: de Universiteit moest er zijn vóórdat de vredehandel begon, en dit is de reden waarom de oprichting zich binnen zes weken afgespeeld heeft.

¹⁾ Bijlage I.

²⁾ N. C. Kist in Arch. v. Kerkgesch. IX (1838) blz. 522.

³⁾ Siegenbeek, Geschied. Leid. Hoogesch. II. Toev. en Bijl. blz. 293.

Maar al kon men in dien korten tijd gebouwen voor het onderwijs aanwijzen, een volledig stel hoogleeraren bijeen te brengen was minder gemakkelijk, vooral omdat men in het belang van de stichting zich niet met tweedehands onderwijskrachten tevreden kon stellen. Daarom werden voorloopig eenige geleerde mannen uitgenoodigd om enkele lessen te geven.

Ook de studenten ontbraken aanvankelijk; eerst in den loop van dien zomer zijn er twee gekomen, en daarbij is het dat jaar gebleven. Feitelijk bestond dus in den beginne de Universiteit slechts in naam, maar bij den vijand moest de indruk gevestigd worden dat haar stichting als een vol-dongen feit kon worden beschouwd.

De uitgenoodigde geleerden voor de medische faculteit waren: Petrus Forestus en Gerard de Bont, terwijl Laurens van Oorschot, hoewel doctor in de medicijnen zijnde, eigenlijk bestemd was voor het onderwijs in het Grieksch; de bedoeling is nooit geweest, hen voor goed aan de Universiteit te verbinden; dit blijkt genoeg uit de brieven aan hen gericht¹⁾, waarbij zij uitgenoodigd werden, 8 Februari over te komen, maar ook uit de woorden van Orlers²⁾: „dat hij aenghenomen hadde *eenige Lessen* in der Medicynen te doen”.

In de dagen, die op de opening volgden, hebben deze tijdelijke profes-soren met den afgevaardigde van den Prins, Mr. Gerardt van Wijngaerden, de curateurs, den goeverneur van Leiden Jacob van der Does, Burge-meesteren en Schepenen der stad een voorloopig reglement der Universiteit ontworpen, hetwelk onder den naam van „Ordonnantien”³⁾ van 12 Februari 1575 bekend is. In werking zijn deze ordonnantien nooit gekomen; vóór dat de eerste student kwam, waren de „Statuten” reeds afgekondigd.

Het eenige in deze Ordonnantien dat ons onderwerp raakt, is de bepaling: „Dat die creatie van de Licentiaten ende Baceliers bij den Rectoer zall geschieden, naer voergaende legittime praesentatie ende examinatie, zulck als bij der statuten ende ordonnantien daerop te maecken bevonden zall werden te behooren. Mer zullen die Doctoren gecreert werden bij elcxs van zijne Faculteyt ende mede die Insignia geconfereert werden bij den ghenen die uyt het collegie daertoe gecommitteert zall werden”⁴⁾.

¹⁾ Die aan Foreest in Bijlage II.

²⁾ Orlers, Beschrijving der Stad Leyden. 3e druk blz. 204.

³⁾ N. C. Kist, Feestgave blz. 19. v. v.

⁴⁾ Kist l. c. blz. 21.

In het ontwerp, dat waarschijnlijk begin Mei ¹⁾ van dit jaar de „Theologiae et Artium Professores, nuper vocati,” opmaakten ²⁾, wordt slechts in zeer algemeene trekken over het onderwijs gesproken en voor ons is daaruit slechts van belang, dat zij tegen twee professoren in de Theologie ³⁾, er slechts één noodig achten in de medische faculteit; en de Leidsche magistraat gaat in haar advies ⁴⁾ over dit ontwerp ten dezen opzichte met de professoren mede: „Voorts dat men voort yerste soude mogen volstaan met een Professor in re medica, als Mr. Gheraert de Bont, ende ter gelegener tijt Doct. Iunium soude solliciteren” ⁵⁾.

Een duidelijker voorstelling van de inrichting der Universiteit en haar doel geven de Statuten, die waarschijnlijk voor een gedeelte door den Prins zelf zijn ontworpen en door de Staten van Holland den 2^{den} Juni 1575 aangenomen ⁶⁾. Hetgeen daarin op ons onderwerp betrekking heeft is het volgende:

I. Dat 't Lichaem der voorsz. Universiteit staen ende gerepresenteert sal werden bij den Rector, Doctoren ende Professoren in deselve, daer toe gestipendieert ende dienende, midsgaders de Doctores ende Magistri, die in de selve Universiteit gegraduateert sullen zijn ende aldaer hare Residentie sullen houden, de welcke sullen zijn van den Raedt ofte Senaet derselver Universiteit, ende sulcks gelijkelijck het Lichaem der selver representeren, ende t'allen tijden gehouden zijn te vergaderen, als zij van wegen den Rector geroepen ende geinsinueert sullen werden.

IV. Dat den Rector sal hebben vier Assesseeurs, te weten uyt elcke Faculteit een, als een Theologum, een Jurisperitum, een Medicum, ende een Philosophum ofte liberalium Artium Professorem, van de welcke alle jaren den voorsz. achtsten Februarii twee vernieuwt, ende bij de meeste stemmen van de Doctoren ende Professoren derselver Universiteit, ende andere die 't Lichaem van dien representeren, als vooren gekooren sullen werden, de welcke gesamentlijck met den Rector op alle voorvallende saecken

¹⁾ Kist I. c. blz. 9 (in alle geval na 27 April).

²⁾ Kist I. c. blz. 23 v.v.

³⁾ Kist I. c. blz. 24.

⁴⁾ Kist I. c. blz. 28.

⁵⁾ Kist I. c. blz. 30.

⁶⁾ Res. Holland 1575 f°. 349 v.v.

sullen disponeren, ende over gewichtige ende sware saecken roepen de Curatores van de Universiteit.

VII. Dat er voor het eerste wesen sullen twee Professoren in Theologia, twee in Jurisprudentia, een in Medicina, een in Logica, een in Phisica, een in Mathematica, een Professor Latinae Linguae, een Graecae, een Hebraicae, de welcke, nae dat het getal der studenten in elke Faculteit vermeerderen sal, oock vermeerderen sullen mogen met der tijdt.

VIII. Wat Autheur, Boeck ofte materie elcke Professor lesen ofte tracteren sal, sal bij den tegenwoordigen Rector, Assesseurs ende Curateurs geresolveert werden, waer na een yegelijk van hen luyden hem sal hebben te reguleren.

XIV. Dat alle Studenten, komende tot de Universiteyt, gehouden sullen zijn terstondt hen te vinden bij den Rector, ende hen te laten immatriculeren, ende daer vooren te betalen, ten behoeve van de Universiteyt, vyfthien stuyvers, sulcks oock gehouden zijn te doen alle die hen jegenwoordelijk ende van nu voortaan voor Lidtmaten van de Universiteyt willen houden; dat oock alle Jaren, als een nieuwen Rector gekooren sal zijn, alle Studenten ende Lidtmaten van de Universiteyt hare namen binnen veerthien daghen sullen laten aenteycken, daer voor betalende een stuyver ten behoeve van den Rector en Secretaris.

XVII. De Studenten sullen sweeren, den Rector met den Raedt ende Senaet der Universiteyt met alle reverentie ende eerbiedinge te erkennen, den selven in 't effectueren ende volbrengen der Statuten van deselve Universiteyt, midtsgaders in alle hare wettelijke geboden ende verboden te gehoorsamen, ende soo syluyden bevinden sullen, ofte tot hare kennisse komen sal, yet de selve, ofte het Lichaem ende de gerechtigheydt van de Universiteyt prejudiciabel ofte jegens zynde, dat syluyden 't selve de Curateurs van de selve Universiteyt, ofte den Rector in der tijdt, sullen te kennen geven, sonder de Universiteyt ofte de Officiers van dien in eenige hare rechten te defrauderen ofte yet te onthouden, (nochte oock eenige andere leeringe aen te hangen ofte volgen, dan die in de selve Universiteyt geprofesseert ende geleert sal werden, soo lange sy in de selve Universiteyt hen onthouden sullen ¹⁾).

¹⁾ 11 Maart 1577 werd door de Staten van Holland bepaald, dat Curatoren gemachtigd waren, om den genoemden eed zoo te mogen veranderen, als zij, tot de meeste vordering der Universiteit, zouden oordeelen dienstig te wezen.

XVIII. Dat in dese Universiteyt niet en sullen werden gecreëert dan Magistri in Artibus, ende Doctores in de andere Faculteyten, ende dat de creatie bij den Rector, ter presentie van de Professoren ende Raedt, geschieden sal, nae voorgaende legitime examinatie ende presentatie, gedaen by de Professoren van de Faculteyt daer inne hij gecreëert sal werden.

XIX. Welverstaende, dat in de voorsz examinatie ende creatie by den voornoemden Rector ende Professor oock reguard genomen sal werden op de deught, 't leven ende bequamen ouderdom van de Persoonen, omme niet toegelaten te werden den geenen, die van eenigh quaedt ende onmanierlijk leven, ofte seer jongh van jaren moghen zijn.

XX. Dat een, die Doctor in Theologia, Jurisprudentia aut Medicina gecreëert sal werden, tot behoef van den Rector, Assesseurs, ende andere van het Lichaem van de Universiteyt, sal betalen de somme van twintigh guldens, ende tot behoef van de Universiteyt de somme van vijfthien guldens, ende die Magister in Artibus sal werden gecreëert, sal betalen tot behoef als boven twaelf guldens, ende tot behoef van de Universiteyt de somme van acht guldens, ende sal al het selve recht onder den Rector ende andere, boven verhaelt, by de examinatie ende creatie present geweest zynde, gelijckelijck gedeeyt werden, behoudelijck dat den Rector dubbelde portie sal genieten, ende daer voor hy den gecreëerden Doctor ofte Magister Brief ende Zegel van syne creatie leveren sal, voor de expeditie van de welcke, boven 't gunt voorsz is, betaeldt sal werden by den gecreëerden Doctor twee guldens, by de Magistri Artium vier en twintigh stuyvers, de drie deelen van de selve expeditie tot behoef van den Secretaris, ende het vierde part voor den Bodel ofte Bodellen.

XXI. Den tegenwoordigen Rector, met de andere van de Universiteyt, sullen concipieren de forme van de examinatie, die men observeren sal voor het creëren van een Doctor ofte Magister, de ceremonien, die men in 't creëren bruycken sal, de forme van 't Zegel van de Universiteyt, het welck den Rector in sijn bewaernisse sal hebben, met wat Habyten ende Ornamenten, soo den Rector en Raden, als degeene die gecreëert sal werden, ten selven tijde gekleedt¹⁾ ende verciert sullen moeten zyn,

¹⁾ Voor de theologanten orange; voor de Juristen root; voor de Medicynen groen; voor de Artisten witte.

omme verder daer inne gestatueert, ende bij ons daer op confirmatie verleent te werden nae behooren.

XXIV. Dat den Rector ende Professoren, midtsgaders de Officiers van de voorsz Universiteyt, ende voorts alle de Doctores ende Magistri, aldaer gecreëert, hen in de selve Universiteyt ende in Studiis onthoudende ende continuerende, sonder eenige andere Neeringe of Hanteringe te doen, sullen voor haer Huys ende Huysgesin vry ende ontlédicht zyn van eenige Soldaten, ofte gevolge van den Hove, ofte van eenige Personagien te logeren ofte te ontvangen; Item van alle dagelijksche gesette dagh ofte nacht-wachten, oock van de Contributien tot alle gemeene der Stede Wercken ofte Fortificatien; welcke exemptie oock genieten sullen alle vreemde Studenten voor hare Personen, ten ware omme den noodt ofte redenen bij den Rector met die van de Universiteyt voornoemt anders bewillight ende geordonneert wierde.

XXIX. Den tydt van te lesen ende doceren, item van de Ferien ende Vacantien, die by de Professoren sullen werden geobserveert ende onderhouden, sullen by den Rector, Assesseurs ende Curateurs geraemt ende gestelt werden, met advijs van de voornoemde Burgemeesters ende Regeerders.

Volledigheidshalve vermeld ik hier nog de z.g. Hypotyposis van Feugeraeus¹⁾ ten onrechte aan Cappellus toegeschreven²⁾; een schets van een leerplan voor eene 14 jarigen cursus. Deze hypotyposis wordt verondersteld van 4 Juli 1575 te zijn, en bevat voor den medicus, als belangrijk alleen het volgende:

„Restat fidelissimus ille naturae administer medicus, qui paulo diversa a reliquis duobus ratione a nobis informatur, instituiturque: auditioni quidem plurimum temporis tribuit, toto studii medici curriculo: sed primis ejus annis declamationi et disputationi aliquantulum: corporum vitalium, vegetabilium et metallorum inspectioni, dissectioni, dissolutioni ac transmutationi multum: postremis vero tanti exercitii annis, tribus prioribus sudoribus, quantum longe uberius fructus adjungit, nempe peritissimi simul et doctissimi Medici individuum Acoluthiam, quo duce Hippocrates, — Galenos, et suo cuique morbo remedia adhibentes videt, admiratur, imitatur: ac denique tum demum

¹⁾ Kist, Feestgave blz. 32 v.v.

²⁾ L. K. Leidsch Jaarboekje 1909 blz. 73 v.v.

Doctoris insigni titulo ornatur: cum non aegrotantium periculo; sed magistri censoria labore, dignum se in conservanda aut recuperanda valetudine naturae ministrum probet et patefaciat" ¹⁾).

Dit leerplan is echter nooit in gebruik genomen.

Nadat dus in de Ordonnantie van 12 Februari over baccalaureaat en licentiaat was gesproken, treft ons van zelf de hiervan afwijkende bepaling in de Statuten van den 2^{den} Juni, dat aan het einde der academische studiën, alléén het meesterschap en het doctoraat zullen kunnen verkregen worden. Het blijkt echter, dat aan die Statuten niet streng de hand is gehouden, daar bij de medische faculteit de graad van licentiaat ²⁾ en ook die van baccalaureaat ³⁾ toch toegekend zijn; deze laatste echter eerst nadat in 1596 de Staten van Holland den senaat het recht daartoe gegeven hadden.

Wat verstond men onder magister, doctor, baccalaureus en licentiaat?

Bij het beantwoorden dier vraag, zie ik mij genoopt ook eenigszins over examens, disputaties en promoties uit te weiden. Een toelatingsexamen bestond niet; de oude Universiteiten kenden slechts twee graden, namelijk dien van *baccalaureus*, overeenkomend met dien van candidaat, en dien van *doctor*. Daarnaast komt de titel *magister* voor.

¹⁾ Hetgeen in het Hollandsch weergegeven luidt „dat de geneesheer als een getrouw dienaar der natuur eenigszins anders gevormd en onderwezen moet worden dan de leerlingen der Theologische en Rechtsgeleerde faculteiten. Ook de aanstaande geneesheer moet wel, gedurende den geheelen loop zijner studiën, den meesten tijd besteden voor het ontvangen van mondeling onderricht, maar hij moet zich daarenboven in de eerste jaren eenigermate oefenen in het spreken voor de vuist en in het behandelen van twistvragen, terwijl hij tevens veel tijd moet overhebben voor het bezichtigen, ontleden, ontbinden en kunstmatig veranderen van levende lichamen, planten en metalen. Ten slotte moet hij aan de opgetelde drieërlei soorten van oefening met behoorlijke inspanning volbracht, een vierde hulpmiddel, als het allervruchtbaarste toevoegen, het dagelijks volgen namelijk van een bekwaam en geleerd geneesheer, om onder diens leiding de behandeling van lijders naar de voorschriften van Hippocrates en Galenus te zien, te bewonderen en te leeren navolgen, om zóó eindelijk met den eertitel van Doctor begiftigd te worden, vermits hij zich onder de nauw toeziende terechthwijzing zijns meesters, maar niet op het gevaar af des lijders, als een waardig dienaar van de natuur, in het behouden en herstellen van de gezondheid, gedragen en betoonen moet.”

²⁾ Licentiaat: zie Acta Sen. VIII 12 Febr. 1580; 15 April 1580; 4 Oct. 1581, en in J. Hyrtl, Vergangenheit und Gegenwart des Museums für menschliche Anatomie an der Wiener Universität (Wien 1869) § 1 blz. III en IV.

³⁾ Baccalaureaat: zie Acta Sen. VIII 8 Oct. 1596.

Met magister bedoelde men oorspronkelijk iemand die onderwijs geeft ¹⁾. Te Bologna echter, de juridische Hoogeschool bij uitnemendheid ²⁾, (gelijk Parijs de theologische, en Salerno de medische was) ontstond al spoedig de meer voorname titel van *doctor*, voor hen die onderwijs gaven in 't Romeinsch recht. Doch langzamerhand werd deze titel ook aan de hoogleeraren in de andere vakken — het eerst aan die in het canoniek recht — verleend, en zijn dus „doctor” en „magister” synoniem geworden, en beteekenen zij iemand die onderwijs geeft. Maar nu werden zij, zooals met tal van benamingen gegaan is, van de aanduiding van een beroep, een titel, en beteekende magister en doctor dus iemand die onderwijs geven *kan*. Deze twee titels zijn lang naast elkaar blijven bestaan; in Italië heeft het spraakgebruik ten slotte de juristen *doctores* genoemd, de anderen *magistri*; in de Duitsche landen kent men *magistri* in de philosophie (ten onzent de letterkundige en philosophische faculteit), en *doctores* in de andere vakken ³⁾. Zoo is het ook in Leiden het geval geweest; en het Organiek Besluit van 2 Aug. 1815, dat het Hooger onderwijs regelt, formuleert den toestand zooals die te voren bestond, en bepaalt.

Art. 77. Er zullen in elke faculteit twee graden zijn, die van kandidaat en die van doctor.

Art. 94. Tot het doctoraal examen in de faculteit der wis- en natuurkundige wetenschappen, waarvoor den titel bekomen wordt van *matheseos magister, philosophiae naturalis doctor*, wordt gevorderd enz.

Art. 100. Tot den graad van doctor in de letteren, welke den titel geeft van *philosophiae theoreticae magister, literarum humaniorum doctor* enz.

De wet H. O. van 1877 heeft den titel magister officieel doen verdwijnen. Zij leeft hier nog voort in dien van *Mr. in de rechten*.

Aan de promotie, het verdedigen van stellingen (Theses), ging een

¹⁾ Hergenröther's Kirchenlexikon. deel XII blz. 336—343.

²⁾ De uitspraak „Bononia locuta, causa finita” gold om zoo te zeggen als wet.

³⁾ Men wordt hier herinnerd aan Goethe's Faust v. 360: „Heisse Magister, heisse Doctor gar.” De commentatoren zeggen daarover, dat magister een lagere graad dan doctor is. Uit het bovenstaande blijkt, dat deze verklaring onjuist is. Het heeft bovendien geen zin, daar „doctor”, als hooger graad, den lageren van „magister” vooronderstelt. Ik zou het zoo willen verklaren, dat Faust in twee faculteiten gepromoveerd is, dus wat wij nu zouden noemen, Mr. Dr. Faust heette, of dat Goethe het niet wist.

examen privatum vooraf; wie daarin slaagde kreeg de *licentia assumendi insignia doctoralia*, werd „toegelaten tot de promotie,” was licentiat, (ons tegenwoordig „doctorandus”, wat ook geen academische graad is, zooals het diploma voldoende uitwijst). Dit licentiaat gaf nagenoeg dezelfde rechten als de doctorstitel, evenals ook thans de doctorandus in bevoegdheid in sommige opzichten gelijk staat met den doctor¹⁾. Dit is wellicht een van de redenen waarom velen het bij het licentiaat hebben gelaten.

Wat de eischen betreft die aan den examinandus gesteld werden zij in de eerste plaats opgemerkt, dat destijds van een nauwkeurige omschrijving geen sprake was. Vóór het jaar 1592 werd er bij geen der faculteiten examen afgenomen, hoewel de Staten van Holland bij Resolutie van 20 Juli 1576: „geconfirmeert hebben de forme van de examinatie, die in de Universiteit binnen Leyden voortaan soude werden geobserveert.” Waarom die „forme van examinatie” zooveel jaren niet gebruikt is, weet ik niet.

Voor de geneeskunde luidde het formulier²⁾ als volgt:

„Forma Examinis, qua doctor medicinae titulo donandus creabitur et in collegium Doctorum adsciscetur.

Qui in nostra Academia instituti laurea testimonium petunt, specimen sua eruditionis edent, binis publicis disputationibus ante promotionem quibus absolutis, tandem Hypocratis aphorismus privatim interpretandus proponetur ut intelligatur quam habeant in universalibus methodum. Post vel ex Hypocrate vel ex Galeno alicuius morbi curatio explicanda praescribetur, ut intelligatur quem usum in singularibus habeat, praemissa oratione, rei instituto accomodata. Post interpretationem nonnulla ab examinatore objiciuntur ad qua illis respondendum erit. Si satisfaciunt ut eligant thesim publice defendendam. Qui docti accedunt se primum probent aphorismi interpretatione; morbique particularisque explicatione, eo quod paulo ante diximus, modo, deinde publica disputatione delecti thematis”³⁾.

¹⁾ Niet in de facult. literaria. Daar zijn tot rector gymnasii alleen doctoren benoembaar, terwijl in de facult. juridica de titel jur. doct^s. in het geheel geen bevoegdheid geeft. Men zie omtrent den titel med. doct^s. Nederl. tijdschrift voor geneesk. 1910. Eerste gedeelte blzn. 449, 528, 617, 696.

²⁾ Bijlage op de Res. van Cur.

³⁾ „Examenformulier, waarbij men door het verleen van den titel, tot doctor in de geneeskunde bevorderd en als lid van het doctorengenootschap aangenomen wordt. Alwie aan onze Academie als baccalaurei een getuigschrift vragen, moeten een bewijs hunner

Vermoedelijk heeft het vooruitzicht van, bij afwijzing, noodeloos gemaakte onkosten, de studenten afgeschrikt, want in 1592 klaagden Curatoren aan de Staten van Holland over achteruitgang, voornamelijk in de studie der rechtsgeleerdheid. 't Gevolg was, dat den juristen een examen of „heymelijck ondersoek” een soort tentamen dus, in de Romeinsche geschiedenis, de antiquiteiten, de philosophie en de kennis der klassieke oratoren werd opgelegd. Van theologanten en medici werd dit examen niet gevorderd, maar Curatoren hadden te zorgen, dat zij zich in de philosophie en letterkunde bekwaamden.

Een uittreksel van de „Secreete Examinatien” ¹⁾ vastgesteld in de curatorenvergadering van 8 Augustus 1592 ²⁾, laat ik hier volgen:

Iedereen die in het vervolg tot het licentiaat of doctorschap wenschte bevorderd te worden zou vóór het openbaar examen zich door een der professoren zijner faculteit heimelijk ³⁾ moeten laten onderzoeken. Dit onderzoek geschiedde nadat de hoogleeraar tevredenstellende inlichtingen omtrent den duur van de studie en de levenswandel van den aanvrager had verkregen. Met goedvinden van de collegas in de faculteit werd een tijdstip bepaald waarop dit heimelijk onderzoek zou plaats grijpen ⁴⁾. Was dit naar wensch

kennis afleggen, door tweemaal in het publiek voor hun promotie te disputeeren; hetwelk gedaan zijnde, hen ten slotte een aphorisme van Hippocrates voorgelegd wordt om dat ten overstaan van den senaat te verklaren, opdat blijken moge, welke wijze van handelen zij ten opzichte van medische zaken in het algemeen aan den dag leggen.

Daarna wordt hetzij uit Hippocrates, hetzij uit Galenus de behandeling van deze of gene ziekte ter verklaring voorgeschreven, opdat blijken moge welke ervaring men in bijzondere gevallen bezit, voorafgegaan door een toepasselijke redevoering. Na den uitleg zal door de examinatoren geopponeerd worden, waarop zij moeten antwoorden. Als men naar genoegen voldaan heeft, moet men een stelling kiezen om in het publiek te verdedigen. Zij die licentiaat zijn ^{*}), moeten eerst door het uitleggen van een aphorisme en door het verklaren van een bijzonder ziektegeval, op de manier, zooals wij zoo juist gezegd hebben, geëxamineerd worden, vervolgens door een publieke disputatie over een gekozen onderwerp”.

^{*}) Qui docti accedunt kunnen licentiaten zijn, of zij die in het buitenland een doctors-titel gehaald hebben.

¹⁾ Bijlage III.

²⁾ Res. van Cur. deel II. folio 123 verso.

³⁾ Naar aanleiding van het niet toelaten tot de promotie van Laurens Brant door den hoogleeraar Pauw.

⁴⁾ Dat deze manier van examineeren nog lang is blijven bestaan, blijkt o.a. uit Albrecht Hallers Tagebücher seiner Reisen nach Deutschland, Holland und England 1723—27, waar op blz. 44 omtrent het verwerven van den doctorstitel op 19 Juli 1725 het volgende

afgeloopen, dan zouden den candidaat den volgenden morgen om 8 uur twee aphorismen van Hippocrates opgegeven worden, welke hij dienzelfden dag ten 5 uur in den namiddag uitleggen en verklaren moest. Na aan dien eisch voldaan te hebben kreeg de candidaat een bewijs mee voor den Rector magnificus, waarop deze hem tot het examen voor het licentiaat of de promotie kon toelaten, en de aanvrager tevens het recht kreeg zijn theses te laten afdrukken. Had de candidaat in een der deelen van het geheime onderzoek gefaald dan waren de professoren onder eede gebonden, over de afwijzing te zwijgen, opdat de goede naam van den candidaat niet zou lijden.

Behalve dit examen moesten de medici eens per maand in het groot auditorium in tegenwoordigheid van de hoogleeraren hunner faculteit disputeren. Dat deze handeling met eenige plechtigheid gepaard ging, blijkt uit de bepaling dat de hoogleeraren in toga en bef gekleed moesten zijn. De theses van zulk een disputatie werden vooraf nagezien en vervolgens op kosten der Academie gedrukt.

De Academies hadden eenige overeenkomst met de gilden¹⁾, want evenals voor het verkrijgen van den graad van leerling, gezelschap en meester een proefstuk verlangd werd, werd aan de hoogeschool ter verkrijging van den graad een oefening²⁾ verplichtend gesteld. De kunst werd als een handwerk geleerd en de wetenschappelijke kennis en vorderingen moesten uit het dispuut blijken. Een publieke disputatie was dus als 't ware een academisch gezelschap- of meesterstuk. Maar niet alleen voor een graad werd gedisputeerd; ook onafhankelijk van het examen geschiedde hetzelfde, waarbij de gehouden disputatie als testimonium diligentiae of specimen eruditionis gold. Het recht om bij een promotie te disputeren hadden alleen zij die reeds baccalaureus waren. Deze disputeren werden meestal gehouden op bepaalden tijd en plaats.

De Heidelberger Statuten van 1558 geven een duidelijk begrip omtrent

meegedeeld wordt: „dieses geschieht ohne groszes Gepränge. Der Candidate wird erst drey Mal untersucht, das erstemal heimlich und bey Nacht, dasz wann er abgewiesen werden solte, seine Ehre keinen Schaden litte“. u. s. w.

¹⁾ universitas = gild.

²⁾ E. Horn, Die Disputationen und Promotionen an den Deutschen Universitäten blz. 1 en 2.

de bedoeling der disputen ¹⁾). Zij dienen tot repetitie van de leerstof en tot oefening voor de hoorders, die voor een deel actief als respondenten aanwezig zijn; verder tot onderzoek voor hen die zullen promoveeren, die daarbij hun kennis en bekwaamheid kunnen toonen, en ten slotte ook ter contrôle voor de professoren, die zich kunnen vergewissen of hun leerlingen het voorgedragene begrepen en verwerkt hebben. †

Omtrent het houden van disputaties te Leiden werd door Curatoren den 20sten Mei 1587 ²⁾) het navolgende bepaald:

„De Curateurs van der universiteyt ende Burgemeesteren der Stadt Leyden hebben ten dienste ende voordernisse van der voorsz. universiteyt goet ende nodich bevonden ende sulcx geresolveert ende besloten, dat van nu voortsan in alle faculteyten ordinarise disputationen in het openbaer sullen werden gehouden, invougen naervolgende: bij de studenten in de theologie om de veertien dagen; bij de studenten in der medecijnen telcken maent; bij de studenten in den rechten alle veertien dagen; ende bij de studenten in de philosophie weecx, ende dat sulcx d'ordinarise ende extraordinarise professor die daertoe sal presideren, voor zijn wijn sal werden vereert, den theologyn medecijn oft jurisconsult met eenen gulden ende den filosooph met twaelf stuyvers, alles van welcke disputatione daertoe eenen yegelycken telcken quartier jaers opte attestatie ende verclaeringe van den pedellen van der universiteyt ende de exhibitie van de theses, daerop de disputatione zal zijn gevallen, ordonnantie opten rentmeestere van der universiteyt indertijt zal werden geleverd”.

Aangaande den leeftijd tot het verkrijgen van een graad, besloten Curatoren den 11^{den} Oct. 1589, dat niemand het doctoraat kon verkrijgen tenzij men 28, en het licentiaat tenzij men 24 jaar oud was.

De theses werden oorspronkelijk door den promovendus geschreven en ad valvas academias aangeplakt; later werden ze op kosten der universiteit gedrukt. Ook dit was bij reglement voorgeschreven; zoo werd op 9 Febr. 1596 ³⁾) door Curatoren bepaald, dat het getal der Theses dat van twaalf niet te boven mocht gaan, en in Augustus 1605 ⁴⁾) werd besloten: „dat men

¹⁾ F. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den Deutschen Schulen und Universitäten. Bd. I blz. 266.

²⁾ Res. v. Cur. deel I f°. 204.

³⁾ Res. van Cur. deel III f°. 25.

⁴⁾ Res. van Cur. deel III f°. 140.

voortsien geen theses meer tot lasten van de universiteit drukken zal dan alleen de ordinariis in theologia".

Naar gelang de uitslag was van de heimelijke examinatiën werd den candidaat het recht toegekend om, hetzij privaat, „coram facultate", hetzij publiek, „coram Senatu", te promoveeren.

HOOFDSTUK III.

Het geneeskundig onderwijs.

Ik heb reeds met een enkel woord opgemerkt dat Foreest slechts voor eenige dagen naar Leiden gekomen was, en niet met de bedoeling om daar voor goed het professoraat te vervullen, evenmin als Laurens van Oorschoot, de Delftsche geneesheer. Gerardus Bontius was dus aanvankelijk de eenige professor in de geneeskunde. Bij verschillende schrijvers ¹⁾ heb ik gevonden dat het in de bedoeling heeft gelegen om Adrianus Junius als hoogleeraar in de geneeskunde te Leiden te beroepen, maar door zijn vroegtijdige dood ²⁾ is het niet geschied.

Eerst in 1578 den 21sten Sept. kwam de eerste medische student ³⁾ n.l. de Engelschman Jacobus Jaimes ⁴⁾, terwijl 28 Oct. d. a. v. de eerste Nederlander, Rodolphus Snellius zich als med. stud. liet immatriculeeren.

Ofschoon den studenten hier dezelfde voorrechten waren toegezegd als in andere universiteiten o. a. een eigen academische vierschaar, forum academicum ⁵⁾; vrijdom van schutterlijke lasten en van eenige andere, b. v. invoer-

¹⁾ J. Banga, Geschied. d. geneesk. en hare beoefenaren. Dl. I blz. 12.

M. Siegenbeek, Geschied. der Leidsche Hoogeschool. Aanvullingen dl. II blz. 407.

Kist, Feestgave blz. 30 „voorts dat men voort yerste soude mogen volstaen met een Professor in re medica, als Mr. Gheraert de Bont, ende ter gelegenter tijt Doct. Adr. Junium solliciteren”.

G. C. B. Suringar, De twee eerste hoogleeraars in de geneeskunde te Leiden. Nederl. Tijdschr. voor geneesk. 1860 blz. 643.

²⁾ Hij stierf 16 Juni 1575.

³⁾ Na de oprichting der hoogeschool te Franeker, welke werd ingewijd 29 juli 1585, duurde het nog tot 14 Febr. 1588, voordat de eerste medische student aldaar werd ingeschreven.

⁴⁾ In het Album Studiosorum onder den naam Johannes Jacobus vermeld.

⁵⁾ Den Magistraat van Leiden was dit forum een doorn in 't oog; immers het hield een verkleining zijner rechten in; de studenten waren met de samenstelling van de Leidsche

recht op wijn en bier, was hun opkomst gering. De jeugdige leeftijd der Academie en de oorlog zullen daarvan wel de voornaamste redenen geweest zijn.

Maar er was ook een meer directe, welke vooral de landgenooten zal weerhouden hebben, hier te komen, n.l. de eed. Deze hield de belofte in: „niet alleen van eerbied en gehoorzaamheid jegens den rector, senaat en de academische statuten; maar ook van geenerlei leeringen aan te hangen, dan die in deze Universiteit geprofesseerd en geleerd werden, zoolang zij zich aan dezelve zouden onthouden” ¹⁾. Om deze reden hadden in 1577 reeds eenige buitenlanders de Academie verlaten, en daarom drong de senaat er bij de Staten op aan: „dat alleen de studenten in de godgeleerdheid aan dezen eed zouden gehouden zijn” ²⁾.

Bij Resolutie van 11 Maart 1578 werd aan dit bezwaar tegemoet gekomen.

Doch ook andere redenen brachten er toe bij, dat het aantal studenten weer toenam; in de eerste plaats reken ik daartoe de komst van den wijd-vermaarden Lipsius in 1579. Diens benoeming is een van de bewijzen dat Curatoren er steeds naar gestreefd hebben de eerste geleerden aan hun jonge academie te verbinden.

Allengs werd ook de toeloop der buitenlandsche studenten grooter; zoo kwamen er in de maand November 1596 ³⁾ 5 Engelschen om zich te laten inschrijven in de faculteit van geneeskunde. Blijkbaar konden de staatkundige woelingen onder Leycester in 1587, noch de oprichting eener hoogeschool te Franeker in 1585, afbreuk doen aan den bloei van het geneeskundig onderwijs te Leiden, waaromtrent door Boerhaave ⁴⁾ vermeld

acad. vierschaar evenmin ingenomen, wyl er behalve professoren ook leden der magistraat zitting in hadden. Dit was de indirecte aanleiding tot het ernstige oproer in 1594, waarbij de studenten bij herhaling ruiten ingooiden, de collegelokalen dichtspijkerden, banken en stoelen kort en klein sloegen en o. a.: „het riff off scelaton dienende tot onderwijs van de geenen, die in der medecijnen studeeren, van den anderen te trekken, te vernielen”.... (Res. van Cur. deel II f°. 328, protest van burgemeesters tegen instelling van een commissie van de Staten van 22 Mei 1594).

¹⁾ G. D. J. Schotel, De Academie te Leiden. blz. 17.

²⁾ Schotel l.c. blz. 17.

³⁾ Zie Album Studiosorum blz. 47.

⁴⁾ H. Boerhaave, Index alter Plantarum quae in Horto Acad. Lugd. Bat. aluntur, inleiding blz. 24 bovenaan.

werd: „dat de Leidsche hoogeschool na een 14-jarig bestaan reeds meer studenten in de geneeskunde telde, dan er ooit te Leuven gevonden werden, zelfs tijdens den grootsten bloei dier Academie". In het jaar 1587 werd de Bont bij Resolutie van Curatoren belast met het onderwijs in de anatomie en de botanie.

Het duurde zes jaar voordat een collega in de geneeskunde als hoogleeraar naast hem optrad n.l. van Heurn, die 20 Sept. 1581¹⁾ door Curatoren en Burgemeesteren tot ord. prof. medicinae werd aangesteld op een jaarwedde van *f* 300 met *f* 100 „vereering"; terwijl toen tevens de wedde van Bontius tot *f* 300 verhoogd werd. Zeer spoedig hierna, in 1582, werd ook Rembertus Dodonaeus tot hoogleeraar in de geneeskunde benoemd en zeer te betreuren was het dat de Leidsche hoogeschool slechts korten tijd van zijn grooten roem en alom bekende vermaardheid profijt heeft kunnen trekken, daar hij reeds in Maart 1585 overleed. In 1589 werd de geneeskundige faculteit opnieuw met een lid vermeerderd, door de benoeming van de later zoo beroemd geworden Petrus Pauw tot extra-ordinarius in de botanie; deze aanstelling maakte in 1592 plaats voor die van ordinarius in anatomie en botanie. En in het volgende jaar, 1593²⁾, werd de geneeskundige faculteit door de benoeming van de alreeds wijd en zijd beroemden Carolus Clusius tot professor honorarius in de botanie wederom uitgebreid. Deze benoeming geschiedde feitelijk meer om door de beroemde naam van Clusius de glans der Academie te verhoogen en studenten naar Leiden te trekken, dan wel in de verwachting dat hij geregeld onderwijs zou geven, want daarvoor was hij te zwak van gezondheid, en bovendien te gebrekkig.³⁾ Onder toezegging van een aanzienlijke jaarwedde en vrijstelling van alle verplichting tot het geven van onderwijs, werd zijn toestemming om naar Leiden te komen eindelijk door Curatoren verkregen.

Dat de Curatoren op hem niet in de eerste plaats hunne keuze hadden laten vallen blijkt wel hieruit, dat, toen in 1591 het anatomisch onderwijs uitgebreid zou worden, en men bang was dat Pauw dan minder zorg aan den Kruidhof zou kunnen besteden, de Enkhuizer medicus Bernardus Paludanus als hoogleeraar in de Botanie en als „opziener" over den hortus naar

¹⁾ Res. van Cur. deel I f°. 106 verso.

²⁾ Hij kwam 19 Oct. 1593 te Leiden aan.

³⁾ Door een val te Frankfort had hij een luxatio femoris opgedaan.

Leiden beroepen werd. Het was bekend welk een belangrijke collectie naturaliën hij op verschillende reizen bijeengebracht had, en het is zeer waarschijnlijk dat die verzameling bij Curatoren den doorslag tot de benoeming gegeven heeft. Op aandrang zijner stadgenooten ¹⁾ bedankte hij echter voor de benoeming. En toen heeft men zich waarschijnlijk op zijne aanbeveling tot Clusius gewend. Hoewel deze bij de aanvaarding van zijn ambt reeds 67 jaar oud was, heeft de hoogeschool nog 16 jaar lang van zijn kunde profijt kunnen trekken. Hij werd door Boerhaave voor „den eersten plantkundige”, door Heinsius ²⁾ voor een der geleerdste mannen van zijn tijd gehouden.

Van de eerste jaren der Academie bestaan geen Series; de eerste dagteekent van 1587, en deze geeft de leervakken aan voor zooverre die gedurende den wintercursus 1587 op 88 onderwezen zouden worden. De lessen begonnen in dien tijd vroeg, 's winters om 8, 's zomers om 7 uur. Woensdags en Zaterdags werd geen college gegeven.

Wat de geneeskunde aangaat worden op de eerste Series ³⁾ vermeld:

Hora 8. D. Heurnius. Praxin medicam.

Hora 2. D. Bontius, binis diebus. Prognostica Hippocratis et diebus commodis Anatomica.

Voor de eerstvolgende jaren is geen exemplaar van den Series bekend, de eerste waarvan melding wordt gemaakt is de „Catalogus lectionum” voor het zomerhalfjaar van 1592.

Hetgeen ons belang inboezemt is:

Mane.

Hora VIII. Johannes Heurnius Rector, medicinae Professor ordin., interpretatur et enarrat Hippocratem, De victus ratione in morbis acutis.

Hora IX. Petrus Paaw, Medicinae Professor ordin., docet Dioscoridem de materia medica.

A Meridie.

Hora II. Gerardus Bontius, Medicinae Prof. ord., explicat Pauli Aeginetae

¹⁾ Hij zelf gaf nota bene als reden op, dat zijne vrouw niet in Leiden verkoos te wonen.

²⁾ Hoogleeraar in de letteren te Leiden van 1603—1655.

³⁾ Bijlagen op de Acta Senatus deel III en gedrukt door G. H. M. Delprat in Letterk. Werken. Nieuwe Reeks. VII blz. 81.

lib. tertium, qui absolutam de partium singularum morbis cognoscendis curandisque methodum continet.

Van meerdere geschreven of gedrukte Series is niets te bemerken, maar wij vinden in het jaar 1605¹⁾ het volgende vermeld:

„Eerst zoo die Heeren Curateurs ende Burgemeesteren verstaan hadden dat nagelaten was de lessen van de Professoren te doen drukken jegens de Frankfortsche misse als bij vorige resolutie geschied was, soo is nogmaals geresolveert dat men de voorsz. lessen zal doen drukken, als te voren geschiet”.

Hieruit blijkt dus dat reeds vroeger de series gedrukt werden, maar deze zijn vermoedelijk verloren gegaan, zooals ook het geval is met dien van 1605.

Het zij mij vergund een en ander mee te deelen omtrent de lessen der medische professoren en de lokalen waarin deze gegeven werden.

Over de laatste moet ik kort zijn omdat er zoo weinig van bekend is. In het St. Barbaraklooster, gelegen aan het Rapenburg, hoek Voldersgracht (tegenwoordig Langebrug), waar de Academie van de oprichting tot in 1577 was ondergebracht, werden geen lessen in medicijnen gegeven; er waren aanvankelijk nog geen medische studenten.

Begin Sept. 1577 werd de voormalige Faliede Bagijnkerk²⁾ ingericht voor de Academische lessen, maar ook in dat gebouw is aangaande de lessen in de medicijnen niets naders bekend. De Universiteit bleef ook hier niet lang, want den 16^{den} April 1581 verhuisde zij naar de overzijde van het Rapenburg, naar het vroegere klooster der Witte nonnen, waar zij tot heden gebleven is. In dit gebouw was een klein lokaal boven³⁾ bestemd voor de colleges der medici en filosofen. Anatomische lessen zijn er echter nooit gegeven; daarvoor was het kerkgebouw aan de overzijde bestemd⁴⁾.

Bij den geweldigen brand in Nov. 1616 bleven nagenoeg alleen de muren van de Academie staan, en genoten hoogleraren en studenten voor

¹⁾ Vergad. van Curat. op 8, 9 en 10 Aug. 1605 (zie Res. van Cur. deel III f°. 138 vers. laatste regel v. o. en f°. 139).

²⁾ Tegenwoordig de Universiteitsbibliotheek.

³⁾ Volgens besluit van Curatoren van 4 Aug. 1581.

⁴⁾ P. C. Molhuysen, Geschiedenis der Universiteitsbibliotheek blz. 3 noot 2, waar het Dachbouck van Jan van Hout geciteerd wordt: „Dec. 1590... een nieuwe scrage met twee tafelen in de falibagijnenkerk voor de anatomie”.

eenigen tijd wederom de gastvrijheid aan den overkant van het water, n.l. in het voormalige Barbara klooster, hetwelk, nadat de Academie het verlaten had, ingericht was als Prinsenhof. Den 1^{en} Juni 1618 werd het nog bestaande Akademiëgebouw in gebruik genomen. Van 1618—1734 zijn medische colleges gegeven in het vertrek tegenwoordig algemeen als senaatskamer bekend en beroemd. Daarna is het wegens gebrek aan ruimte door de medici verlaten, en heeft zijn tegenwoordige bestemming gekregen.

Met het lesgeven namen de professoren het niet zoo nauw. Sommige der hoogleeraren waren maandenlang afwezig, soms zelfs zonder verlof, anderen maakten met goedkeuring van de Staten en Curatoren reizen naar vreemde gewesten. Eerstgenoemde reden leidde er toe, dat verschillende Rectores Magnifici aan de betrokken hoogleeraren, na hen voor zich te hebben laten komen, een vermaning of somtijds meerdere toedienden. Aan gezien dit weinig hielp, werd een soort van controledienst ingesteld, waarbij den pedellen werd opgedragen acht te geven of de hoogleeraren lessen verzuimden, waarvoor zij in een eed, die zij bij hun indiensttreding hadden af te leggen¹⁾, o. a. het volgende moesten beloven:

„Ic zweere nairstich ende zorchvuldich opsicht te nemen op het doen van de lessen der professoren elck in zijn respect ende behoerlijcken aen te teycken en de dagen die dezelve ende elc van hen buyten de ordinarize vacantien zullen nairlaten ende versuymen te lezen, mit verclaringe van zaicken, voor zooveel mij dezelve kennelijck zullen zijn, zonder yemant daerinne te verschoonen ende 't zelve te kennen te geven den H. Rector ooc Burgemeesteren dezer stede zoo dicwijls ic dairtoe zal zijn versocht”²⁾.

Doch reeds voordat deze maatregel was ingesteld plachten zij aantekening te houden van verzuim der hoogleeraren. Er bevinden zich in het archief van Curatoren tabellen o. a. uit 1587 waarin dagelijks aantekening gehouden is, wie gelezen had (l.) en wie niet (n), veelal zelfs met vermelding van de reden b.v. propter morbum; propter occupationes publicas; non habebat auditores; zijn boeck was uit, etc.

Gaat men de, om het zoo maar eens uit te drukken, conduite staat der verschillende hoogleeraren van die dagen na, dan bemerkt men dat de professoren in de geneeskunde wat plichtsbetrachting aangaat, een gunstige

¹⁾ Acta Senatus van 26 Nov. 1590.

²⁾ Bijlagen op de Acta Senatus f°. 49.

uitzondering maakten op hunne collega's der andere faculteiten. Zoo vond ik opgeteekend ¹⁾:

„naerlaten van lessen gedaen in 't voorleeden termijn begonst den 22 Mey en geeyndt den 30 Juli 95, zijnde binnen middelertijt geweest 40 ordinariis lesdagen als den (volgen de 40 dagen verdeeld over Mei, Juni, Juli)

D. Heurnius lesende ten 8 uren

En heeft nooit geferieert.

D. Bontius ten 2 uren

den 30 Mey propter diversas occupationes,

den 5 Juny propter funus Halsij

den 27 Juny propter secessum ab urbe

den 10 en 28 July.

D. Pau lesende ten 9 uren.

En heeft nooit geferieert”.

In dat zelfde jaar 1595 besloten Curatoren de nalatigheid der hoogleeraren door boeten te bestrijden; en zoo kreeg b.v. „D. Bontius, niet gelezen hebbende den 10 en 28 July 3 gld. 16 st.” boete te betalen ²⁾.

Het hieronder volgende uittreksel moge dienen om een denkbeeld te geven van verzuimde lessen uit datzelfde jaar '95 ³⁾:

„Naerlatinge van Lessen gedaen in 't voorleden termijn begonst den 1 Augustij ende geijnt den lesten Octobris 95, zijnde geweest 28 ordinariis leesdagen. D. Heurnius lesende ten 8 uren apophorismes Hypocratis den 4 Septembris hebbende doen aenslaan:

J. Heurnius crastina die profabatur de Hypocrate.

D. Bontius lesende ten 2 uren Hypocratem de Aere aquis et locis ⁴⁾.

den 4 Septembris, den 5 Sept. mits 't ageeren van de Vriesche Natie.

¹⁾ Res. van Cur. deel III f°. 3 verso et 4.

²⁾ Res. van Cur. deel III f°. 5.

³⁾ Res. van Cur. deel III f°. 13 verso, 14 et verso.

⁴⁾ Het onderwijs van Gerardus Bontius bepaalde zich niet tot de Institutiones medicae, maar hij gaf ook af en toe colleges over bijzondere onderwerpen, waarvan wij bij Pieter Pauw, een zijner eerste leerlingen, verschillende genoemd vinden, o. a.: „dictata de capitis morbis; prognostica van Hippocrates” en „physiologie van Fernelius”. Zie hieromtrent P. Pauw, Praefatio vóór de Primitiae de ossibus. De physiologia Fernelii is een onderdeel van de universa medicina van Jan Fernel (destijds genoemd den Gallorum Hippocrates). Zijn werk beleefde dertig bekende herdrukken.

den 7, 8, 14, 15, 18, 19, 21 Sept. hebbende doen aengepleekt: Die lunae explicavit Hipocratem de aere aquis et locis.

den 22 Sept., den 26 Sept. was aangeslagen: subito vocatus hodie non docebit Gerardus Bontius.

den 20 Octobris hebbende aengepleekt: Impeditus quibusdam negotijs hodie non docebo.

den 26 Octobris om dezelfde reden.

den 31 Octobris was bij de burgemeesteren van den haege D. Pau lesende ten IX uuren anatomiam colombij ¹⁾).

den 28 Septembris, den 29 Sept. vertrokken zijnde na Amsterdam mits zijn schoonzusters krankheid, daeraan zij gestorven is".

Op dezelfde lijst staat van een hoogleeraar in de theologie opgeteekend:

„D. Bastingius heeft nooit gelezen, als geen uyr hebbende, sal ook niet leezen, als in 't einde van het termijn den XX Octobris gesturven zijnde".

En van den hoogleeraar Trutius prof. Phisices: „den 28 Sept. bij gebrek van toehoorders, die om de justitie te sien doen, waren weggegaan".

Als gevolg van het veelvuldig verzuim van Bontius gedurende het hierboven genoemde korte tijdperk, bepaalden Curatoren op 3 Nov. 1595 ²⁾ dat de Rector Magnificus Bontius bij zich zou ontbieden om:

„hem haar ampts ernstig te vermaanen, dat hij beter op zijn lessen wil passen, opdat hij geene oorsake en geve, dat de cortinge werde begonst, ende innegevoerd". etc.

De Woensdag en Zaterdag waren bestemd voor het houden van disputaties, examinaties, promoties, boekverkoopingen en nog een menigte andere af en toe plaats hebbende aangelegenheden, waarop ik later hoop terug te komen.

Naar gelang echter het aantal hoogleeraren toenam, werd voor de colleges ook op Woensdag beslag gelegd, hetgeen blijkt uit het verzoek van den medischen hoogleeraar Vorstius om ontslagen te worden: „van de Woensdaagsche lessen, alzoo als van veel gedisputeerd worde, insgelijx

¹⁾ Realdi Columbi, De re anatomica Libri XV. Venetijs 1559 fol. Columbo was een kweekeling van Vesalius.

²⁾ Res. van Cur. deel III f°. 15.

als dan vielen de autien, dat ze hier ende daar te doen hadden ende diergelijken" ¹⁾).

Curatoren vonden echter geen reden dit verzoek in te willigen, maar gaven te verstaan, dat niemand verhooging van traktement in het vervolg zou krijgen, tenzij men zich verbond om op Woensdag les te willen geven en: „dat alle diegeenen die daertoe bij acte verbonden waaren sulx zouden naercomen off dat men 't van heurluyder gagien souden corten" ²⁾).

Gelukkig daarom maar, dat de hoogleeraren evenals de studenten, vrijdom van belasting en accijns op verschillende zaken genoten. Een enkele onder de professoren kreeg vergoeding voor huishuur; ook werd wel een ambtswoning gegeven, zooals b.v. aan Pauw als praefectus horti een woonhuis aan den kruidhof toegevoegd werd. Bovendien genoten de professoren z.g. konijnen- en tabberdgeld ³⁾).

Behalve de reeds genoemde medische hoogleeraren behooren tot het eerste 50 jarig tijdperk nog de navolgende professoren en lectoren, te weten: Aelius Everardus Vorstius in 1598 buitengewoon hoogleeraar in de philosophia naturalis geworden en in het volgende jaar prof. ordinarius in de geneeskunde; Reinier de Bont die de plaats welke door het overlijden in 1599 van Gerard de Bont openkwam innam, en Otto Heurnius die Johannes Heurnius in 1601 opvolgde.

In 1617, toen Pauw kwam te overlijden, werd Adrianus van Valckenburg tot lector in de anatomie aangesteld, welk lectoraat hij eerst in 1624 voor een buitengewoon hoogleeraarschap verwisselde.

Ik heb reeds opgemerkt dat in 1587 met het onderwijs in anatomie

¹⁾ Res. van Cur. deel III f°. 108 verso.

²⁾ Res. van Cur. deel III f°. 109.

³⁾ In de Curatoren vergad. van 8 Febr. 1604 (Res. van Cur. deel III f°. 127 verso): „Is mede op 't aandienen van den heere Rector geresolveerd den extra ordinarisen Profⁿ. in de Faculteiten als Pynackerus, Swanenburgius, Trelcatius endè Heurnius te vereeren met Tabbaert lakenen als andere Profⁿ. ords. ende dat henluyden als nu zullen worden geleverd ornannantien elx tot dertig gulden, voor de twee aanstaande jaare”.

Dit tabberdgeld was bestemd om laken voor een toga te koopen; konijnengeld vereischt een nadere verklaring. Oorspronkelijk kreeg elk ordinaris professor in den tijd van Allerheiligen tot Lichtmis (1 Nov.—2 Febr.) twee paar konijnen per week, uit de „grafe-lijkheids duinen”. De Rector kreeg vier paar. Vóór de professoren genoten o.a. de leden van het Hof van Holland dit voorrecht reeds. Later kregen de Curatoren het ook. Deze toelage in natura werd langzamerhand door een vaste som, f 24 per jaar vervangen.

en botanie een aanvang gemaakt werd. Elf jaren later wordt voor het eerst de natuurlijke historie als leervak genoemd, en wel in een besluit van Curatoren, waarbij het toezicht over den hortus en het onderwijs in de botanie aan de hoogleeraren de Bont en Pauw werd opgedragen, en tevens aan een hunner de verplichting werd opgelegd om in den winter, dagelijks een uur aan het vertoonen en uitleggen van delfstoffen te besteden. Die verplichting is later aan niemand meer opgelegd; ook werd er niet meer aan een afzonderlijke leerstoel voor *historia naturalis* gedacht, en deed zich dus ook minder behoefte aan een kabinet van natuurlijke historie gevoelen.

Men ontving echter wel gaarne merkwaardige naturalia; deze voorwerpen werden deels in een vertrek bij den kruidhof, het grootste deel echter op het Anatomisch kabinet bewaard. Aanvankelijk was de verzameling niet omvangrijk, totdat Johan Maurits als landvoogd van Brazilië¹⁾, van daar veel zeldzaams en merkwaardigs ten geschenke zond.

Wat de voorbereidende wetenschappen betreft, werden de studenten hier, in tegenstelling met Leuven, niet belemmerd in vrijheid van studie²⁾, alleen waren er sommige vakken waarin onderricht onmisbaar was om met vrucht de geneeskundige lessen te kunnen volgen. Zoo hadden de medici Grieksch noodig om Hippocrates, Galenus, Theophrastus en Dioscorides te kunnen verstaan. Dat kennis van het Latijn noodig was spreekt van zelf aangezien aan alle Universiteiten de lessen in die taal gegeven werden.

Het onderwijs in de kruidkunde diende, om de aanstaande geneesheeren met de talrijke geneesmiddelen, die het plantenrijk opleverde, bekend te maken. Andere voorbereidende vakken, zooals chemie, behoorden toen nog niet tot het onderwijs.

Er is in het archief van den senaat een zeldzame bundel dissertaties uit den eersten tijd der hoogeschool, die voor zoover ik weet nog door niemand vóór mij geraadpleegd is. Curatoren hadden den secretaris van den senaat, Vulcanius, gelast, in een boek alle theses bijeen te verzamelen; en het is deze bundel die thans onder den titel: „*Index Alphabeticus Candidatorum*,

¹⁾ Van 1637—44.

²⁾ Wijziging hiervan dateert deels van den tijd der Fransche overheersching, deels van de Wet op het hooger onderwijs van Augustus 1815.

qui in Academia Leidensi, titulos doctoratus, licentiae et magisterij sunt adepti" in het senaatsarchief bewaard wordt.

Daarin zijn de theses „ab anno Domini 1575, ad calendas usque Martij anni 1595", gedeeltelijk in handschrift, zooals zij door de studenten aangeplakt werden, gedeeltelijk in druk, bijeengebracht.

Het aantal stellingen liep zeer uiteen. De een promoveerde op achttien, een ander op twee stellingen. Men kan uit den inhoud niet opmaken of zij voor het licentiaat of voor het doctoraat gediend hebben.

Had een student een bepaald onderwerp gekozen, dan werd dit volgens een vaste indeeling behandeld. Gewoonlijk kwam dan de afleiding van den naam, de aandoening, de oorzaken, de kenteekenen, de indicaties ter behandeling, de prognose en de therapie, aan welke onderdeelen minstens een of twee stellingen gewijd werden, ter sprake. Soms werd het onderwerp nog meer uitgesplitst en namen diensvolgens de stellingen in aantal toe.

Het blijkt dat pleuritis tot het meest geliefde onderwerp behoorde.

Het is niet noodig de door Vulcanius verzamelde stellingen in hun geheel een plaats hier in te ruimen, omdat vaak twee of meer studenten hetzelfde onderwerp behandelen, en hunne stellingen dan vrijwel aan elkaar gelijk zijn, terwijl men dikwerf ook dezelfde stelling bij hen, die geen bepaald onderwerp gekozen hebben, terug vindt. Om echter een denkbeeld te geven van de wijze waarop een onderwerp, ter verkrijging van den doctorstitel in de geneeskunde, behandeld werd, volgen hier de theses van Laurens Brandt, over wiens promotie nog al een en ander in den senaat te doen is geweest ¹⁾.

Theses medicae, de Apoplexia ²⁾.

Disputationis ergo propositae quas et pietate et eruditione praeclaro viro Nicolao Stochio, scholae trivialis Leidensis Rectori, ac quondam praeceptori suo reverendissimo, gratitudinis ergo respondens Laurentius Brandt dedicat.

¹⁾ Zie in Bijlage IV blz. 3 noot 1.

²⁾ Stellingen over apoplexie voor disputatie bestemd, welke stellingen de promovendus Laurens Brandt aan den zoowel in godsdienst als in opvoeding uitmuntende Nicolaus Stochius, Rector van het gymnasium te Leiden, eertijds zijn hooggeachten leermeester, uit dankbaarheid opdraagt.

I.

Ἀποπληξία a verbo ἀποπλήττειν quod est percutere, Latinis, syderatio, percussio, et morbus attonitus nominatur.

II.

Apoplexia est totius corporis partium sensus motusque repentina cum principis animae facultatis laesione privatio, orta ab angustia sinuum cerebri.

III.

Discernitur Apoplexia ab Epilepsia, quod hic motus sit sublatus, illic autem depravatus; a Paralyysi, quod Paralytici pars quaedam, Apoplectici autem totum corpus resolvatur, tum a Caro, quod dum Caro oppressi pun-
guntur, sentiunt; Apoplectici autem non.

IV.

Causae internae. gignitur itaque Apoplexia praecipue a viscosis, crassis, ac frigidis humoribus, ventriculos cerebri valide occupantibus, quanquam etiam a sola melancholia, ac sanguine fieri, pace quorundam, dixerim.

I.

Apoplexie komt van het werkwoord ἀποπλήττειν, hetgeen treffen beteekent; in het Latijn noemt men het verstijving, slag, of ziekte die iemand zinloos maakt.

II.

Apoplexie is een plotseling gemis van gevoel zoowel als van beweging in alle deelen van het lichaam, voornamelijk omdat de geest, door te nauwe hersensinus, gelaedeerd wordt.

III.

Apoplexie wordt van epilepsie onderscheiden, doordat bij de laatste de beweging is opgeheven, bij de eerste alleen verminderd; van paralyse, doordat bij een paralyticus een bepaald deel, bij een apoplecticus echter het geheele lichaam krachteloos wordt, ten slotte van een roes der dronkenschap, doordat iemand die in een roes ter neer ligt, wanneer hij gepuncteerd wordt, het voelt, een apoplecticus echter niet.

III.

Inwendige oorzaken. In hoofdzaak wordt apoplexie veroorzaakt, zou ik zeggen door kleverige, taaie en koude sappen, die de ventrikels in de hersenen sterk gevuld hebben; hoewel het ook door melancholie alleen of door een bloeding kan ontstaan, volgens sommigen door rust.

V.

Causae externae. nam sit a crebris ebrietatibus vini generosioris plurimo usu, ab aëre frigidus, victusque ratione frigida, excitatur usu veneris maxime in senibus.

VI.

Signa. Qui hac affectione laborant, omni motu ac sensu carent, sine voce ac febre jacent, difficilis respiratio, antecedit magnus capitis dolor, venae iugulares quibusdam intumescunt, vertigo, oculi obfuscantur, extremarum partium totiusque corporis frigus, stertores dormientibus, ad motus pigritia, quanquam validissima Apoplexia sine ullis aut certe paucis praecurrentibus signis aliquando invadat.

VII.

Prognoses. Validissimam igitur apoplexiam dicimus, ubi nulla respiratio animadvertitur aut ea si fuerit, maxima cum difficultate trahatur. Magnam igitur Apoplexiam solvere impossibile est, parvam autem non facile: Tum, Quicumque sani dolore capitis repente corripiuntur, et statim muti fiunt ac stertunt, in septum diebus pereunt, nisi febris superveniat, quibus etiam et spuma circa os apparet, in vitam non redeunt. Porro, maxime gignitur ab anno quadragesimo usque ad sexagesimum, idque praecipue hyeme,

V.

Uitwendige oorzaken. Dan ontstaat het door veelvuldige dronkenschap, door menigvuldig gebruik van koppigen wijn, door koude lucht, door koude spijsen, wordt vooral bij oudere menschen veroorzaakt door het offeren aan Venus.

VI.

Kenteekenen. Zij die door deze aandoening getroffen worden, missen elke beweging of gevoel, liggen terneer zonder geluid te geven, met koorts, met moeilijke ademhaling, terwijl hevige hoofdpijn voorafgaat, bij enkelen zijn de venae jugulares gezwollen; zij zijn duizelig, duisternis komt voor de oogen, de extremiteiten en het geheele lichaam zijn koud, zij snurken als in den slaap, zijn traag in hun bewegingen, hoewel somtijds een zeer hevige apoplexie zonder een enkel, of zonder weinig voorafgaande kenteekenen optreedt.

VII.

Prognose. Wij spreken derhalve van een ernstige apoplexie, waar geen ademhaling opgemerkt wordt, of dat zij, indien aanwezig, met de grootste moeite voor den dag komt. Het is onmogelijk een uitgebreide apoplexie te genezen, een geringe wel, maar niet gemakkelijk; want alwie gezond zijnde, plotseling door hoofdpijn overvallen worden, terstond de spraak verliezen en snurkend beginnen adem te halen, gaan binnen een week dood, als er bovendien nog geen koorts bijkomt. Ook diegene, bij wien schuim op den mond komt, blijven niet in het leven. Vervolgens komt een beroerte vooral voor, bij

fitque et iis, qui gravi sopore tentantur, quibus corpus pigrescit, oculique tenebris offunduntur, crapulae addictis, qui brevi angustaque sunt cervice. Qui autem morbum hunc effugiunt, in paralysim plerumque incidunt, aut memoriam perdunt.

VIII.

Curatio. Varia huius morbi propter materiae peccantis varietatem curatio. Ubi enim a sanguine extiterit, praesentissimum remedium venae sectio, idque venae brachij, habita virium, morbi magnitudinis, aetatisque ratione, praedicto tamen periclo, fietque per intervalla non affatim.

IX.

Conveniunt et frictiones, ligaturae fortes extremarum partium, ante et post venae sectionem, tum et cucurbitulae vel sanguifugae collo adhibendae.

X.

His rite peractis, materiaque evacuata, et aeger ad se redierit, alacriorque ad sensum et motum reverti inceperit, intemperies calida a sanguine in capite relictis refrigerantibus emendanda, tum intus, tum foris; intus, diamargaritum frigidum, conser. rosar. viola, foris autem ol. rosa. completo caput inunget.

personen tusschen de 40 en 60 jaar, en wel vooral in den winter; ook komt het voor bij hen, die zwaar slapen, wier lichaam dik wordt, wier oogen door vlokken verdonkerd worden, die zich aan den drank overgeven, die een korten en gedrongen hals hebben. Diegene hunner welke aan deze ziekte ontsnappen, vallen meestal als offer van paralyse, of raken het geheugen kwijt.

VIII.

Behandeling. Deze is voor de ziekte verschillend wegens verschil in schadelijk agens. Waar zij n.l. in het bloed zit, is het meest probate middel venesectie, en wel van de vena brachialis, terwijl men rekening moet houden met de krachten, den ernst van het lijden, en den leeftijd, en moet er van te voren op het gevaar gewezen worden, terwijl het bij tusschenpoozen en niet bij groote hoeveelheden te gelijk mag geschieden.

IX.

Tevens kunnen van nut zijn, afwrijvingen, sterke ligaturen om de extremiteiten voor en na de venesectie; verder ook het aanwenden van koppen en bloedzuigers in den hals.

X.

Als dit naar behooren volvoerd het agens verdreven heeft, en de zieke weer bij kennis en vlugger tot bewustzijn van gevoel en bewegingen begint te komen, moet de overmaat van warmte door het bloed in het hoofd achtergebleven, door koude omslagen weggevoerd worden zoowel van binnen als van buiten; inwendig door een electuarium waarvan paarden het grondbestanddeel vormen, een conserf van rozen en violen, maar uitwendig moet hij het hoofd geheel met rozenolie insmeren.

XI.

Si ubi pituita vel melancholia sine notis abundantioris sanguinis in causa fuerint, suspecta est phlebotomia. Exhibebitur ergo in primis Clyster ex decocto Hyssopi, Centaurij minoris, Origani, Calaminthae, Polypodij, Seminis carthami, Salviae, Maioranae: cui adiicietur Hiera, Benedicta, cum ol. Aneth. Conveniunt et Glandes ex Hiera, Agarico, Sale, Colocynthide.

XII.

Ubi nec his materia evacuata fuerit, non expectata digestionem, medicamenta fortia cerebri vim sopitam excitantia exhibeantur, ut sunt Pill. de Euphorb. pillulae Cochiae, Faetidae, et similes, cum Castoreo remixtae.

XIII.

Postremo, quibus cerebrum, totumque corpus corroborari et vis naturae excitari, nec non materiei reliquiae digeri possint, calefaciendi discutiendique vi praedita, tum intus, tum foris imperabimus, et recreato aegro ad masticatoria reliqua huiusmodi deveniemus.

XI.

Als er ergens slijm zit, of melancholie in het spel is zonder dat men weet of er te veel bloed is, dan moet phlebotomie gewaagd worden. In de eerste plaats moet dan aangewend worden een clyisma van 't aftreksel van hyssop, centaurium, origanum, calaminth, polypodium, carthamuszaad, salie, marjolyn; waar aan toegevoegd moet worden heilig kruid, benedictus met dille olie. Ook zijn van pas de vruchten van het heilige kruid, van de lorkezwam, van de saleb, en van de kolokwint.

XII.

Als door dit alles het schadelijk agens niet uitgedreven wordt, evenmin door digestie, zooals men verwachtte, moeten sterkere geneesmiddelen, om de onmacht van de hersenen te overwinnen, aangevoerd worden, zooals daar zijn pillen van euphorbia, pillen cochia, stinkende pillen, en dergelijke, met bevergeil gemengd.

XIII.

Ten slotte geven wij hem den raad zoowel in- als uitwendig middelen toe te passen, waardoor de hersenen en het geheele lichaam kunnen versterkt, de natuurlijke krachten opgewekt en de spijsvertering eveneens op streek geholpen worden, middelen die verwarmen en het eten doen verteren, en laten wij den herstellenden zieke van masticatoria en dergelijk soort van dingen gebruik maken.

XIII.

Diaeta. In victus ratione ne quis error committatur, cavendum. Ubi igitur malum nonnihil remisit, utatur cibis paucis, lenibus, calidis, concoctu facilibus, facilisque distributionis, ut sunt pulli Gallinae, Capi, ius cui incoctus est Hyssopus, Salvia, et similia: Potus autem sit mulsum, non vinum.

Has,
Deo favente,
et Praeside Mag. D. Academiae Rectore,
Johanne Heurnio Professore Medico,
defendet
Laurentius Brandt Leidensis,
hora et loco solitis,
Prid. Kal. Julij. Anno CIO. IO. XCII.

Lugduni Batavorum,
Apud Franciscum Raphelengium.

Cornelis van Nieuwenhoven promoveerde „de mania”. Het begin luidt:
„*Mania* graece, Latinis furor vel insania, est vehemens mentis alienatio,

XIV.

Diëet. Men moet oppassen bij de regeling van het diëet, geen vergissing te begaan. Waar dus nog een weinig van het schadelijk agens is achtergebleven, moet weinig lichte warme kost, gemakkelijk te koken en gemakkelijk te verteren, gebruikt worden, zooals b.v. jonge haantjes en kapoenen, terwijl in de soep daarvan moet gekookt worden, hyssop, salie en dergelijke. Hetgeen gedronken wordt moet evenwel met honig, niet met wijn, gemengd zijn.

Deze stellingen zal, zoo het Gode behaagt, en onder voorzitterschap van den ZeerGel. Heer Rector der Universiteit, Johannes Heurnius, hoogleeraar in de geneeskunde, Laurentius Brandt van Leiden den 30sten Juni 1592 op bekend uur en plaats verdedigen.

Leiden,
bij FRANCISCUS RAPHELENGIUS.

citra febrem''¹⁾). De 2de stelling is: „Huic causam praebet atra bilis, quae vel melancholici humoris, vel sanguinis, vel flavae bilis exustione genita est''²⁾), terwijl de 4de luidt: „Ater hic humor alias in praecordijs alias in toto corpore, alias in capite solo congeritur''³⁾). In de 6de stelling wordt verteld, dat genezing te verkrijgen is, in de eerste plaats door „evacuatione atrae bilis''⁴⁾), waartoe vooreerst dienen moet „purgatio hac enim sola humorum cacochymia perfecte tollitur''⁵⁾). Een tweede middel ter genezing is de phlebotomie, wanneer althans in het veneuze bloed stoffen aanwezig zijn, die tot mania aanleiding geven.

Adrianus Gilzenus, die over pleuritis promoveerde, zegt daarover aan het eind zijner stellingen:

„phlebotomia igitur remedium est pleuritidis omnium praestantissimum''⁶⁾).

Als laxantia beval hij aan, mos, bloemen van de thym, senne, violen, manna, lorkenzwam, kolokwint, zwart en wit nieskruid.

Guilielmus Paddy, die op stellingen, welke verschillende onderwerpen raken, den doctorstitel verwierf, neemt zich voor te verdedigen dat „tabes fieri potest ex affectu pericardii; in flatu hypochondriaco vinum nocet; vinum calidum siccum; variolis aut morbillis apparentibus licebit aliquando venam tundere; veneno assumpto venam incidere periculosissimum''⁷⁾).

Als definitie van icterus geeft Jacobus Vallensis „icterum esse colorem totius corporis, praeter naturam, a flava bile excrementicia in cutem effusa; hac autem definitione excludimus a thesibus nostris, icterum nigrum et viridem, quod his icteri nomen, proprie non videatur convenire''⁸⁾).

¹⁾ is een sterke verstandsverbijstering, zonder koorts.

²⁾ zwarte gal is hiervan de oorzaak, die hetzij uit het lichaamsvocht bij een melancholicus, hetzij uit het bloed, hetzij door verbranding van gele gal ontstaat.

³⁾ Dit zwarte vocht wordt de eene keer in de ingewanden, de andere keer in het geheele lichaam, weer een andere keer in het hoofd alleen opgehoopt.

⁴⁾ Afvoer van de zwarte gal.

⁵⁾ het purgeeren, want daardoor alleen wordt de slechte menging der lichaamsvochten volkomen opgeheven.

⁶⁾ phlebotomie derhalve is het allervoortreffelijkste middel tegen pleuritis.

⁷⁾ Tabes kan uit een aandoening van het pericardium ontstaan; bij hypochondrische opgeblazenheid is wijn schadelijk; warme wijn is droog; bij het uitbreken van pokken of mazelen mag men somtijds een vena aanprikken; na het gebruik van vergift is aderlaten zeer gevaarlijk.

⁸⁾ dat geelzucht een tegennatuurlijke kleur van het geheele lichaam is, door uitstorting van gele gal, die onder de huid verspreid is, waarop echter de zwarte en groene icterus een uitzondering maken.

Zijn laatste stelling luidt, dat men op drieledige manier de icterus tegen kan gaan n.l. met behulp van de „cheirurgia, pharmacia, et diaeta”.

Onder stellingen „over de behandeling der melancholie”, van Johannes Arnoldi, vond ik als eerste „melancholia est mentis alienatio sine febre vel cogitatione vel verbis vel opere manifesta, quibus metus atque tristitia comitantur perpetuo”¹⁾.

Als oorzaken voor pleuritis worden door Joannes Ampsingius uitwendige en inwendige opgegeven, en wel uitwendige als „calor, frigus, lapsus, liberalior frigidae potus” etc.; inwendige als „sanguis affluens bonus aut malus, isque vel biliosus, vel pituitosus, vel melancholicus”²⁾.

Eenige Engelsche studenten o. a. Joannes Osborne, Joannes Furmerie en Joannes Nowe, die stellingen zonder eenig onderling verband behandelen, hebben onder meer de navolgende daarin opgenomen „aqua frigida et potus medicinalis in febribus semel dari potest; victus humidus febricitantibus omnibus convenit”³⁾.

„Medicamenta cathartica attrahunt ob similitudinem substantiae; pituita in hepate generatur; pilulae ante caenam non sunt exhibendae; morbi non cognoscuntur ex urinis; in febre tertiana phlebotomia convenit; purgare licet etiam sub cane; anima sequitur temperamentum corporis; in pleuritide possumus venam secare vel media nocte; caena potest esse prandio liberalior; post pastum corpus non est exercendum”⁴⁾.

Een chirurgische stelling van Nicolaus Forterius, die over koliekpijn promoveert luid als volgt „si sit ex inflammatione dolor, basilica vena secetur,

¹⁾ melancholie is een verstandsverbijstering, gekenmerkt doordat er geen koorts, gedachten, woorden of daden bij voorkomen, terwijl angst en droefheid dezen toestand herhaaldelijk vergezellen.

²⁾ warmte, koude, een val, te veelvuldig gebruik van koude dranken, de toevloed van goed of slecht bloed en dat met gal of slijm vermengd is, of afkomstig van een melancholicus.

³⁾ koud water en een drankje mag bij koorts éénmaal gegeven worden; vochtig voedsel is goed voor alle koortslidders.

⁴⁾ De cathartica zijn als medicijn aan te bevelen wegens de gelijkvormigheid van de bestanddeelen; slijm ontstaat in de lever; pillen mogen vóór den maaltijd niet gegeven worden; ziekten worden niet uit de urines herkend; bij de derdendaagsche koorts past phlebotomie; ook in de hondsdagen is het geoorloofd te laten purgeeren; de geest volgt de natuurlijke gesteldheid van het lichaam; bij pleuritis kan men aderlaten zelfs midden in den nacht; bij de avondmaaltijd moet men meer gebruiken dan bij het ontbijt; na den maaltijd moet men zich niet bewegen.

sanguisque pro ratione virium, aetatis reliquarumque indicationum extrahatur" ¹⁾).

Nicolaus Mulerius geeft de volgende afleiding van het woord pleuritis „Pleuritis nomen habet a πλευρά quod Graecis latus sonat aut costam. Simili notatione dixerunt ἡπατῖτιν, νεφρῖτιν, σπληνῖτιν, pro earum partium inflammatione. Latinis Lateris dolor seu Lateris morbus dicitur ²⁾).

Ten slotte de twee eenige stellingen ³⁾ waarop Gabriel Pope den doctorstitel verwierf „Helleborus ⁴⁾ sanis non est exhibendus" en „Qui natura valde obesi sunt celerius moriuntur quam qui graciles" ⁵⁾).

Het is maar goed, dat een dergelijke promotie een hooge uitzondering bleef, anders zou allicht van Leiden gezegd zijn geworden, wat later Harderwijk verweten werd, ⁶⁾ n. l. dat het promoveeren aldaar zoo weinig beteekende, dat men er den eenen dag heenreisde, den volgenden promoveerde, om den derden weer naar de plaats van herkomst te vertrekken.

Jammer genoeg ontbreken na 1595 de stellingen, zoodat ik mij er toe moet bepalen om de namen van de in het tijdvak 1595—1625 gepromoveerden, evenals die van 1575—95, met den datum hunner promotie te vermelden ⁷⁾).

¹⁾ als er pijn bestaat ten gevolge van ontsteking, moet de vena basilica aangesneden, en naar gelang van de krachten, de leeftijd en de overige indicaties, bloed onttrokken worden.

²⁾ Pleuritis ontleent zijn naam aan pleura, hetgeen bij de Grieken zijde of rib beteekent, op gelijke wijze spreekt men van hepatitis, nephritis, splenitis, voor een ontsteking van die respectievelijke deelen. Bij de Romeinen wordt het pijn of ziekte van de zijde genoemd.

³⁾ Den 10den Febr. 1596 besloot de senaat, dat elke hoogleeraar aan zijne auditores moest meedeelen, dat zij zooveel mogelijk 12 stellingen moesten hebben.

⁴⁾ Helleborus, vooral de witte, stond destijds bekend als uitstekend therapeutikum tegen krankzinnigheid. Daar dit kruid vooral bij Anticyra aan de Klein Aziatische kust gevonden werd, placht men iemand die niet wel bij het hoofd was, aan te duiden met „naviget Anticyra". (Strabo 419).

⁵⁾ aan menschen die goed bij het hoofd zijn, moet men geen nieskruid geven. — Dikke menschen sterven sneller dan magere.

⁶⁾ Een spotrijmpje hierop luidt aldus:

„Harderwijk is een stad van negotie,

Men verkoopt er bokking, blauwbessen en bullen van promotie".

En in het kluchtspel van Bernagie „Het Franeker Studentenleven" editie 1744 (de editie van 1684 heette alleen „Het studentenleven") is te lezen:

„Hij heeft een bul uit Duitschland gehaelt

Of voor een Harderwijksche hondert ronde scheiven betaalt".

⁷⁾ Zie Bijlage IV.

Slechts één enkele maal werd een graad in de chirurgie gevraagd; 24 Augustus 1599 ¹⁾ werd aan Balthasar Schonaeus toegestaan om het licentiaat in de chirurgie te verkrijgen, tegen dezelfde betaling als voor het gewone doctoraat. In de Acta van den senaat wordt onder dagteekening van 27 Oct. 1599 verteld, dat, omtrent de zaak van Bathasar Schonaeus besloten wordt met Curatoren te overleggen, of het der Academie vrijstaat een graad in de chirurgie te verleenen en of die graad door de Academie verleend, hem vrijstelt van eenig verder examen bij de colleges van chirurgijns in de afzonderlijke steden ingesteld.

Een antwoord van curatoren hierop heb ik niet kunnen vinden, maar wel dat de senaat hem den 28sten Augustus '99 het licentiaat in chirurgie verleend heeft.

Voordat de aanstaande promovendus zijn theses kon doen aanplakken, zooals in den eersten tijd gebeurde, of rondbrengen, ²⁾, zooals later geschiedde, werd door den Rect. Magn. altijd een hoogleeraar der betrokken faculteit als „praeses” aangewezen; daarom vindt men op de enkele nog bestaande geschreven stellingen, en op de gedrukte altijd vermeld onder wiens praesidiaat de stellingen zouden verdedigd worden.

Naast de meest gebruikelijke wijze om „privatim” te promoveeren; bestond „de publieke” promotie, welke voor het eerst plaats had in de rechtswetenschap op 14 Mei 1583 ³⁾. Naar aanleiding van deze promotie werd door den senaat besloten, om bij elke publieke promotie de navolgende bepalingen in acht te nemen:

- 1°. dat de Leidsche magistraat zou uitgenoodigd worden.
- 2°. dat er een oratie zou gehouden worden.
- 3°. dat de voorzitter 5 gulden zou krijgen.
- 4°. dat aan de curatoren het instellen van andere ceremoniën bij het verleenen van het doctoraat werd overgelaten.

De promotie, hetzij privatim, hetzij publiek, ging altijd met eenige plechtigheid gepaard, hierin bestaande, dat de promovendus door een stoet van hooggeleerden, met den Rect. Magn. aan het hoofd, en voorafgegaan

¹⁾ Acta Senatus.

²⁾ De promovendus had de verplichting de theses bij de hoogleeraren van zijn faculteit rond te brengen, terwijl de pedel het bij de andere hoogleeraren moest doen.

³⁾ De eerste publieke promotie in de medicijnen vond plaats 6 Juli 1592.

door de pedellen, allen in ambtsgewaad, van zijne woning werd afgehaald en te voet naar de Academie begeleid, waarna hij na afloop van de promotie op dezelfde wijze teruggebracht werd. Omtrent deze handeling werd in Februari 1613¹⁾ bepaald dat het „met meerder solemniteiten ende ceremoniën zouden mogen worden gedaan, als te weeten dat in 't thuis brengen van d' een en d' ander zouden mogen worden gebruyckt trompetten ofte schalmeyen, soo ist selve nopende de promotien geapprobeert”

Wat de disputen voor het doctoraat en de opponenten betreft werd in 1598 deze verandering²⁾ gebracht, dat voor het doctoraat tweemaal zou gedisputeerd worden, de eerste maal onder een praeses voor het licentiaat, de tweede maal zonder praeses voor den doctorstitel; de aanwezigheid van den decanus der faculteit waarin gepromoveerd werd was noodig om te zorgen dat van de zijde der opponenten niets onbehoorlijks geschiedde.

In het jaar 1614³⁾ werd bepaald dat:

„de brieven van de promotiën, met eenige meerder solemniteiten mogen worden geleeverd”; „dat zij op een eenparige forme zullen worden gemaect, en geteyckend bij den Heer Rector ende decanus van de faculteit daerinne de voorz. promotie zal zijn verzogt, ende alsdan ook bij den secretaris der universiteit”.

Hoewel de verplichting om zich als student in het album te laten inschrijven op ieder bij den aanvang zijner studien rustte, en ook op hen die enkel om te promoveeren te Leiden kwamen, ontbreken heel wat namen in het album⁴⁾. Het opzoeken der namen is dikwerf niet gemakkelijk wijl niet ieder zich aan dit voorschrift stoorde.

Een leeftijdsgrens voor de ingeschrevenen bestond er aanvankelijk niet⁵⁾. Men vindt in het album voorbeelden genoeg van studenten die nog niet of nauwelijks de kinderschoenen ontwassen waren⁶⁾.

Dit had het voordeel dat de te Leiden woonachtige ouders konden

¹⁾ Res. van Cur. deel III f°. 335 verso.

²⁾ Zie Bijlage V.

³⁾ Res. van Cur. deel III f°. 342 verso.

⁴⁾ Zie hieromtrent het artikel Philippus Cluverius in Oud-Holland. XXVII 1909. pag. 231.

⁵⁾ 30 Nov. 1596 bepaalde de Rector Magn., dat niemand onder de 14 jaar mocht ingeschreven worden, tenzij vaststond dat hij genoeg gevorderd was om de openbare lessen te volgen.

⁶⁾ Johan van Beverwijck in leven en werken geschetst door E. D. Baumann. blz. 1 noot 1, en Schotel l. c. blz. 305.

gebruik maken van het voorrecht, dat de studenten bezaten in vrijdom van accijns op wijn en bier.

Reeds in 1597 had Hendrik IV ¹⁾, koning van Frankrijk, aan de Leidsche studenten gelijke rechten toegekend als aan de Fransche; de stroom van vreemdelingen, die naar Leiden trok om daar den doctoralen graad te behalen, heeft 2 eeuwen lang, nu eens sterker, dan zwakker, maar toch altijd door, aangehouden. Het album studiosorum legt hiervan een sprekend getuigenis af.

¹⁾ Siegenbeek l. c. deel II. Toev. en Bijl. blz. 318.

HOOFDSTUK IV.

Klinisch onderwijs.

Het klinisch onderwijs heeft zulk een belangrijke plaats aan de Leidsche Universiteit ingenomen dat het wenschelijk is daarbij eenige oogenblikken stil te staan. Suringar beweert¹⁾ dat de Utrechtsche hoogleeraar Stratenus de eerste is geweest, die na de verheffing van de Utrechtsche Illustre School tot hoogeschool²⁾, klinisch onderwijs aan de studenten zou gegeven hebben, en leidt dit af uit de navolgende plaats in zijn 17 Maart 1636 in het groote auditorium der Academie gehouden Oratio³⁾:

„Quod igitur felix et faustum sit, artem medicam docturo hi erunt scopi, ut vestris, studiosi adolecentes, progressibus, Academiae decori et Reipublicae utilitati quam optime consulam; quos ut assequar, cum gemina mihi demandata sit provincia, anatomica et medicinae pars practica, haec aetivis, illa hybernis pertractanda mensibus, id enitar, ut hoc in loco hyeme, anatomen non solum auribus hauriatis, sed et in theatro, sectionum autopsia, non lubrico ad eam gressu ducamini; aestate vero praxin, non tantum verbis delineatam dem, sed qualibet occasione, in publico Nosocomio (cujus aegris curandis illustrium et praepotentium Ordinum jussu praesum) oculis vestris veritatem dictorum subjiciam; ut ita utrique sensui viam ad nostram disciplinam aperiarn, et vos non tam theoricis, quam practicos Reipublicae reddam. Addo, si quibus ulterius progressis lubeat, praxeos specimina, consultationum, ut vocant, forma, trutinare, vel auditis coram aegrorum querelis, signa ad morbos, symptomata ad causas referre, de singulis primo sententiam dicere,

¹⁾ G. C. B. Suringar, Stichting der school voor klinisch onderwijs te Leiden enz. Nederl. Tijdschr. voor geneesk. 1862. blz. 516.

²⁾ 16 Maart 1636.

³⁾ Suringar l. c. blz. 528.

*Ni Deus affuerit uiresque insuderit herbis,
Quid, rogo, dictamnum, quid panacea iuuent?*

Natus
est Vltraiec-
ti Anno CD. D.
XIII. Ianuarij
xxv stylo
veteri.

Denatus
Leidæ An.
CD. D. c
Augusti xi
stylo Nouo

*Qui Medicos purgavit ouans a sentibus hortos
HEVRNIUS, et Phebi crescere fecit opes:
Fecit opes Coas Medicis florescere siluis,
Et Charitum lymphis imbuit omne nemus.
HEVRNIADES doctæ radianti munere linguæ
Illustrans magni turbida scripta Sophi.
Sollers Assyriâ scrutari sidera curâ,
Et morbi faciles ritè notare dies.
Ereptum Grecis, Romana uoce Batauis
Excultum nitidè qui dedit Hippocratem,
Sic faciem, sic membra tulit spirantia Magnus
HEVRNIADES, Cois ora rigatus aquis.*

I. ANRAET.

W. Swannendurch fecit. An. 1607.

deinde nostrum iudicium intelligere, atque ita sese, ad cujusquemodi aegris bene ex artis norma consulendum praeparare, ejus exercitii nec ibi deerunt vera (non ficta) exempla, nec mihi animus, ut viam praemonstrem et veluti manu ducam, ad praecipuum artis nostrae finem" ¹⁾).

*en dan zelfs de echte
beelden inbeelden niet als*

Het is vermoedelijk op grond van de in deze oratie uitgesproken voornemens, dat men de gevolgtrekking gemaakt heeft, dat Stratenus ook werkelijk klinische lessen zou gegeven hebben. Daar deze kwestie mij veel belang inboezemde heb ik in het Utrechtsche Academisch Archief een uitvoerig onderzoek ingesteld, dat echter niet veel heeft opgeleverd ²⁾.

De op het Gemeente-archief berustende Acta Senatus konden mij omtrent deze belangrijke kwestie geen licht verschaffen aangezien zij eerst na 1640 aanvangen.

De Utrechtsche archivaris Mr. S. Muller Fz. was zoo welwillend mij mee te deelen, dat hij voor zich van de prioriteit van klinische lessen te Utrecht nog niet overtuigd was, en gaf mij tevens den raad, de Resolutien van de Staten van Utrecht uit dien tijd er op na te zien, daar de gast-

¹⁾ Bij mijn onderwijs in de geneeskunde zal mijn doelwit zijn om zooveel mogelijk uw belangen, studeerende jongelingschap, de roem der Academie en het belang van den staat te bevorderen; om dit te bereiken zal ik, daar mij een tweeledige taak is opgedragen, n.l. anatomie voor het wintersemester en de praktische geneeskunde in de zomermaanden, het er op aan leggen, dat gij hier des winters niet alleen over de anatomie hoort spreken, maar dat gij ook in het theatrum door eigen aanschouwing van de secties, met vasten voet voorwaarts schrijdt; zal ik u des zomers niet enkel de praxis medicinae in theorie doceeren, maar bij elke gelegenheid in het Nosocomium (waarvan ik door de Staten tot geneesheer-directeur aangesteld ben) U de juistheid mijner lessen voor oogen stellen; om aldus voor beide zintuigen de weg tot onze wetenschap open te stellen, en U niet alleen als theoretici, maar ook als practici de maatschappij laat intreden. Voor wie zich nog verder bekwamen wil om gevallen uit de praktijk in den vorm van z. g. consulten, te overwegen, of na de klachten der patienten gehoord te hebben, de diagnose te stellen, eerst zelf hun oordeel te zeggen, en daarna het mijne te vernemen, en zich zoo voor te bereiden om alle zieken naar de regelen der kunst te genezen, voor zulke onderzoekingen zal echt (niet denkbeeldig) de gelegenheid bestaan, en mij zal de lust niet ontbreken om U den weg te wijzen en te leiden tot het hoogste doel van onze wetenschap.

²⁾ Ook G. J. Loncq spreekt in zijn „Historische schets der Utrechtsche hoogeschool, 1886", op blz. 103 laatste regel van onderen, over Stratenus als eersten klinischen hoogleeraar, zonder vermelding van de bron evenwel, waar hij dit aan ontleent; evenmin als B. J. Kouwer en H. J. Lameris dit doen in hun werk „Iets uit de geschiedenis der klinieken voor Heelen Verloskunde der Rijks-Universiteit te Utrecht, 1908", op blz. 5, waar het klinisch onderwijs van Stratenus vermeld wordt.

huizen aan de zorg der Staten van het gewest waren toevertrouwd. In geval dus door Stratenus in 1636 klinische lessen gegeven waren, moest hem door de Staten van Utrecht verlof verleend zijn, om met de studenten in de geneeskunde één of meerdere gasthuizen te bezoeken. In genoemde Resolutien uit de jaren 1634, 1635 en 1636 vond ik van een dergelijk verlof geen melding gemaakt. *E. Stratenus zelf vermeldt dat hij in de Staten daerom gezag heeft.*

Wat vindt men nu omtrent het klinisch onderwijs te Leiden vermeld? Schotel deelt het navolgende mede ¹⁾:

„In de geneeskundige faculteit hebben nog vele anderen de Hoogeschool tot hooge eer verstrekt en onder deze Johannes en Otto Heurnius, welke eerste niet alleen dertig jaren professor Anatomiae was, maar tevens behoorde tot de twee eerste hoogleeraars, die klinisch onderwijs te Leiden gegeven hebben”.

Op wiens gezag deze mededeeling van Schotel berust, weet ik niet. Hij verwijst in zijn aantekeningen op blz. 374 naar Suringar zonder vermelding van de bladzijde.

Ik vermoed dat hij zich hier heeft vergist en dat in plaats van „de eerste” (Johannes Heurnius) „de laatste” (Otto) moet gelezen worden, want in geen geval is Johannes Heurnius dertig jaar professor geweest. Ik merk bovendien op dat hij niet vermeldt, wie de andere ²⁾ der „twee eerste hoogleeraars” geweest is. Veel licht verschaft Schotel ons dus niet.

Gurlt zegt ³⁾ van Johan van Heurn: „Er war der Erste, der den klinischen Unterricht in Holland einführte”, en iets verder op dezelfde bladzijde: „Wenn auch die chirurgische Ausbeute aus van Heurne's Schriften eine nur geringe ist, wie Dies bei einem medicinischen Kliniker nicht anders zu erwarten ist . . .” etc.

Doch ook van Gurlt weten we niet, waaruit hij zijne mededeeling put, en het blijft mogelijk dat ook voor hem Schotel de bron is geweest.

Men heeft in dit verband echter nimmer gelet op het volgende stuk ⁴⁾ in de Resolutien van Curatoren, dagteekenende van 4 Dec. 1591:

¹⁾ Schotel l. c. blz. 145 onderaan.

²⁾ Misschien is Screvelius hiermede bedoeld.

³⁾ E. Gurlt, Geschichte der Chirurgie und ihrer Ausübung, III, blz. 287.

⁴⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 71 verso.

„D. D. in de medicijnen

Op 't voorslag omme de D. D. en de professoren in de medicijnen alhier te belasten mit de visitatien van crancken ende siecken in de gasthuijsen ende daertoe oock hare auditoores aen te leijden ende sulx in den medicynen ende 'tgebruijck van dien t'harer meerder vordering te doen oeffenen, ende 'tselve doende hunluyden opsicht van dien haare jaarlyxe wedden ter redelijkheid te verhoghen ende sonderlings omme D. Peter Paeu zijne wedde te redelyckerwijse te verhoogen, door dien hij hem ter anatomije geheel begeeft daertoe gewilliglyck gebruiken laet, ende daerinne van grooten hoope es omme van tijden ende wijlen ter eere van 't vaderlants der universitijs wel leeven es alsoo 't selve gehouden in naerder bedencken ende advijs jegens de eerste aenstaende vergaderinge omme daerinne alsdan sodanige besluit te werden genomen als den staet van de universiteit ende de vordernisse van dien dat eenigsints sullen mogen uijteijsschen”.

Zie hier dus een authentiek stuk, waarin eveneens van klinisch onderwijs sprake is, en waaraan, om zijn officieel karakter zeker niet minder waarde moet toegekend worden, dan aan de oratie van Stratenus. Of het verzoek van de bedoelde professoren door Curatoren ingewilligd is, staat evenmin vast als dat Stratenus zijn belofte gehouden heeft, maar er is ook geen reden om aan de goede gezindheid van den een of aan de goede trouw van den ander te twijfelen. Van de Leidsche Curatoren weet men toch, hoe zij elke gelegenheid met graagte aangegrepen hebben om het aanzien der onder hunne hoede gestelde Universiteit te verhoogen, en het is niet wel denkbaar dat zij zich tegen een praktischen maatregel, die niet anders dan bevorderlijk kon zijn aan het medisch onderwijs, zouden verzet hebben, evenmin als men zou mogen aannemen, dat de professoren slechts voor de leus hun voorstellen tot verbetering gedaan zouden hebben. Dus handelt men billijk door, zoo lang niet het tegendeel aangetoond is, aan te nemen dat zoowel door Stratenus als door de Leidsche professoren werkelijk onderwijs aan het ziekbed gegeven is. *Maar men moet daarbij dan niet uit het oog verliezen dat het stuk van Curatoren van het jaar*

“NB.”

1591 dagteekent en dus 45 jaar ouder is, dan het bewijsstuk waarop de aanspraken van Utrecht berusten, waaruit derhalve zou moeten worden afgeleid, dat men te Leiden veel eerder met deze uiterst nuttige uitbreiding van het geneeskundig onderwijs begonnen is dan te Utrecht.

Dat de Resolutien van Curatoren verder over deze aangelegenheid niet spreken doet niets ter zake. Men vindt herhaaldelijk officieele stukken van Curatoren uitgaande, waarover in de Resolutien zelf niets voorkomt, en dit is zoo te verklaren, dat de Curatoren, die voor het meerendeel buiten Leiden woonden, veel zaken per brief hebben afgedaan. Zoo vindt men ook telkens in de Resolutien van Curatoren melding gemaakt van senaatsbesluiten, waarvan in de Acta Senatus niets te vinden is. Bovendien vergete men niet, dat de behoefte aan nauwkeurige notulen destijds niet zoo zeer gevoeld werd als thans.

Het is zelfs best mogelijk dat van Heurn reeds klinisch onderwijs gegeven heeft vóór 4 Dec. 1591 — immers het was in dien tijd aan de Leidsche hoogeschool geenszins ongewoon, dat er onderwijs gegeven werd, waarvoor eerst later, waarschijnlijk naar gelang van de qualiteit van het gegevene, een honorarium of toelage toegestaan werd.

Zoo zijn er tal van requesten¹⁾ van personen die een „vereering” verzoeken wegens lessen in de voorgaande jaren door hen gegeven; van mindere beambten wegens diensten in den Hortus enz. Het zou dus mogelijk kunnen zijn dat onder „praxis medica” klinisch onderwijs verstaan moet worden, maar bij de onvoldoendheid van klassiek Latijn voor moderne begrippen, zal dit moeilijk uit te maken zijn.

Dit staat in alle geval vast, dat reeds in 1591 het belang van klinisch onderwijs door van Heurn is ingezien.

¹⁾ Zie hieromtrent b.v. Res. van Cur. deel III requesten van:
Reinier de Bont 10 en 11 Febr. 1600. f°. 71 verso.

8 Febr. 1606. f°. 144.

Otto Heurnius 8 Aug. 1603. f°. 124 verso.

9 Febr. en 15 Mei 1607. f°. 152 en 153 verso.

7 en 8 Febr. 1614. f°. 342.

10 en 11 Febr. 1616. f°. 363.

In deel IV Elie d' Ingelsch, knecht van de Anatomie. 8 Febr. 1621. f°. 95.

7 Aug. 1623. f°. 137.

Jan Jansz. van Es alias Jan Oom. 11 Mei 1621. 1 f°. 102.

HOOFDSTUK V.

De Anatomie.

Gedurende de eerste jaren van het bestaan der hoogeschool, is de anatomie alleen theoretisch onderwezen, als onderdeel der Institutiones medicae. Doch dra deed zich de behoefte aan practisch onderwijs gevoelen. In een memorie ¹⁾ betreffende verbeteringen, in het onderwijs aan te brengen, door den rector Lipsius den 24sten Augustus 1587 bij Curatoren ingediend, wordt over het geneeskundig onderwijs aan de Universiteit het volgende gezegd:

„In der medecijnen gebreect de jeught de lessen der Anatomien, men soude mit eenich van den doctoren handelen mogen, omme die aen te nemen, of om lycke te schouwen, mit alle beyden om bij gebeurten den last aen te nemen, vermits eenige extraordinarise vereeringe”.

In hun antwoord op die memorie van 4 September van datzelfde jaar zeggen Curatoren ²⁾ over dit punt:

„Dat daerinne bij de heeren Curateurs ende Burgemeesteren voorgaende is voorsien als hebbende op den 24 Aprilis voorleden gecontracteert metten h. professor D. Gerardo Bontio, omme niet alleen bij wintertijden de anatomiae te expliceren ende administreren, maar oock des somers de studenten in der medicijnen te oeffenen int onderwijs der cruyden, ten insichte van 't welck desselfs wedden ende vereeringen oock zijn verhoocht”.

Hier is dus sprake van den eersten anatoom, Gerard de Bont ³⁾. Dat ook Johannes Heurnius ten dienste van het onderwijs lijkopeningen zou

¹⁾ Bijlagen op de Acta Senatus deel III en Res. van Cur. deel II f°. 212 verso et 213.

²⁾ Minuut op de Doc. van de Res. van Cur.

³⁾ Zie ook E. Sandifort, Museum anatomicum I, introd. p. IV.

verricht hebben, is niet waarschijnlijk ¹⁾; althans daarvan blijkt niets in het levensbericht door zijn zoon Otto uitgegeven, en evenmin in de voorrede die Pauw in zijn gezamenlijke werken geschreven heeft.

Toch staat het vast dat hij lijkopeningen verricht heeft, zooals uit een plaats in zijn „de morbis pectoris” ²⁾ blijkt, waar hij zegt, dat hij op een krankzinnige sectie verricht had, zonder eenig spoor van phlegmone te kunnen ontdekken.

Het boezemt ons natuurlijk belang in te weten waar aanvankelijk de anatomische lessen gehouden zijn. Het is bekend dat de academische lessen sedert 1581 in de tegenwoordige Academie gehouden werden, doch of dit ook met anatomische demonstraties het geval is geweest is niet waarschijnlijk; het lijdt geen twijfel dat deze in 1590 in de vroegere Academie, de Falie Bagijnkerk (thans Bibliotheek) plaats vonden, immers in December van dat jaar noteert van Hout in zijn „Dachbouck” ³⁾: „... eene nieuwe scrage met twee tafelen in de fali bagijnenkerk voor de anatomie”. Mogelijk is het dat toen (1590) met de eerste demonstratie een aanvang gemaakt werd en daarvoor de tafel met schragen aangeschaft werd. Het is bekend dat prof. Donellus, ook na de verplaatsing van de Academie naar haar tegenwoordige woning, in de Falie Bagijnkerk bleef college geven. Daar zullen ook de enkele anatomische demonstraties gehouden zijn, voordat in einde 1591 de muur opgetrokken werd, die tot afscheiding van de anatomie van het verdere gedeelte der oude begijnkerk moest dienen.

In December 1591 werden voor dezen muur 100.000 steenen gekocht. Toen werd het achtergedeelte der kerk voor de anatomie aangewezen, terwijl het voorste gedeelte voor bibliotheek en Engelsche kerk werd ingericht ⁴⁾. Daar is de anatomie tot 1860, het jaar waarin zij naar haar tegenwoordige plaats verhuisde, dus bijna 3 eeuwen lang gebleven. In 1597 ⁵⁾

¹⁾ G. C. B. Suringar, De vroegste geschiedenis van het ontleedkundig onderwijs te Leiden. Ned. Tijdschrift voor Geneesk. 1861. blz. 386, 1e kolom.

²⁾ De morbis pectoris in opera omnia (1658) blz. 508, 2e kolom. „Ego sane phreniticum a fatis secui, nec ullum usquam phlegmonis vestigium deprehendere potui”.

³⁾ In dit „Dachbouck” noteerde van Hout alles wat op de Universiteit betrekking had, o. a. alle betalingen die gedaan werden.

⁴⁾ P. C. Molhuysen, Geschiedenis der Universiteitsbibliotheek. blz. 9 en 11 en bijlage 3 blz. 71.

⁵⁾ G. C. B. Suringar. De vroegste geschied. van het ontleedk. onderwijs, enz. Ned. Tijdschr. voor geneesk. 1861. blz. 386.

werd een aanvang gemaakt met de inrichting van het theatrum anatomicum, de collectie anatomische zeldzaamheden.

Aan Bontius werd dus in 1587 het onderwijs in de anatomie opgedragen, doch hij gaf dit reeds in 1589 aan Pauw over. Wat de reden hiervan is, is niet bekend. Suringar¹⁾ vermoedt, dat hij wegens drukke werkzaamheden bedankt heeft. Mogelijk ook is het, dat Pauw, die reeds anatomie te Rostock gedoceerd had, aan Curatoren voor dit onderwijs geschikter voorkwam en zij gaarne van de gelegenheid gebruik gemaakt hebben om een aangewezen persoon een speciaal vak op te dragen. Bij wijze van proef was Pauw eerst voor den tijd van enkele maanden aangesteld²⁾; toen hij den 9den Februari 1589 om continuatie daarvan vroeg, hebben Curatoren hem tot buitengewoon hoogleeraar aangesteld met een jaarlijksche toezegging van 200 gulden. Reeds den 8sten Februari 1592 werd hij prof. ordinarius³⁾, en den 10den Maart daaraan volgende nam hij zitting in den senaat.

Pauw was pas 25 jaren oud toen bij buitengewoon hoogleeraar werd, en dat nog wel naast mannen als de Bont en Heurnius; doch de faam was hem reeds vooruit gelopen. Hij had eerst eenige jaren te Leiden gestudeerd, maar was in 1584 naar Parijs gegaan, omdat er hier geen anatomie te bestudeeren viel. Te Parijs was, hoewel het ontleedkundig onderwijs er veel te wenschen overliet, sinds 1576 aan de medische school ten minste een prosector verbonden, wiens taak bestond in het halen van lijken, in de voorbereiding der lessen en het repeteeren van deze laatste. Hij ontving in 1585 medisch onderwijs te Rostock, nadat hij zich daar in Juni 1585 als student had laten inschrijven⁴⁾, promoveerde er in hetzelfde jaar, en gaf er tot in 1587 onderwijs in de Anatomie.

Te Leiden werden secties als zulk een bijzonderheid beschouwd, dat het geheele academische onderwijs er voor stil werd gezet, soms 2 of 3 dagen achtereen. Zij waren zelfs niet in de eerste plaats voor de studenten bestemd, neen, het geheele officieele Leiden was er bij tegenwoordig, met den magistraat vooraan. Er is zelfs eens sprake van geweest, ze door een

¹⁾ l. c. blz. 386, 1e kolom.

²⁾ Zie Bijlage VI.

³⁾ Zie Bijlage VII.

⁴⁾ Ad. Hofmeister, Die Matrikel der Universität Rostock deel II, pag. 216.

concert¹⁾ op te luisteren. Omtrent die secties deelt Orlers²⁾ het volgende mede: „Meest alle jaren in de maand December of Januari, wanneer het vriest en zeer koud is, word alhier een lichaam, 't zij van Man of van Vrouw, geanatomiseert, ten aanzien en in de tegenwoordigheid van den Magnificus Dominus Rector, Assessoren, Professoren, Doctoren, Chirurgijs en Studenten in de medicijnen, mitsgaders veele andere personen, die lust tot de kennisse der menschelijke lichaamen en de onderwijzing van dezelve hebben. Hetwelke op zekere uren van den dag, daartoe door den Professor, die anatomiseert geordineert en bestemt wezende, met groote aanzienlijkheid uitgerecht en gedaan word en nu³⁾ veele jaren aan den anderen gedaan is door de kloeke en verstandige handen van den Hooggeleerden en Welspreekenden Heer D. Pieter Pauw, eerste Professor en Doctor in de Medicijnen, Botanicus en Anatomicus van de Leydsche Academie, alhier ter eere genoemd, welke alhier ter plaatse met groote lof en eere, veele en verscheiden lichaamen van Mannen, Vrouwen, en verscheiden gedierts geanatomiseert heeft, tot onuitspreeklijk nut en profijt van degene die zulks te recht gezien, verstaan en waargenomen hebben”.

Zulk een sectie is herhaaldelijk afgebeeld⁴⁾. Ten eerste door Andreas Stoc naar J. de Gheyn uit het jaar 1615, waarop een anatomische les van Pauw afgebeeld is, welke gravure, maar zonder het gedicht van

¹⁾ Den 14den Febr. 1613 werd door den senaat besloten dat fluitspelers behalve bij promoties en bij inauguratie van den nieuwen rector, ook bij anatomische demonstraties zouden gebruikt worden, en dat hieromtrent met burgemeesteren overleg zou gepleegd worden, door wien de senaat meende dat de onkosten betaald moesten worden. Dat de senaat het ernstig meende met deze zaak blijkt hieruit, dat zij reeds 12 dagen later, den 26sten Februari, door het zenden van twee afgevaardigden uit hun midden, n.l. de Rector en prof. Vorstius bij de stedelijke overheid omtrent een besluit in deze zaak wilden doen aandrigen. Bij een onderzoek op het Leidsch archief, heb ik niet kunnen vinden, welk onthaal dit senaatsbesluit bij burgemeesteren is te beurt gevallen. Want de notulen van burgemeesters en schepenen beginnen eerst in 1626 of 27. Ook het burgemeestersdagboek, evenmin als de resolutien van de groote vroedschap, noch het gerechtsdagboek of het „aflesingboek” konden mij in deze zaak licht verschaffen.

²⁾ l. c. 3e druk, blz. 226.

³⁾ 1614.

⁴⁾ Men zie Orlers, 1e druk blz. 147, 3e druk blz. 223; Meursius, *Athenae Batavae* blz. 34 en *Academia Leidensis* blz. 230; *Les délices de Leyde*, chez P. v. d. Aa, blz. 82.

THEATRI ANATOMICI Academiae Lugduno-Batavae DELINEATIO.

SPECTATORI S. D.

Exhibetur tibi hac Tabulâ, Candide Lector, non tam locus, quam actus ipse Anatomicus. Solent autem eo tempore quo actus ille instituitur, gradus omnes Theatri ornamentis ordinarijs orbari, sceletis inquam humanis, belluinis, picturis, alijsque istiusmodi parergis, ut occupari locus vacuus à spectatoribus queat. Hæc causa est, cur non tam nunc videas rerum faciem, quæ aliàs vacuo theatro conspici solet. Id volui, necius ne esses. VALE.

In Theatrum Anatomicum,
quod est Lugduni in Batavis,
scenæ & petronæ
V. C. PETRO PAVIO MED.

Botanico & Anatomico præstantissimo.

Quo tam densa coheret Apollinaria
Hinc vulgus cubiti & inde trudent,
Quæ frequentia tanta, quo vorarem,
Quo macis juvenum fletus heros,
Altraque suum perire nomen
Lugdunensibus (insilens) placet,
Calce calce premente. Quid futurum
Ad Vestra (sequens) huc vocantur omnia)
Spiras, miras! Non tamen tanto
Non tanto agmine pulvis erasur,
Ant Arithmetica triumphus artus,
Ipsi denique non libri petantur.
Turbam Bibliotheca quoniam recusat,
Et Mathematica precal repellat,
Credis forsitan hos adire ludos,
Agrestisque sequi crummulosque.
Fugit te ratio, nihil poteram esse.
Non Anglus sale pruriente tinctus,
Non Philistia, non gelastionis
Lacris Sybaritis catibonibus:
Non molli cytharæ dux, aut choraulæ
Proci nonne famulo pudor:
Non hic gesticulatur, histrio
Laudari cupit a loquente dextra:
Non mechanicus exilis petare,
Non fralla vocat hos magister auro,
Non minax gladiator, aut lousa.
Extremis neque sonis ambulator
Anto derique comestis tamulæ.
Quo fater modo subula relicta,
Qui tellis demum pediculus,
Quo vicina tota, quoque tristis
Texer consiliis hinc & inde folio.
Non hac firdida turba, faxque vulgi
Ad Pavum stomachum facit: nec illos
Tam stultos populos radesque querit,
Miles quibus astraque mentem
Ordas amat, expertusque tersus
Aureis, non modo barbaris aurum
Aut nostrorum hominum feroctum,
Dilecti Pavum arbiter cerne.
Quoniam plenus (pau) cernis in theatro
Tos oburgat volutariosque
Erramenta manu levi rotantem,
Siphonem, cyathosque, turbinata
Spicula, & depressa, scoposque,
Ustillosque, strabasque, linguasque.
Dum spectas sceletis, novisque larvas
Altra arte inferoque copulatas,
Aptis arisculisque vertebrique,
Et symplegmatæ mobilis æne,
Quid pedem retrahis, quid extimissis
Cui Martis cædem, demumque Diris
Hæc in publicis, sed passim, Pavl.
Hæc regnat Batavæ decus Lycei,
Regnandi vetus, & vetus docendi,
In cæpi Charitas sedit labellus:
Dexter chorœcomus, volente culro
Quo non aptum extra dissecaret
Aut scissor Lætare, aut Pelasgum.
Hic hic dicit mori Pavor, & te
Nescit ante omnia, discit, discit, quid sit.
Quomodo in labrica vita tota nostra est!
Quid speras homo vane, quidque speras,
Quidve alium sapit ecce qua Mephitis,
Et quo si barathro ex oleo natus,
Hæc partu mulier necata multo,
Cum Pavus intimo recessu
Raro (sappiter!) explicat lepore,
Tessu sit leprosi. Quid! ante nescis
Te cæpi larvas, ventris antro
Necum mensas, abditum inter alvi
Urnas fuisse seculentæ?
Quid nescis & tunc parenti
Mileys fuisse, deique Nixi,
De te sustulit Lerana terro,
Admirisque fœderibus papillæ
Flebis quanto eris, misille flebis.
Fletus antistimon, tuncque vixit,
Fletus fuit eris, gravisque somnus.
Fletus tulle antimon, tuncque vixit,
Fletus fuit in ambula senescit:

Fasces, pradia, regna concupiscit,
Ipsi regibus invade curules:
Postquam hac omnia feceris, relinquit
Fasces, pradia, regna, nique præter
Urnæ & marmora pauca se sequatur.
Quod si dissimulas, agisque mimum
Si tinctis sermone tegi capillus,
Atque a pyxide capsulaque pendis,
Ne te fallere posse crede mortem,
Per mendacia mille, perque scandit
Hæc te profubiget, tuoque demet
Persinam capiti, nihilque fies
Qui comptis modo crimibus nitebar.
Hei! quam paucis vana, quam cadu
Hei! quam fistulali herba vita est!
Quid multis morer? asside Pavor.
Prisca & pluria de illis tunc Varro
Magnus Scaliger hic scindendo dicit,
Dicit Donatusque, Lyssusque.
Quis hic ad podium vides. Sed illos
Conjunctos alibi vides Pavor:
Hæc puti gentium minorem,
Permissis populis, nec exprobratur,
Aut in invade est calumniasque,
Si firi hic aquilæque nollasque
Jungat, linea, namque dispartire
De loco, aut trepidare, insitutum est.
Nempe hic delictis insepisque
Se viles anima in sebolu surgant.
Pavil (credite posteri) theatrum
Æquale fuit accipere cunctis.
Tu quem perculit ista vox Theatri,
Et frontem caperas, trahisque vultum,
An me prisa loqui theatra censu?
Non hæc cura tuum coque potam.
Non in supplex mihi volupias.
Non in sanguine cadibusque vivo.
O Urbi grata, mihi, amata multum,
Et septemgemis superba colle,
Non istam tibi noxam remitto.
Nec laudem patris hoc ferre
Ves, o Laniada, quod edidisti
Primi munera civibus Latinis:
Et quamquam infirius patri dedisti,
Dignos scilicet exstercosque tantum.
Quid Bruto Stygia palude mersi,
Et pallentibus addito cæteris
Prodelit hæc lumen fœderali?
Quis silatæ manibus sepulchris
Fuso & sanguine, quæ pudor volupias?
Annus lugeat. Urbi suum parentem,
In pulsa sedeat, toga senatus,
Atque pueri, puellæque casti
Læssu pectus namque rampante,
Vident omnia læta, publicæque
Vacant insula: fiam perennem.
Ne cures populus: satis superque est.
Quid fies glabrisque venturis?
Vestrum hic, Laniada, probare sollam.
Vix Seythe poterant, vagaque Mofchi.
Ne me hac munera acrida, ne cruentis
Arens, caveque severitas,
Ne diras sine missione pugnas,
Ne Threos proprii crure mersis,
Aut spectacula bustuariorum,
Saturno puta sacra, sacra Marti,
Vico & signibus expanda multæ,
Quæ Cæsar vetuit, bonique censet
Cum demum pietas esse dixerit
Hic laudare puto. Silete nate,
Non spectacula frustulosa
Promisit populo de dævo quisquam.
Non Neptunus in his Venusque sacris
Quicquam vindicat, Herculesque: nullus
Summus locus est. Hygeia præsa
Hæc in fidei nota censet aut.
Quid theatrica, Roma, cū elideri
Alibi gratia nulla nunc lacrimis,
Necro puta flore destruitur:
Vestris sanguine Roma decolorit,
Et rubentia numerariorum
(Saturno luce incidente) pone
Pone pallia: coccinata non sunt,
Non e murice letiore fulgent.
Pone lorida, pone barbarorum
Certa hæc symbola venerationum,
Illa illa edata pluribus theatris
Sunt spectacula mortis, hæc salubris.

MEMORIÆ S.

AMPLISSIMIS, PRUDENTISSIMIS, FORTISSIMIS VIRIS,
D. D. CONSULIBVS, PRÆTORI, IUDICIBVS SE-
LECTIS INCLYTÆ VRBIS

LUGDVNOBATAVÆ;

ARTIVM, LITTERARVM, ET DISCIPLINARVM HUMANARVM
HOSPITIBVS AC MAECENATIBVS, HANC THEATRI
ANATOMICI DELINEATIONEM M. ET G. A.
MONVMENTVM CONSECRABAT

PETRVS PAAW Amsteldamensis.

Scribam P. SCRIBER
Anno clj 15 cxvj.

Scriverius, in Pauw's *de Corporis humani ossibus liber* voorkomt; de plaat met dit vers is zeer zeldzaam; het gedicht zelf komt in Scriverius' *Opera anecdota* (1737) p. 367 voor.

Een tweede eveneens zeer zeldzame doch minder fraaie gravure is die van Woudanus (zie blz. 65). Hierop is Otto Heurnius aan het demonstreeren. De graveur heeft op ééne plaat de anatomie en de curiositeiten vereenigd; maar wij weten, dat de laatsten werden verwijderd als er demonstratie gehouden werd; zij is dus minder waar dan de eerste, maar daarentegen zien wij hier voor het eerst het *Archivum Instrumentorum Anatomicorum*, de kast met instrumenten, die op de vorige plaat nog niet voorkomt, en die wij op bijna alle latere terugvinden.

Een derde gravure is als penteekening van Willem Buytewech onder den naam van Anatomische les in het museum Boymans te Rotterdam te vinden, terwijl een sterk verkleinde reproductie, die vrij wazig is, voorkomt in het *Jahrbuch der Königliche-Preussische Kunstsammlungen* Bd. 23, blz. 116.

Wat op de plaat van de Gheyn, waarop Pauw anatomie onderwijst het meest treft, is de zeer uiteenlopende nationaliteit der toehoorders. Hoeveel fantasie er ook bij moge zijn, geheel uit de lucht gegrepen is dit niet, en de Gheyn heeft terecht in beeld gebracht dat de Leidsche universiteit toen door studenten uit alle oorden van Europa bezocht werd. Er waren in 1612 onder de 230 ingeschreven studenten 73 vreemdelingen, of ten naastenbij 31 %; in 1613 op 273, 90 of 30 %; in 1614 op 230, 75, of 31½ %.

Scriverius' poetische ontboezeming is in een dubbel opzicht merkwaardig; allereerst de aanhef; de anatomie lokte zulk een druk bezoek, dat de Leidsche straten er den naam van ledig en eenzaam door verloren; maar verder zegt de dichter dat Scaliger, Dousa en Lipsius ¹⁾ onder Pauw's gehoor zaten, ja, hij doet het voorkomen, of ze op de plaat zelf afgebeeld zijn.

Nu was Scaliger Lipsius' opvolger, hij kwam eerst in 1593, terwijl Lipsius in 1591 heenging, ze kunnen dus niet samen de anatomie bezocht hebben, dus moet wel de kunstenaar zich de vrijheid veroorloofd hebben,

¹⁾ Zoo zegt ook Bronchorst in zijn *Diarium* blz. 19 op 21 Juni 1591: „coepi audire D. Paw explicantem Fernelium: de universa medicina”.

hier een soort van synoptisch overzicht te geven van de meest illustre bezoekers van Pauw's demonstraties.

Dan kan men in den grijzen geleerde met het mutsje achter Pauw, Scaliger herkennen; in den geleerde die blootshoofds achter den lezenden grijsaard rechts staat, Lipsius.

In 1627 werd door Curatoren een bepaalden tijd voor de openbare anatomische lessen ingesteld. De eerste keer dat de lessen stilstonden¹⁾ „van wege de anatomie, die Dr. Paeuw aengevangen had”, was 21 en 22 Nov. 1591. Wegens het groote belang dat daaraan gehecht werd, gebeurde het wel eens, dat de vacantie langer was dan gewoonlijk, en zoo vermelden b. v. de Acta van den Senaat op 3 Febr. 1604²⁾, dat er die week geen lessen zouden zijn, wegens het doen van een sectie in de anatomie³⁾; die slechts de eenigste was die dat jaar gedaan werd, en daarom door een groote massa studenten zou bijgewoond worden. Een enkele maal gebeurde het ook wel, dat de eenmaal toegestane vacantie niet voldoende bleek te zijn, en dan werd soms de hervatting der lessen met goedvinden van Rector Magnificus en Senaat uitgesteld. Een voorbeeld daarvan vindt men in de acta van den senaat. Den 24sten Febr. 1610 was twee dagen vacantie gegeven, maar aangezien op 28 Febr. de sectie nog niet was afgelopen, werd de vacantie verlengd; voor hoelang wordt er niet bij vermeld.

In 1614 werden wederom door den Rector en Senaat een paar malen „wegens de anatomie” de lessen uitgesteld en ook den 11^{den} Jan. 1616 de Kerstvacantie verlengd „wegens anatomie op 2 lijken”. De eerste maal dat onder Pauw's opvolger Otto Heurnius gewag wordt gemaakt van uitstel der lessen is 19 Juni 1621; en ik zou daarvan niet afzonderlijk melding maken, als het niet was om de maand waarin toen een sectie plaats vond; immers tot dusver waren de secties slechts in de drie wintermaanden gehouden omdat de cadavers dan minder aan bederf onderhevig waren; waarom plotseling van die regel werd afgeweken vond ik noch door Curatoren noch door den Senaat opgeteekend. Ook in de latere jaren, althans

¹⁾ Bronchorst l. c. blz. 27.

²⁾ Zijnde op Woensdag.

³⁾ Dezelfde acta vermelden op 18 Dec. 1611 „dat de lessen voor één week gestaakt zullen worden, wegens anatomie”.

tot 1625, vond ik niets omtrent het houden van secties buiten de wintermaanden vermeld.

Een groote moeilijkheid lag in het verkrijgen van materiaal. In de tweede helft der 16de eeuw waren reeds enkele wettelijke bepalingen uitgevaardigd, waarbij een klein getal lijken voor het ontleedkundig onderzoek werd beschikbaar gesteld. Zoo had Philips II den 13^{den} Maart 1555 aan het Chirurぎijnsgilde te Amsterdam een Privilegie ¹⁾, hoe beperkt dan ook, verleend, waarin o. a. voorkomt: „dat zij eens jaars zullen hebben tot haarlieder instructie eenen dooden menschen lichaam bij de wet en justitie van Amsterdam voorschreven geëxcuteerd”.

Een dergelijk voorrecht werd in 1593 door de Staten van Holland aan de Leidsche geneeskundige faculteit verleend, nadat door Curatoren ²⁾ namens de professoren tot hen een verzoek was gericht in een schrijven, waarin o. a. het navolgende voorkomt: „dat sijluyden noodigh hebben eenige lichamen van de geene die binnen dese landen omme haar misdaden jaarlijx in de wintersche maenden sullen werden geexecuteert, ende daeromme deselve professoren van de medicijnen seer ernstelyck versocht hebben dat alle officiere binnen den voorsz. landen belast souden mogen werden alle de lichame van de misdadige, die in de wintermaenden sullen als voorsz. geexecuteert te doen leveren in handen van de voorsz. professoren binnen der stadt Leyden, enz”.

Het door de Staten hierop genomen besluit ³⁾, wordt door van Mieris ⁴⁾ met de volgende woorden weergegeven:

„Ter bevordering van deze wetenschap, is in 't jaar 1593 door de heeren Staten van Holland aan de Profesoren der Anatomie een voorregt verleend, om in de drie wintermaenden de lijken van die onder hun gebied door het Gerecht met den dood gestraft zijn, tot het gemelde oogmerk te mogen verzoeken, en den 19^{den} December des jaars 1619 vernieuwd”.

In hun vergadering van den 7^{den} Februari 1623 ⁵⁾ is door Curatoren

¹⁾ Bedoeld Privilegie of Octrooi is in zijn geheel en naar den oorspronkelijke tekst meegedeeld door W. E. Ludeking, Levensberichten en Lettervruchten van Nederl. Geneeskundigen, deel I, bijlage I, blz. 654.

²⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 296 verso.

³⁾ Zie Bijlage VIII.

⁴⁾ v. Mieris, Beschrijving der stad Leyden 1770. deel II, blz. 555.

⁵⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 124 verso et 125.

een belangrijk verzoek van Otto Heurnius van de hand gewezen. Het luidt aldus :

„Is gelesen eenen requeste D. Otthonis Heurnii professoris anatomiae ende chirurgie; daar hij versoeckt authorisatie om voortaan in 't begin des winters den studenten der medicinen in zijne lessen te moghen insinueren ex publica autoritate, dat een yeder inlandts studeert in zijn vaderlicke stadt door zijn bekenden sal doen vernemen naer occasie van eenich subjectum anatomicum, ende dat den voorn. professori tijdelick aendienē, opdat hij alsdan een ofte twee van de studenten der medicinen nevens den knecht der anatomie derwärts mach senden om het subject te vervorderen, ende dat van weghe de universiteyt eene redelicke somme 's dæchs, off eens voor yder subject den voorsz studenten mochte werden toegeleyt. Twelck bij den heeren Curateurs ende Burgem^{ns} voorn. es gedifficulteert”.

Het is wel jammer dat Curatoren hier niet in toestemden, want hoeveel materiaal zou men op die wijze niet hebben kunnen krijgen?

Volgens Groshans ¹⁾ „heeft het aan de hoogeschool te Leiden nooit geheel aan lijken ontbroken”. Een uitspraak die zeker met voorbehoud moet worden aanvaard, als men bedenkt dat aan Albinus ²⁾ nog maar een zeer gering aantal lijken werd afgestaan.

Wanneer in de wintermaanden een terechtstelling plaats gevonden had, dan werd een bediende der anatomie uitgezonden om het lijk, het „sujet” of „subject” zooals het genoemd werd, te gaan halen, want niet altijd was men gewoon het naar Leiden op te zenden.

Een enkele maal vindt men in de bijlagen op de Resolutien van Curatoren een gespecificeerde rekening voor het vervoer van het „subject”. Curieus zijn de rekeningen die als Bijlagen ³⁾ zijn afgedrukt.

Nadat Pauw als hoogleeraar was opgetreden en zijn anatomisch onderwijs ruimschoots aan de verwachting beantwoordde, werd te zijnen behoefte in 1597 het theatrum anatomicum ingericht, een collegezaal met amphitheatersgewijze oplopende banken rondom een ronde, wellicht ook draaibare sectietafel.

¹⁾ Historisch verslag over de Geneeskundige School te Rotterdam enz. 1853 § 13, blz. 65.

²⁾ Werd in 1719 lector in de anatomie.

³⁾ Bijlage IX en IX^a.

Pauw zag in, dat hij vooral de studenten voor de praktijk had op te leiden, en gelijk hij het in zijn werk ¹⁾ uitdrukt: „ut non theoreticos Reip. darem, sed practicos, hoc est, qui non jejuna corporis humani partium enumerationem et exsectionem cum Herophilo ²⁾ possent instituere, sed qui partium singularum totiusque corporis adfectiones et morbos probe intelligerent, et quum opus esset, curationem adhiberent”.

Behalve zijn demonstraties op het cadaver, hield hij nog afzonderlijke voordrachten met demonstraties der anatomische voorwerpen, die in het theatrum aanwezig waren. Deze verzameling werd door Pauw met eenige menschenskeletten uitgebreid. Bedoelde voordrachten droegen den naam van *Methodus anatomica*.

Naast secties hadden echter ook vivisecties plaats; zoo zegt hij in de reeds meerdere malen aangehaalde voorrede ³⁾ van zijn „*Primitiae de ossibus*”: „derhalve is er voor ons geen enkele winter voorbijgegaan, waarin ik niet een, twee, drie, ja zelfs dikwijls viermaal een menschenlijk ontleed heb, gezwegen van onderzoekingen en vivisecties op beesten en foetus van hondjes”.

Hier schijnt tegelijk van vivisectie en van sectie op doode beesten sprake te zijn. In de volgende plaats bij Meursius ⁴⁾: „isque hic, viginti duum annorum spatio, praeter varia animalia corpora humana sexus utriusque sexaginta publice secuit”, is de bedoeling waarschijnlijk sectie op dierenlijken, maar misschien ook dat hij behalve de sectie eerst vivisectie verrichtte. In alle geval blijkt wel hoeveel moeite Pauw zich voor het onderwijs gegeven heeft.

Behalve secties en vivisecties werden er ook pathologische preparaten

¹⁾ *Primitiae de ossibus*. 1615 praefatio, blz. 3 „dat ik den staat geen theoretici, maar practici verschaf, d. w. z. niet zij die een dorre opsomming van de onderdeelen van het menschenlijk lichaam en een ontleding volgens Herophilus zouden kunnen doen, maar zij die de kwalen en ziekten van de afzonderlijke deelen en van het geheele lichaam volledig zouden begrijpen, en als het noodig was, een behandeling zouden kunnen toepassen”.

²⁾ Naast Hippocrates een der meest beteekenende geneesheeren der oudheid. Leefde omstreeks 300 j. v. Chr.

³⁾ I. c. blz. 3 bovenaan waar staat „ut de variis brutorum examinibus et sectionibus vivis, deque catellis foetis nihil dicam”.

⁴⁾ J. Meursius, *Athenae Batavae* 1625 blz. 35 „dat hij in een tijdruimte van 22 jaar, in het openbaar behalve verschillende dieren, 60 menschenlijken van beiderlei geslacht ontleedde”.

vertoond. Pauw is begonnen daarvan een verzameling aan te leggen; daartoe behoorde ook de blaas van den historicus Casaubonus, die den 1sten Juli 1614 te Londen overleden is ¹⁾.

In zijn „Schat der ongesontheit” ²⁾ deelt van Beverwyck hieromtrent mede: „so gedenckt mij, dat Dr. Pauw saliger, Professor te Leyden, ons in het jaar 1614 getoont heeft een graveelige blaes van D. Casaubon uyt Engelandt gesonden aen welckers slincker zijde hing een ander gelyck een sack, van hetzelfde wesen, alwaer het water door een gat inquam en er wederom uyt leecte”.

Ook Heurnius heeft zich moeite gegeven om het pathologisch anatomisch onderwijs ingang te doen vinden, hetgeen blijkt uit een besluit van Curatoren van 7 Febr. 1623, waarbij hem een daaromtrent gedaan verzoek geweigerd werd.

„Ghelyck de selve Heeren oock om redenen, hebben gedifficulteert het versouck van de selven professor Heurnius bij seeckere ander requeste gedaen, ten fine van authorisatie, om te moghen in alle godtshuysen binnen de stadt Leyden openen de lichamen der overledenen, die met bysondere qualen ende sieckten zijn beswaert geweest, ende dat in presentie van sommige studenten der medicinen, als ook chirurgijns zulx versoeckende ende daertoe geelingeert wesende, mits dat daeronder niemand minder als twintich jaren oudt sal werden geadmitteert”.

Prosectoren en assistenten kende men in Pauw's tijd nog niet. Zijn eenige hulp was een tuinmansknecht; geen kwade combinatie trouwens, daar er alleen 's winters kon geanatomiseerd worden, wanneer er in den tuin toch niet veel te doen was. Maar onze tuinier-prosector, Arent Pietersz. geheeten, dacht er anders over. Hij beweerde dat de klandizie onder zijn dubbele betrekking leed, en verzocht daarom verhooging van salaris. Vreemd was dat niet, de Resolutien van Curatoren zijn voor bijna de helft gevuld met verzoeken om lotsverbetering van professoren, weduwen van professoren,

¹⁾ Isaac Casaubon 1559—1614 door Mark Pattison 1875 blz. 463, waar in de noot staat „Raphaelis Thorii, Historia vesicae monstrosae magni Casauboni”, and „Epistola de Isaaci Casauboni morbi mortisque causa”. A Leyden printer published the first piece in 1619. Both are found in Gronovius collection, from which van Almeloveen reprinted them in 1709, adding an engraved representation of the diseased part. (Almeloveen geboren in 1657, werd in 1697 hoogleeraar te Harderwijk, stierf in 1712).

²⁾ Dl. II (A'dam 1672), blz. 237 en 240—244.

bedienden, enz. Arent Pietersz. had gedeeltelijk succes; immers Curatoren ¹⁾ besloten „soo, wanneer als sullen worden geanatomiseert corpora humana hij zal genieten agtien St. 's daegs, ende op te anatomie van beesten gelijke veertien stuivers als hij te vooren gehad heeft”, hiermede dus een in geld waarneembaar onderscheid makende tusschen chirurgisch- en slagerswerk.

Een instructie voor dien knecht is ons van het jaar 1619 bekend, toen Curatoren ²⁾ den 18^{den} Februari uitvaardigden eene „instructie ³⁾ waer nae den knecht van de Anatomye hem zal hebben te gedragen”.

Kort te voren was die betrekking van knecht bij de anatomie vacant, want in de Resolutien van Curatoren ⁴⁾ vinden wij den 8sten Februari 1619 vermeld:

„Bij D. Otthone Heurnius aengedient zijnde dat hij wel van node hadde een knecht die d'Anatomye zoude dienen, is dezelve geauthoriseert mit yemant te mogen handelen mits beneden de vijftich guldens in 't jaar hem belovende off toe seggende”.

De Instructie van den 18^{den} Februari is eigenlijk een aanvulling van het besluit van den 8sten, waarvan de inhoud hierop neerkomt, ten eerste, dat de knecht in de wintermaanden, wanneer in de academie osteologie onderwezen werd, „diversche doots beenderen” van het theatrum daarheen bracht, en na de les weer opbergde, dat hij verder gehouden was alle sectien te bedienen van 's morgens tot 's avonds, en ten derde behoorlijk voor schoonmaak, zoowel binnen als buiten het theatrum, als ook voor ventilatie bij mooi weer zorg te dragen had. Bovendien had hij nog de gereedschappen en instrumenten te onderhouden, de „riffen ofte sceleta” bij tijds te herstellen en schoon te houden en boodschappen voor de anatomie te doen. Ook moest hij des zomers, zoo vaak de anatomicus hem dit opdroeg, de dorpen afreizen om menschenbeenderen op te koopen. En dit alles, gelijk we gezien hebben voor een salaris van ten hoogste *f.* 50 's jaars. Geen wonder dat de sollicitanten niet vlug kwamen opdagen.

¹⁾ Zie Bijlage X.

²⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 2.

³⁾ Zie Bijlage XI.

⁴⁾ Dl. IV, folio 1 verso.

Van oudsher was het gewoonte, dat de studenten, hoewel vrijgesteld van collegegelden, demonstratiegelden hadden te storten. Waarom deze betaling ingesteld was is mij niet bekend; misschien was het een soort van entréegeld om den toeloop eenigszins te beperken. Dat dit geld in de beurs van den hoogleeraar anatomicus terecht kwam staat vast¹⁾, zooals blijkt uit een plaats in de acta senatus, waar een besluit van den Rector magnif. en Senaat op 29 Maart 1610 om de lessen voor dien middag en den volgende dag te verzetten „wegens de anatomische demonstratie op een vrouwenlijk” gevolgd wordt door: „den zelfden dag besloten de Rect. Magnif. en Senaat de gelden die de studenten, welke de anatomische demonstraties bijwoonden, plachten te betalen, volgens de bedoeling van den anatoom Dr. Pauw aan diens keuze over te laten”.

Den 1sten Augustus 1617 trof de Academie en in het bijzonder de geneeskundige faculteit een harde slag door den dood van Pauw. De voortvarende Curatoren voorzagen reeds den 8sten Aug.²⁾ in de vacature van de botanie en „de praefectuur” van den hortus, alsook in de lessen, die in de medicijnen openkwamen, door de benoeming van Everardus Vorstius sedert 1599 reeds prof. ordin. in de medicijnen.

Ten opzichte van de anatomie behoefde men niet zoo'n haast te maken, aangezien midden in den zomer toch geen secties en demonstraties gehouden konden worden. Daarom besloten Curatoren dienzelfden 8sten Augustus³⁾:

„sijnde het exerceeren van de anatomie ende 't doen van de lessen daertoe noodig als nog gehouden in bedenken, in dien verstande nogtans dat zoo de tijd toeliet ende hem eenig bequaam subject presenteerde, Doctor henricus florentij toegelaten zal weesen om daer aen een proeff te doen”.

Of met die proef bedoeld werd, dat Dr. Florentius eventueel in aanmerking zou komen voor opvolger van Pauw in de anatomie blijkt nergens, evenmin wat eigenlijk de bedoeling was om de beide zoo dadelijk te

¹⁾ Of Pauw het geld tot eigen doeleinden aanwendde, of het besteedde voor den aankoop van z.g. „rariteyten” of instrumenten is mij onbekend.

²⁾ Iets buitengewoons is dit niet, daar vier keer 'sjaars vaste vergaderdagen voor Curatoren bestonden en wel 8 Febr., 8 Mei, 8 Aug. en 8 Nov.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 386.

noemen studenten ook een proef te laten afleggen. Misschien is de geheele zaak eenvoudig op te vatten als een soort van examen voor een prosector-schap in anatomie, want hoewel in de Resolutien van Curatoren, en in de Acta van den Senaat nergens over de benoeming van Pauw's opvolger gesproken wordt, was reeds vóór het begin van het jaar 1618 Otto Heurnius als prof. anatomiae opgetreden.

Eerst den 27sten November 1617 werd door Curatoren aan den te Leiden praktiseerenden geneesheer Florentius en aan de beide studenten in de geneeskunde Adrianus van Valkenburg en Hubertus Byleus verlof gegeven om in het theatrum anatomicum eene ontleedkundige demonstratie op het lijk te houden ¹⁾; of zooals Soermans ²⁾ het uitdrukt: „te anatomiseren subjecten die sy konnen krijgen, en daertoe te gebruycken de publyke instrumenten en plaetsen”. Een soort van vergelijkend examen dus. In de Res. van Curatoren luidt het aldus:

„De Heeren Curateurs van de universiteyt ende Burgemⁿ der stat Leyden, hebben gegunt ende geaccordeert dat D. Adrianus Valckenburgius hem int openbaer sal mogen exerceren ende oeffenen int anatomiseren van soodanige subjecten als hij sal weten te bekomen, ende tot dien eynde gebruycken de publicke plaetse ende instrumenten die daertoe noodich sijn, sonder nochtans dat hem hiermede tot de professie der anatomie eenige hope gegeven wort, alsoo de voorsz. heeren hier inne haer E. E. vrijheit begeeren te behouden om met de voorsz. professie te voorsien soodanigen alst haer E. E. goetduncken sal. Actum ter vergaderinge van de voorsz. Heeren Curateurs ende Burgemⁿ op den 27sten Novemb. 1617 ende was onderteyckent

mij tegenwoordich

R. HOGERBEETS” ³⁾

Siegenbeek ⁴⁾ deelt mee dat alle drie gemachtigd werden om ten nutte der studenten ontleding te doen. Zoo staat ook in de Acta

*Mit Notariatsakten blz. 41.
Florentius deat Geener's not m*

??

¹⁾ Herinneringsbundel prof. Rosenstein 1902 blz. 87—90.

²⁾ M. Soermans, Academisch register 1704 blz. 97.

³⁾ Documenten op de Res. van Cur. deel 2 f°. 41. Een gelijkkluidende bepaling voor Byleus komt voor op f°. 43.

⁴⁾ Siegenbeek l. c. Toevoeg. en Bijl. blz. 268.

Senatus op 23 Dec. 1617 het navolgende: „A Rectore et Senatu Academico permissum est D. Henrico Florentio, postquam is acta sua exhibuisset, in quibus illi sine ulla tamen spe professionis aut facultate ¹⁾... concedebatur, ut extra ordinem habere demonstrationes...”. ¹⁾

De veronderstelling dat hij in de eerste dagen van Januari 1618 zijn demonstratie op het lijk gehouden heeft, wordt nog versterkt door een zich in het gasthuisarchief der gemeente Amsterdam bevindenden brief ²⁾, door Florentius den 12^{den} Januari 1618 aan de regenten van 't gasthuis in Amsterdam geschreven, waarin hij zegt, dat hij zich, door de beleefdheid van de schepenen van Amsterdam, om het lijk van de geexecuteerde vrouw Trijn van Hamburch ³⁾ voor de anatomie te Leiden af te staan, tot de wederdienst gedrongen gevoelt, aan de regenten „een potken menschesmeer” te zenden.

Na Florentius kwam Falckenburgius aan de beurt, wien bij senaatsbesluit van 16 Jan. 1618 toegestaan werd om een sectie op een menschenlijk te verrichten, nadat ook hij zijn stukken vertoond had. Bepaald werd tevens, dat er gedurende de sectie vacantie zou zijn. Daar er tegelijkertijd een tweede lijk schijnt beschikbaar geweest te zijn, vroeg ook Byleus ⁴⁾ verlof om een proeve van zijne kunde en bekwaamheid af te mogen leggen, waarop de senaat hem den 19^{den} Januari verzocht, eerst zijn stukken te overleggen.

¹⁾ Op deze plaatsen zijn in het origineele stuk woorden uitgevallen (door den Rector en de Senaat is aan Henricus Florentius toegestaan, nadat hij zijn bewijs van aanstelling vertoond had, waarin hem echter zonder eenige hoop op een beroep of... toegestaan werd, dat hij als buitengewoon, demonstraties mocht houden...).

²⁾ Herinneringsbundel prof. Rosenstein blz. 89.

³⁾ De Navorscher VI 1856 blz. 94 vertelt omtrent haar „Trijn Peters, eene zeer beruchte dievegge, geboren te Maassluis, gaf zich uit van Brunsbittel bij Hamburg geboortig te zijn en was daarom meer bekend onder den naam van Trijn van Hamburch”. In haar laatste vonnis staat te lezen: „dat zij een en twintig malen in hechtenis was geweest, acht malen, uit hoofde van zwangerschap, van pijnlijke lichaamsstraf verschoond, doch met eenen strop om den hals aan de galg ten toon gesteld, onderscheidene malen bovendien gegeeseld, vijf malen gebrandmerkt en den 14^{den} Oct. 1612, beide hare ooren afgesneden, waarna zij op den 30sten Dec. 1617, haar zoo misdadig leven te Amsterdam aan de galg eindigde, terwijl haar doode lichaam weder aan de Volewijk aan de galg werd opgehangen”.

⁴⁾ De Acta Senatus spreken van Byleus, terwijl Siegenbeek en Soermans hem Rykius noemen, en Suringar Bylius schrijft. Daar geen van drie schrijfwijzen voorkomt in het Album Studiosorum, houd ik mij aan de schrijfwijze Byleus, zooals hij in het oorspronkelijke stuk staat.

Of alleen de sectie en demonstratie van Falckenburgius naar wensch en genoegen van hen, die daarover te beslissen hadden, zijn afgeloopen, is mij onbekend, maar zeker is het dat hij na 1617 als lector anatomiae genoemd wordt, ofschoon hij eerst in 1621 den doctorstitel verwierf.

Vermoedelijk zullen die lessen aanvankelijk niet talrijk geweest zijn, daar de hoogleeraar Otto Heurnius als opvolger van Pauw in de anatomie benoemd werd, en eerst in Februari 1624 Falckenburgius buitengewoon hoogleeraar werd in anatomie en chirurgie; Heurnius bleef echter ook toen nog de anatomie behouden.

Uit de aanstelling van van Valkenburg blijkt dan ook dat de benoeming alleen geschiedde om Heurnius de taak te verlichten. Het eerste gedeelte van die aanstelling ¹⁾ luidt als volgt:

„De Curateurs enz., naeder geleth opte faculteyt der medicinen ende zijnde genegen om den studenten van dien bij alle wegghen te voorderen oock in chirurgicis ende anatomicis, daer inne D. Otto Heurnius ordinarius chirurgiae ende anatomiae professor, zeer goede devoiren ende diensten es doende, hebben om deselve devoiren te doen ferminderen naer seeckere onderrichtinge van de geleertheyt, vromicheyt ende bequaemheyte van D. Adrianus Valckenburgius, den selven aengenomen ende gestelt, nemen aen ende stellen hem bij desen tot extraordinarius professor chirurgiae in de voorsz universiteyt, om de selve professie te bedienen, ter meester eere mit ende voordeel van de universiteyt ende studenten deselve frequenterende, sulx als hij in goede conscientie sal meynen te behooren, soo met het toen van lessen, als anderssints. Authoriserende wijders den voorn D. Adrianum Valckenburgium, om ten bequamen tijde mede in de publycque anatomie plaetse te mogen doen soodanighe sectien ende demonstratien, als hij tot voordeel van de studenten der medicinen sal oordeelen te dienen, enz.”.

Meursius ²⁾ vermeldt omtrent hem: „Chirurgiam praeterea extra ordinem diebus feriatis ³⁾ profitetur Ds. Adrianus Falcoburgius”. En Suringar ⁴⁾ laat zich aldus uit:

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 145.

²⁾ J. Meursius, Athenae Batavae 1625 blz. 349.

³⁾ Onder de vacantiedagen (diebus feriatis) wordt verstaan Woensdag en Zaterdag.

⁴⁾ G. C. B. Suringar. De medische faculteit te Leiden, in het begin der 17de eeuw. Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1861 blz. 645.

„Want hoewel ook vroeger, bij het behandelen der institutiones medicae, deze en gene tot het gebied der heilkunde behorende onderwerpen geenszins van het onderwijs waren uitgesloten, zoo was van Valkenburg echter de eerste hoogleeraar, door wien de theoretische chirurgie onder de studievakken van het akademisch onderwijs vertegenwoordigd werd”.

In het op bladzijde 61 aangehaalde stuk van Curatoren omtrent de aanstelling van Valkenburg, ter verlichting van de taak van Otto Heurnius, wordt de laatste reeds prof. ordinarius chirurgiae genoemd, zoodat Suringar, wanneer hij Valkenburg den eersten hoogleeraar in de chirurgie noemt, zich vergist.

In het jaar 1623 komt Heurnius telkens van wege de anatomie met den Rector of in hooger instantie met den Senaat in aanraking. Zoo vermelden de Acta Senatus dat den 23sten Februari 1623, naar aanleiding van Heurnius' voornemen om een sectie te verrichten, werd besloten, den hoogleeraar te verzoeken voor twee dagen de lessen te staken. Een enkele maal wordt zonder nadere omschrijving melding gemaakt van een „private” sectie. Vermoedelijk beduidt dit, dat er sectie gedaan werd op een in de stad overleden burger. Van een dergelijke sectie wordt in de Acta Senatus van den 17^{den} Dec. 1623 gesproken.

Dien dag toch werd besloten dat er wegens een sectie die Heurnius moest verrichten, vacantie zou worden gegeven. In dezelfde zitting werd besloten, Heurnius bij monde van den Rector en twee assessoren tot de orde te roepen, daar hij weigerde de medische studenten tot een private sectie toe te laten. Vijf dagen later, den 22sten Dec. dus, zette de Rector in de Senaatsvergadering uiteen, wat hij met Heurnius verhandeld had, en dat deze beloofd had te zullen gehoorzamen, na zijn redenen te hebben vermeld, waarom hij eerst niet had willen toegeven. In de Acta van denzelfden datum volgt nog daaronder, dat in de vorige vergadering met Heurnius er over gesproken was, om aan den senaat een zeker geschrift terug te geven, waarbij hij, naar gezegd werd den studenten de verplichting had opgelegd om in geen Hollandsche stad waarin zij zich wilden vestigen sectie te doen, en hij gezegd had, dat hij dit geschrift verscheurd had, verklaarde de senaat zich voldaan, en hield de studenten, die den eed of een belofte afgelegd hadden, daarvan ontslagen.

Hoewel Heurnius eerst na den dood van Pauw de Anatomie te onderwijzen kreeg, was hij reeds eenige jaren ordinarius professor in de

geneeskunde ¹⁾ en daarvoor geruimen tijd buitengewoon hoogleeraar geweest. Evenals zijn ambtgenoot Reinier de Bont was hij in Februari 1611 van extraordinaris tot ordinaris hoogleeraar bevorderd, omdat de senaat, waarvan de buitengewone hoogleeraren feitelijk geen deel uitmaakten, dringend aanvulling noodig had. De gansche senaat toch, die gewoonlijk een vijftiental leden telde, bestond toen nog maar uit zeven hoogleeraren.

Het schijnt dat Heurnius ook wel eens eigenmachtig is opgetreden. Zoo vinden wij aan het einde van een besluit bij Curatoren ²⁾ van Mei 1620, dat eerst loopt over aankoop van boeken „voor de publycque bibliotheecque off anatomie”, het volgende te boek gesteld: „ende hebben oock dien volgende verstaan, dat D. Otto Heurnius voortaan geen instrumenten meer voor de voorsz. anatomie sal mogen coopen, dan met consent van de heeren Curateurs ende Burgemⁿ voorz.”, en in dezelfde vergadering ³⁾ „Is mede verstaen, dat D. Otto Heurnius sal overleveren catalogum van allen boecken, instrumenten ende sceletten der voorsz. anatomie”.

En dat deze catalogus tot stand is gekomen blijkt ons uit een mededeeling van Curatoren ⁴⁾ van ongeveer ruim een jaar ⁵⁾ later „eerstelick hebben de voorn. heeren Curateurs ende Burgemⁿ goet gevonden de geexhibeerde catalogus van de Anatomije te doen amplieren ende onder-teyckenen bij D. Heurnio, ende daer van copie aen den selven te laten volgen”. De inventaris is helaas niet meer in het archief van Curatoren te vinden, en wij moeten dus om een denkbeeld te krijgen van hetgeen er alzoo te zien was uit later tijd catalogi raadplegen.

Er zijn van het anatomisch kabinet vele catalogi, vervaardigd door de elkaar opvolgende custoden, Blanken, Schuyl en Eisendragh, in het Nederlandsch, Latijn en Fransch, terwijl er van Schuyl een uiterst zeldzame Engelsche vertaling bestaat ⁶⁾. Pauw zelf vermeldt het theatrum anatomicum in de voorrede van zijn catalogus van den hortus (1601 pag. 3),

¹⁾ sedert 1611.

²⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 50 verso.

³⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 51.

⁴⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 104 verso.

⁵⁾ 8 Nov. 1621.

⁶⁾ Fr. Schuyl, Catal. of al the cheifest rarities in the publick Anatomie-Hall of the Univ. of Leyden 1732. 16 pag. 4°. Dit exemplaar is geveild op de boekverkooping bij Fr. Muller 15–19 Oct. 1866.

waar hij in margine een opsomming geeft van de meest bijzondere merkwaardigheden.

Ik citeer uit den oudst bekenden catalogus ¹⁾, dien van 1671. De volgende voorwerpen waren door Prins Maurits geschonken, en dus zeker in 1625 aanwezig:

„Tijgers en Luipaardsvellen.

't Vel van een Leuyaert.

Een beest genaemt Taton.

Een mieren-eeter.

De huid van een zeepaard.

De hand van een meerminne.

De voet van een zeemonster.

Een jonge crocodil uyt Egypten”.

Paludanus heeft blijkbaar uit zijn verzameling rariteiten afgestaan o. a. „t Hoofd van een eland”.

Verder bezat men als geschenk van Justus Heurnius „Vier beenen van een Oliphant”. Van Otto Heurnius „Een groote steen, die gewassen is in de nier van een jonge dogter”, benevens „Ses steenen, die gevonden zijn in de blaas van den ouden prof. Joh. Heurnius”.

Van Dr. Stalpert van der Wiele ²⁾ had men gekregen

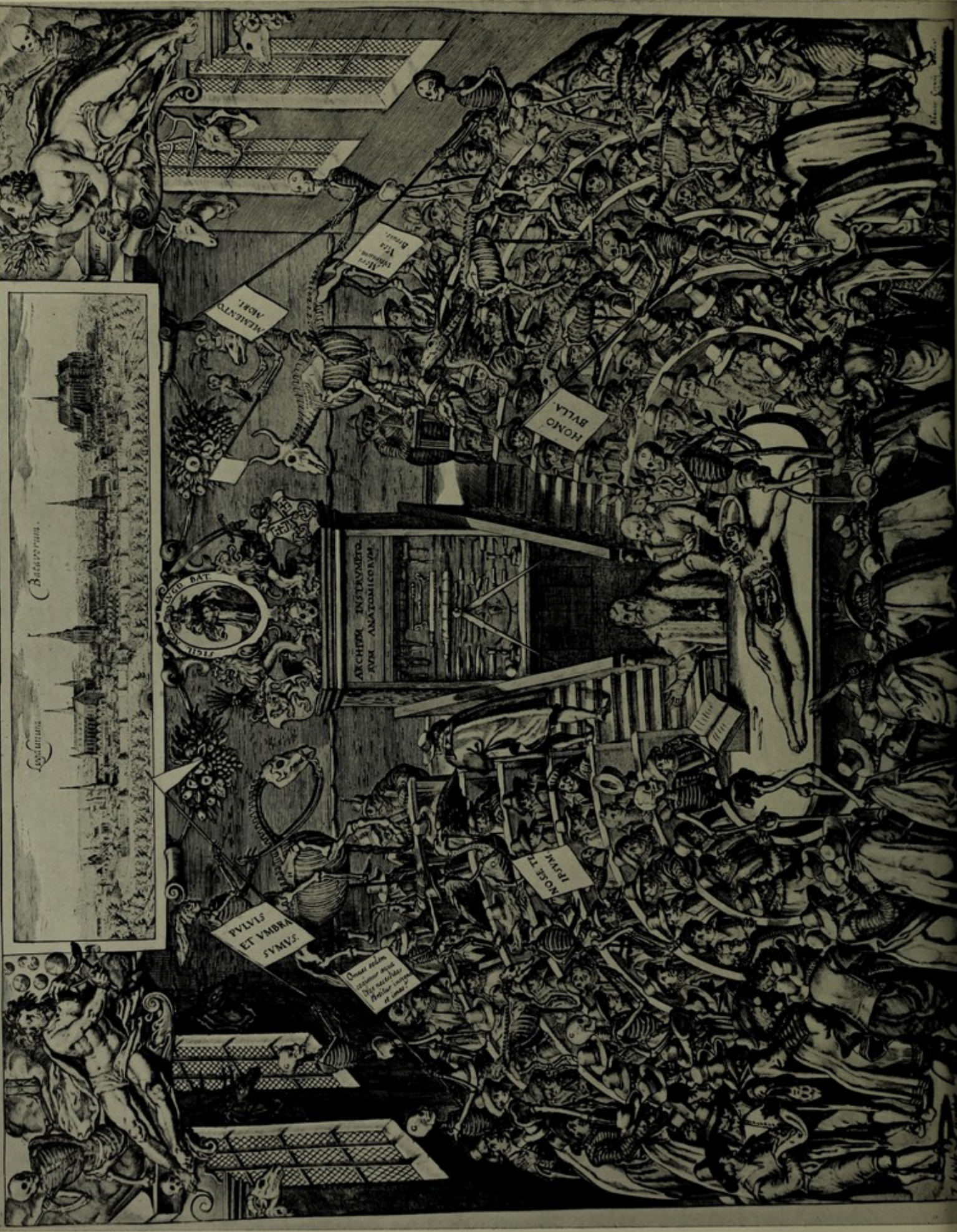
„een man geheel in zijn spieren gesepareerd, seer curieus opgeset” en

„een jonge Hangedief Bruidegom sijnde, wiens Bruid ³⁾ onder de galg stond, seer curieus opgeset in zijn ligamenten”.

¹⁾ Catalogus van alle de principaelste rarieteyten die op de Anatomiekamer binnen der stadt Leyden vertoont worden. Zonder naam van schrijver. Tot Leyden 1671.

²⁾ Misschien wel de vroegere pedel.

³⁾ De justitie heeft hier dus niet willen toelaten, dat zij, door hem te huwen, hem van de galg bevrijdde. Men zie naar aanleiding dezer gewoonte „W. Bisschop, de woelingen der Leicestersche partij, Leiden 1867”, waar sprake is van de executie van Nicolaas de Maulde. Op blz. 68 staat „De tusschenkomst van Maurits heeft niet gebaat, even weinig als het aanbod door een Leidsche jonkvrouw gedaan om met hem te huwen, en daardoor zijn leven te redden”. En Bor vermeldt in zijn Nederl. Historien, IIIe deel blz. 97, 2e kolom: „hem werde na hem de dood verkondigt was, van eenige aengeseyt, dat hij moed houden soude, dat een Joffrou genaemt Uytenbroek hem verbidden en ten huwelik versoecken soude”. Zie ook „over het verbidden van eenen ter dood veroordeelden misdadiger door eene vrouw in 1583”, W. v. d. Monde, Tijdschr. voor geschiedenis, oudheden en statistiek van Utrecht van 1842, blz. 380 v. v.

Een bekend voorwerp was ook „het hoofd van een moor, sijnde geweest een domestiek van den heer van Batenburg ¹⁾), die met een koevoet voor de belegering van Haarlem de kop is ingeslagen”. Deze schedel werd vaak op de anatomische lessen vertoond en is door Pauw om de dikte der beenderen beschreven en afgebeeld in zijne „*Primitiae anatomicae de humani corporis ossibus*” ²⁾), waarin gezegd wordt: „*Aethiopis hoc est cranium, qui in Batenburgici Domini quum esset famulitio, herum suum comitatus ad Harlemensem obsidionem Anni 1572, expeditione illa non ex voto succedente, una cum Domino trucidatus fuit*” ³⁾). Op de afbeelding ziet men in het os occipitale en het rechter os parietale een groot gat, waaruit men kan afleiden welk een groote dikte de beenderen hebben.

Van Beverwyck zegt in een zijner werken ⁴⁾) omtrent dezen schedel: „soodanigh mooren-beckeneel placht ons te vertoonen d'Heere Pauw, van een die eertijds knecht geweest hadde van den Heere van Batenburgh, en voor Haarlem gebleven was”.

Ten slotte valt nog te vermelden „'t geraemte van een Vrouspersoon, genaemt Trijn van Hamburg, wiens eene oor aen de kaeck stont”, hetwelk wij kennen van de ontleedkundige proef van Dr. Henricus Florentius.

Behalve de hier opgenoemde rariteiten, had men de wanden versierd met anatomische platen, waarover Pauw in zijn remonstrantie van 10 Aug. 1598 aldus spreekt: „ten derde dat die cartgens van de anatomia Veselij bij Raphelengius mogten worden gelystet”. Verder bezat men op het theatrum een instrumentenkast, waarom de anatoom in dezelfde remonstrantie gevraagd had „ende ten vierden om te hebben een bert daarinne de Instrumenten dienende tot het anatomiseeren mogten gehangen worden”.

Het besluit van Curatoren hierop was, dit „ten minste coste” te doen geschieden.

¹⁾ Willem van Bronckhorst v. Batenburg was met een leger naar Haarlem tot ontzet opgerukt. Door zijn dronkenschap verdwaalde de troep in de duisternis, werd ontdekt en verslagen door de Spanjaarden. Behalve zijn knecht kwam de heer van Batenburg zelf ook om het leven.

²⁾ l. c. blz. 28.

³⁾ Dit is de schedel van een moor, die, toen hij in dienst was bij den heer van Batenburg, zijn meester vergezellende naar het beleg van Haarlem in het jaar 1572, op dien tocht, niet uit eigen beweging volgende, tegelijk met zijn heer neergesabeld werd.

⁴⁾ J. van Beverwijck, *Schat der ongesontheit*, Dordrecht 1647. deel II cap. II blz. 364.

Men ziet, van vele kanten kreeg men geschenken. Curatoren deden trouwens hun uiterste best om van heinde en ver curiosa en rariteiten voor de universiteit te verwerven. Zoo schreven zij bij herhaling aan Oostinjevaarders om op hun reizen alles wat zij konden voor de Universiteitscollecties te verzamelen, en beloonden zij de milde gevers met geschenken. O. a. vond ik uit de Curatorenvergadering van Februari 1619 ¹⁾ het volgende opgeteekend:

„Is mede goet gevonden dat bij den Secretarijs van d'Universiteyt op ten naem van de faculteyt der medicijnen zal werden geschreven aan D. Laurentinus de Croix medicus tot Aleppo om door dezelve te mogen become enige rariteyten voor d'universiteyt". En uit een vergadering van hetzelfde bestuurscollege in Aug. 1620 ²⁾ gehouden „Seecker Engelsman genaempt Humfrij Bromley ende nu borger tot Amsterdam wert toegevoucht de somme van vijff en twintich guldens tot eene vereeringhe van dat hij hadde verthoont ende aende universiteyt te vercoopen gepresenteert, seeckere monstreuse ende gebalsemde kinderkens".

Otto Heurnius had een verzameling van rariteiten, blijkbaar in bruikleen aan het theatrum afgestaan. Later verzocht hij aan Curatoren om zijn verzameling voor de universiteit aan te koopen, of zoo ze aan hem bleef, in dit geval de collectie uit den inventaris te schrappen.

Bij Curatoren vond ik hieromtrent het volgende opgeteekend den 7den Februari 1623 ³⁾ „De voorn. prof. Heurnius heeft bij eene ander requeste verthoont, datter in de anatomie plaetse zijn seeckere rariteyten, hiernae gespecificeert ende hem in eygendom toebehoorende, ende versocht dat het den heeren Curateurs ende Burgemⁿ belieffde, off de voorsz rariteyten aen de universiteyt te behouden voor de somme van negen ende twintich guldens, ofte deselve rariteyten hem Heurnio te laeten, ende die uit den inventaris te doen royeren.

In den eersten cranium hominis adulti 6 0 cranium infantis purissimum, in quo raro exemplo spectatur bregma, seu fons capitis apertus 5 0 Jaspides duo, qui mumiae pectori incumbunt, ex Aegypto advecti 7 0 Lapidēs nephritici ex capite manati, genitale cervi,

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 1 verso.

²⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 76.

³⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 125.

coles lupi, pices Bressilicae rostrum, annulus ex dentu equi marini ad hemorhoides utilis, exuviae serpentis ad parturiginem facilitandem efficaces, fungus ingens ante annos 100 in saga pago repulsus ex arbore¹⁾ 5 0
 Ala piscis volatilis, plurima simplicia rarissima, praecipue ex India Orientali et Occidentali, et a D. Clusio ipsa fere haec individua sunt descripta, nam major horum pars rarissimi ad nos transvehitur. 6 0

Sunt haec singulatim notata in Inventaris anatomico pag. A verso, sub litera A et C, et pagina B sub littera D²⁾.

Waerop bij de heeren voorn. es verstaen, dat de voorsz. rariteyten in de publijcque anatomieplaetse ten dienste ende in eygendomme van de universiteyt sullen blijven, ende dat de selve rariteyten in dier voughen op ten voorsz. inventaris sullen werden gestelt, mits dat de voorn. prof. Heurnius daervooren bij den rentm^r van de universiteyt sal werden voldaan mette voorsz. somme van negen ende twintich guldens".

Naar den zin van Curatoren schijnt Heurnius wel wat veel rariteiten aangeschaft te hebben, en daarvoor op gezette tijden een vordering te hebben ingezonden, althans in Februari 1624 werd het volgende, door hen bepaald³⁾:

„Ghesien de specificatie van de professor D. Ottho Heurnius van t'gunt bij hem aen de publijcque theatre van de anatomie was verschoten, die al een goede somme was uitbrengende, ende geconsidereert dat diergelycke specificatien daer te vooren alle drie maenden oock waren geexhibeert ende betaelt, es verstaen ende den voorn. prof. Heurnius aengezeyt

¹⁾ In den eersten de schedel van een volwassen man. De zeer zuivere schedel van een kind, in welk zeldzaam exemplaar men een open fontanel van het hoofd te zien krijgt. Twee smaragden, die op de borst van een mummie hangen, uit Egypte aangebracht. Nierstenen uit ? gevloeid; de genitalia van een hert; de penis van een wolf; de snuit van een Braziliaansche visch; de ring uit een tand van een zeepaard, te gebruiken bij haemorrhoiden; de huid van een slang, werkzaam tot het vergemakkelijken van den partus; een groote zwam voor 100 jaar in het dorp Seez van een boom gevallen. (Seez, Frankrijk dép. Orne.)

²⁾ De vleugel van een vliegende visch, zeer veel heel zeldzame kruiden, voornamelijk uit Oost- en West-Indie, en bijna alle deze zijn stuk voor stuk door den heer Clusius beschreven, want het grootste deel daarvan wordt zelden tot ons overgevoerd. Deze zaken zijn afzonderlijk opgeteekend in de inboedel der anatomie op de achterkant van blz. A, onder de letters A en C, en blz. B, onder de letter D.

³⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 142 et verso.

dat hij voortaan egeene extraordinaire oncosten dienende maer alleenlick tot cieraet vant voorz theatre, en sal moghen brenghen tot laste van de universiteyt, tenzij hem daer toe alvooren sal zijn gegeven consent bij de voorn. curateurs off eenige van deselve ende bij Burgemeesteren, off anderssints ende by faulte van dien, dat daerop egeene betalinge off restitutie sal werden gedaen”.

Door dezen vrij krassen maatregel zal zijn verzamellust wel binnen de perken gehouden zijn; van verdere vermaningen is althans later niets meer te vinden. Men behoeft uit deze berispingen echter niet de slotsom te trekken, dat Heurnius zijn bevoegdheid op onwettige wijze te buiten was gegaan. Het is een voorbeeld van een strijd tusschen de administratie eenerzijds, en de wetenschap anderzijds, welke laatste, hetgeen voor het onderwijs noodig is, aangeschaft wil zien, zonder zich veel om administratieve bezwaren te bekommeren. Ook Heurnius' collega, Daniel Heinsius, ondervond het in deze jaren herhaaldelijk ¹⁾.

Het Anatomisch kabinet, waarvan wij hier de grondslagen gelegd zien, verwierf later een Europeesche vermaardheid. Haller en Uffenbach spreken er in hun reizen ²⁾ over. Maar zoover was het in 1625 nog niet, en het museum heeft altijd ook in zijn besten tijd het karakter vertoont van een verzameling zoowel van wetenschappelijke voorwerpen als van curiositeiten, zooals zij in de 19de eeuw op de kermissen zouden komen, in den trant van het „cabinet d'anatomie” van Spitzner.

Zoo kon dan ook Alb. v. Haller ³⁾ zeggen „..... ist es überall mit Gruppen von Menschen und Thieren und allerhand merkwürdigkeiten bedect, wie es dann auch die Bauernmägde nie unbesehen lassen”.

¹⁾ Molhuysen, Geschiedenis der Universiteitsbibliotheek blz. 10.

²⁾ Haller, Tagebücher seiner Reisen nach Holland, blz. 28, 37, 39 laatste r. v. o. en Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Holland deel III, blz. 438—453.

³⁾ Tagebücher seiner Reisen nach Holland blz. 40. Zie ook blz. 111.

HOOFDSTUK VII.

De Botanie.

In vroeger eeuwen was er van een Botanie als zelfstandige wetenschap geen sprake. Deze tak van wetenschap werd aanvankelijk als onderdeel der geneeskunde beschouwd en alleen ter verrijking van artsenijschat beoefend.

In den beginne werden de geneeskrachtige gewassen in de vrije natuur ingezameld; later legde men — 't zijn kloosterlingen die hiermede begonnen zijn — tuinen aan, waarin de meest begeerde kruiden gekweekt konden worden. Den leeraren der Salernitaansche school stond zoo'n kloostertuin ter beschikking ¹⁾.

Een medische tuin, uitsluitend ten dienste van het academisch onderwijs werd in 1545, op herhaald verzoek van den hoogleeraar Francesco Buonafede, te Padua aangelegd en het bestuur daarvan aan dezen opgedragen. Dit goede voorbeeld werd in 1547 aan de Florentijnsche Universiteit te Pisa gevolgd en in 1567 of 68 in Bologna.

Volgens Meyer ²⁾ zou Leiden de vierde plaats innemen, maar dit berust op een vergissing, aangezien de Leidsche kruidtuin in 1587 is gesticht en vóór dien tijd — in 1580 — er reeds een in Leipzig bestond.

Men houde echter wel in 't oog, dat de tegenwoordige hortus botanicus uitsluitend bedoeld was als medische tuin ³⁾, waar alleen planten gekweekt werden ten gerieve van de kennis der medicijnen.

Den 17^{den} Maart van het jaar 1587 verzochten Curatoren ⁴⁾ aan

¹⁾ Ernst Meyer, Geschichte der Botanik deel III, blz. 424.

²⁾ I. c. deel IV, blz. 263.

³⁾ Zie Bijlage XII.

⁴⁾ Zie Bijlage XIII.

hun ambtgenoten de Burgemeesteren der stad, om de „plaetse achter de universiteyt” of gelijk Siegenbeek het¹⁾ uitdrukt „de ledige gronden achter het Academiegebouw”, die reeds vroeger voor den aanleg van een kruidhof bestemd geweest waren, tot dat doel en tevens tot het bouwen van een woonhuis voor den hoogleeraar in de kruidkunde, af te staan. Onverwijld werd dat verzoek door den raad der stad den 13^{den} April ingewilligd²⁾, en direct met den aanleg van den hortus begonnen. Door de goede zorgen en voortvarendheid van Curatoren kwam de aanleg nog in datzelfde jaar gereed en kon dus met het onderwijs in de botanie begonnen worden.

De eerste verandering en tevens verbetering van ingrijpenden aard vond plaats in 1599, in welk jaar de Curatoren in Februari besloten tot het aanbrengen van een galerij, welke als winterbewaarpaats voor uitheemsche gewassen³⁾ zou kunnen dienen.

Curatoren hadden n.l. van den toenmaligen praefectus horti Pauw het verzoek gekregen⁴⁾ om eens in den hortus te komen kijken naar een geschikte plaats voor een galerij, waarvan vroeger reeds sprake schijnt te zijn geweest, opdat in den zomer professoren, studenten en bezoekers er tegen den regen konden schuilen. Nadat Curatoren en Burgemeesteren dit bezoek gebracht hadden, besloten zij:

„dat de voorsz. Galerye zal worden gemaakt ende om te vervallen de costen daertoe nodig weder vercoft zal worden de huizinge competeerende aan den voorsz. kruythoff daer jegenwoordig de cruyden des winters worden gebragt, om welke vercopinge mitsgaders bevorderinge van de voorsz. gallery te procureren dezelve curateurs verzogt hebben Burgemⁿ voorsz., die zulx hebben aengenomen te doen”.

De galerij, welke ook in den zomer bij slecht weer tot collegekamer kon dienen, bevond zich aan de Zuidoostzijde⁵⁾ van den hortus, en liep evenwijdig aan de Nonnensteeg. Dit blijkt o. a. uit het feit dat zij achter aan het huis van Gomarus grensde, die in de Nonnensteeg woonde, waar

¹⁾ I. c. deel II, blz. 64.

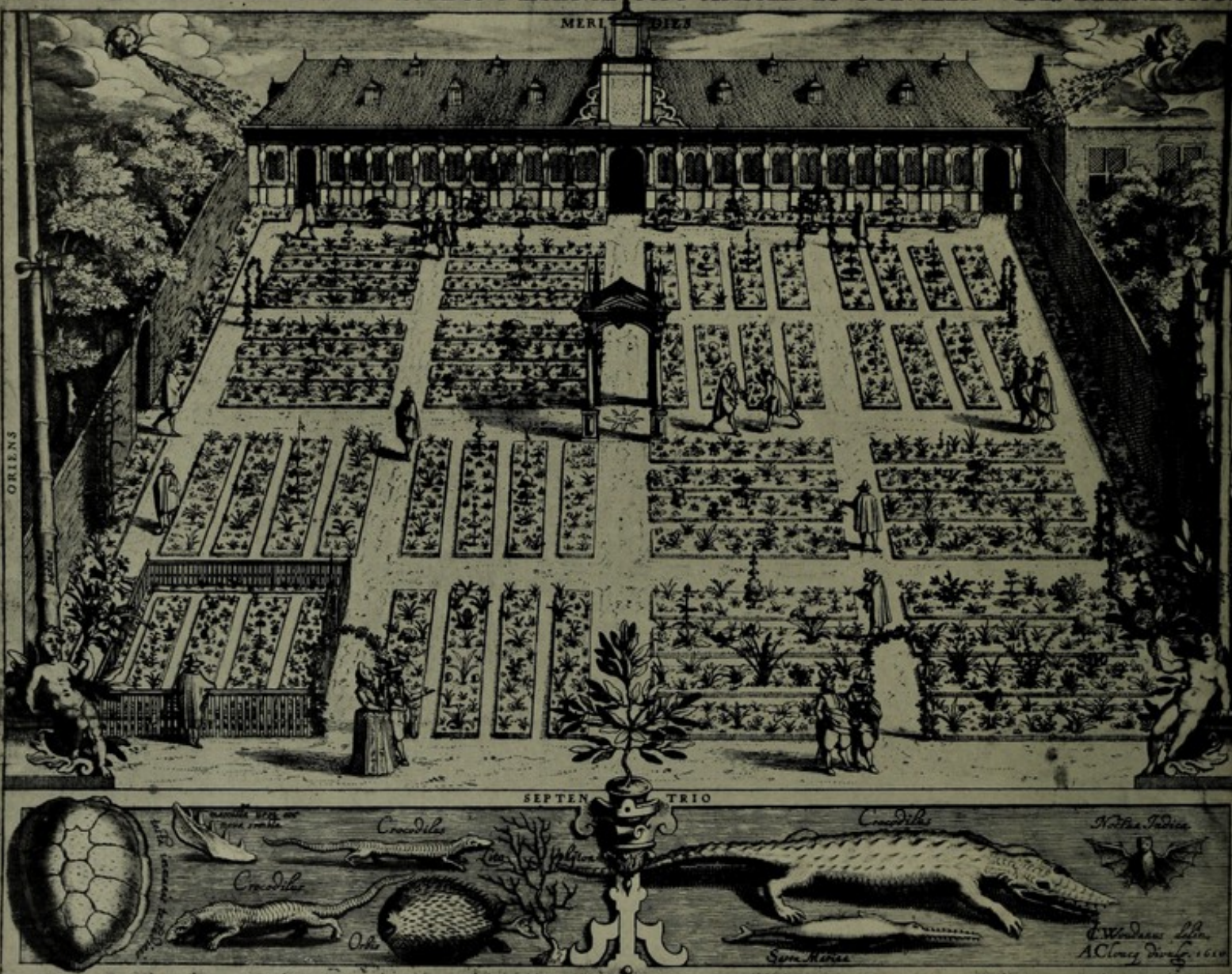
²⁾ F. v. Mieris, Beschrijving der stad Leyden (1770) deel II, blz. 548, 2e kolom.

³⁾ H. Witte, 's Rijks Academietuin te Leiden in Eigen Haard 1887 blz. 162.

⁴⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 57.

⁵⁾ Suringar, Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1861 blz. 127, 1e kolom, spreekt van Zuidwestzijde; zeker een drukfout.

HORTI PUBLICI ACADEMIE LUGDUNO-BATAVÆ CUM AREOLIS ET PULVILLIS VERA DELINEATIO.

Zu dem günstigen aufseher.

Als ich die gütliche Anweisung zu sehen gesiehet: die gründliche und ware abtrentung des gemeinen Kreuter-gartens: so in der weitberühmten Druersfuer zu Leyden in Hollandt: von den Edlen und Ehrenfesten Herrn Curatoren derselben Druersfuer: mit sonderlicher embsigheit en greiffen losen zu nutz und vortrentung deren so in der Artzney studieren: auch Apotheker: Wund-artigen: und allen andern Studenten und Liebhabern der Artzney: in schoner: püchlicher und bequemer ordnung: aufgerichtet worden: Alsdah viel seltsame fremde Artzneykruterpflanzen und blumen: von mancherley art von farben: gefunden werden: welche uns Gott v allmechtige zu erhaltung unser liden gesandtheit gnediglich mitgetheilt hat. Auch sind daseibst in einer schonen grossen Gäßtrey: oder Spaziergange: (so obdenant H. Curatoren lassen haben: auff das man alda her dem regtlichen und truden moge spazieren) viel und mancherley seltsame sachen zu sehen: welcher namē (wie auch der Kreuter im Garten) alhie zu trachten viel zu lang wurde sein. Jedoch werden derselben sachen ein theil: so aus Ost und West: Indien: auch andern fremden vñ ferren Landen gekommen sind: als hie mit ihren lateinischen namen surgeschribt. Es wird der vergemeint Kreuter-garten: mit allem was dazinnen ist: dermassen reglich mit und mehr an fremden gewächsen: pflanzen und freuten: durch embsige forschung dessen: so darzu verordnet ist: reichlich vermehret: das er nicht allum der Druersfuer ein gross ornamēt und zier ist: sondern auch allen Menschen: so ihn besuchen: sunnemeich oder den fremden: und durch erfinden leuten eine sonderliche lust und ergetzung gbt.

Spectator Caudle,

Exhibetur tibi hic vera delineatio Horti Publici in Leyden. Academia Leyden. si quid Batavorum, versusque eiusdem sunt, prout herbarum, plantarum, florumque amant, et vespertilio nabis a Deo ad sanitatem conferendam elementem concessit ibidem confinis constituitur, qui magnus Nobilissimorum DD. Curatorum sumptibus loco amano, apto, et salubri constitutus est in usum studiorum praeceptum eorum, qui Medicinae studij operantur, quales sunt Pharmacopola, Chirurgi, Medici candidi et studiosi, alique Batavica scientia amantes. Curant praeterea ad arcendas pluvias et decembris latens gratia in eodem edificari in signum porticum, in qua visantur res haud vulgares, quarum nomen, ut et herbarum, plantarum et florum, quibus conficiuntur horti hic recensere nimis foret prolixum, quasdam tamen herbas et plantas ut et res, quibus conficiuntur in usum Spectatorum Latini sui nominibus exprimi curamus, quae huc ex India Orientali et Occidentali, aliisque longe distitis regionibus allatae sunt: Idem hortus multis peregrinis eiusmodi herbis et plantis magnis et diligenter cura Inspectoris quotidie locupletatur et augetur, quae omnia maxime prope faciunt ad ornatum Academiae, et voluptatem, et admirationem eorum, qui huc spectandi causa veniunt.

Aux Spectateurs.

Vous voyez icy Messieurs le vray plan & portraict du Jardin public de l'Académie de Leyde en Hollande, selon qu'il est paré, cultivé & rempli de plusieurs plantes, herbes & fleurs de toutes couleurs données de Dieu aux Hommes, pour l'entretenement & conservation de leur santé. Messieurs les Curateurs ont beaucoup employé pour l'avoir en lieu plaisant & commode à la jeunesse notamment à ceux qui estudient à la Médecine, comme sont Apothicaires, Chirurges, Escholliers en Médecine, botaniques & autres. En outre ils ont fait bairer un beau portique pour se promener & servir d'abri en temps de pluie, enrichi & paré de plusieurs choses rares dont nous faisons les noms comme des herbes, plantes & fleurs dont est semé. ce beau portique pour éviter longueur, fors de quelques vnes apportées des deux Indes & de quelques autres loingtrains pays que nous avons mises en Latin. Ce jardin enrichit & l'accroît journellement par la diligence de celui auquel il est commis. Et qui n'apporte pas peu d'éclat ni moins d'ornement à nostre Université que de plaisir & d'estonnement à ceux qui viennent icy pour la voir.

LVGDVNI BATAVORVM.

Apud Andream Clouquium Bibliopolam sub signo
Angeli Coronati, 1611.

thans het nieuwe gedeelte aan de Academie gebouwd is ¹⁾). Op de plattegronden kan men haar daar ²⁾) vinden. Curatoren hadden tijdens den bouw niet nagelaten om een enkele keer eens naar het werk te komen kijken. In de Resolutien van Curatoren van 8 Mei 1599 ³⁾) vond ik aangeteekend dat zij in den hof gegaan zijn om de muur te bezichtigen die aan de zuidzijde was opgetrokken.

Waren Curatoren zeer tevreden en ingenomen met het werk, niet aldus was het gesteld met den hoogleeraar Gomarus, die een verzoekschrift bij Curatoren indiende ⁴⁾) om de galerij in plaats van aan de Zuidzijde liever aan de Noordzijde van den hortus te maken, of als dat niet ging „t zelve niet verder zoude willen laten coomen dan tot zijn remonstranten huizinge soo andersints dezelve doorlopende van 't een einde tot t'andere hem remonstrant zoude benomen worden zijn ligt in zijn keucken, mitsgaders veel ligts in zijn camer ende daer en boven ook alle 't gesigt op den Hoff om welx wille hij principaelijken de huizinge gekoft hadde”.

Op dit verzoekschrift antwoordden Curatoren ⁵⁾) dat indertijd het huis van Gomarus en alle andere huizen aan den hortus gelegen, verkocht waren „onder conditiën dat de voorsz. huysen altemaal zouden blind gemaackt worden aan den voorsz. cruythoff, zonder dat iemand eenig ligt ofte gezigt daarop zoude mogen trecken”, maar dat zij ter wille van Gomarus „de voorsz. Galerye sullen doen maaken met een opgaande nock ten wederzijden, invoegen dat die muur niet hoger en zal werden getrocken dan dezelve jegenwoordig is, ten einde de huizinge van de voorsz. Gomarus nog zijn ligt van boven zal mogen scheppen”.

Bij Orlers ⁶⁾) vindt men een nauwkeurige beschrijving van de galerij, van hare lengte en breedte, aantal ramen, enz. „Van binnen”, schrijft hij, „is die wandelplaatze versiert en behangen met veele en verscheide Land kaarten en met eenige vreemde Gedierten en Gewassen, die uit beide de Indien en andere plaatzen alhier gebracht zijn”.

¹⁾ Pleyte, Leiden voor 300 jaar.

²⁾ Zie de reproductie, alsook: Jorissen, Het chemisch laboratorium der universiteit te Leiden, blz. 17, en de plaat in Pauw's catalogus van den hortus, 1601, 1603 en 1617.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 59.

⁴⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 62.

⁵⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 62 verso.

⁶⁾ Orlers l. c. 3de druk blz. 220, 221.

Aan de buitenzijde was in den gevel een steen aangebracht waarin het reglement voor 't bezoeken van den tuin in het Latijn was uitgebeiteld, luidende als volgt ¹⁾:

Usui, ornamento Academiae
Curatt. et coss. jussu
structum opus
Anno a nato Christo 1600
Hortum ingressus, ad subscripta
respicito.

- I. Statuta a Praefecto hora Hortum ingredi fas esto; examine finito, egreditor.
- II. Ingressis, stirpes videre licet, odorari licet: tenellas, succrescentesve tractare laedere non licet.
- III. Ramos, flores, semina decerpere: scapos confringere: bulbos, radicesve evellere; hortum injuria afficere, nefas esto.
- IV. Pulvillos, areolasve ne conculcato, transilitove.
- V. Nihil invito Praefecto attentato ²⁾.

Behalve deze galerij was des winters een houten loods opgericht om bollen in te bewaren. In hun vergadering van November 1609 ³⁾ besloten Curatoren dit tijdelijke houten gebouw te doen vervangen door een blijvend steenen, om de kosten van het herhaaldelijk opzetten en wederom afbreken te besparen.

¹⁾ O. a. te vinden v. Mieris, I. c. deel II blz. 550.

²⁾ De vertaling zooals zij voorkomt bij Orlers (3de druk blz. 221) en van Mieris (2de deel blz. 550) is als volgt: „Tot gebruik en versiering van de Universiteit, door het bevel van de Heeren Curateurs en Burgermeesteren, gebouwt in het Jaar na de geboorte Christi 1600. In den Hof komende, neemt acht op 't geene hier onder geschreven staat.

- I. Het is geoorloft, in dezen Hof te gaan, op de uure, die bestemt is bij den Oversten dezes Hof: en daar wederom uit te vertrekken, als de onderwijzinge geeindigt is.
- II. Die in den Hof komt is geoorloft, de Planten te zien en te ruiken. Maar het is verboden die Kruiden te handelen, die teer zijn en eerst beginnen te spruiten.
- III. De Takken, Telgen, Bloemen en Zaaden af te plukken of te breken, de Bollen en Wortelen uit te rukken; of den Hof eenige schade aan te doen, is ongeoorloft en verboden.
- IV. Niemand is geoorloft over de Bedden te springen, of met voeten te betreden.
- V. Niets tegen den wille van den Oversten dezes Hof: in den Hof aan te rechten.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 178 verso.

Voor dit steenen gebouw werd bestemd een stuk grond ten noorden van den hortus gelegen, en reeds aan de universiteit behorende. Tevens werd bepaald dat in den zomer van 1610 een aanvang met het werk zou gemaakt worden. Dat de bouwerij niet hard opschoot, zou men misschien mogen opmaken uit een besluit van Curatoren van Mei 1611 ¹⁾ „dat men zal voortgaan met het opmaaken van de huizinge in den cruythoff van de universiteit omme daerinne des winters de cruyden te zetten”.

Het onderhoud van de in 1600 in gebruik genomen galerij werd echter door dit andere werk niet verwaarloosd, want in een Resolutie van Curatoren van 8 Mei 1612 ²⁾ werd gezegd, dat de galerij geplaveid zou worden en de luiken vernieuwd.

Voorts moet er in den hortus een prieeltje geweest zijn „staende tegens zeeckere oude muyr”, waaromtrent door Curatoren in Februari 1619 ³⁾ aan Vorstius vergunning gegeven werd, het voor de minste onkosten te doen repareeren.

Het spreekt van zelf dat de hortus aanvankelijk niet den omvang had van den tegenwoordigen, en dat er heel wat uitleggingen noodig geweest zijn, om den tegenwoordigen toestand te verkrijgen. Reeds in de Curatoren-vergadering ⁴⁾ van 9 Aug. 1621 werd beraadslaagd over een vergrooting van den tuin. „Ende op te geproponeerde vergrootinge van de kruythoff van de universiteyt, es goet gevonden, dat Burgemⁿ metten Tresorier extraordinaris der Stadt Leyden sullen inspecteren de gelegentheyte van de plaetse totte voorsz. vergrootinge voorgeslaegen”.

Behalve de genoemde adnexa behoorde bij den Academischen tuin sedert Augustus 1598 nog een ambtswoning voor den praefectus Horti. Dit woonhuis stond naast den tuin en was tot genoemd tijdstip door Louis Elsevier, pedel der universiteit, als drukkerij gebruikt ⁵⁾. Thans staat op deze plaats het Prentenkabinet.

De persoon die in den eersten tijd heel wat gedaan heeft voor verrijking van den hortus, is geweest Dirk, ook geheeten Theodorus Outgers Cluyt, apotheker te Delft, die bij Curatoren in 1591, na het bedanken van Paludanus

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 228.

²⁾ „ „ „ „ III „ 329 verso.

³⁾ „ „ „ „ IV „ 1 verso.

⁴⁾ „ „ „ „ IV „ 104.

⁵⁾ Alphonse Willems, Les Elsevier, histoire et annales typographiques (1880). blz. 52.

voor de praefectuur van den hortus, ernstig in aanmerking kwam voor dit ambt. Bij de latere aanstelling van Cluyt werd als voorwaarde gesteld dat hij de planten uit zijn tuin aan de Universiteit zou afstaan, zooals blijkt uit een verzoekschrift van zijne weduwe¹⁾; ook aan Paludanus had men die voorwaarde gesteld. Behalve geneeskrachtige planten had Cluyt in zijn eigen tuin ook allerlei zeldzame gewassen gekweekt, en zich daardoor groote botanische kennis verworven. Ook verstond hij de kunst om de meest geschikte voor een hortus medicus uit te zoeken. De vriendschappelijke betrekking waarin hij tot Clusius stond was hem door diens hulp en raadgevingen, gelijk Siegenbeek zegt²⁾, tot groot voordeel.

Clusius die aan de geheele wetenschappelijke wereld zaden zond, heeft ook Leiden goed bedacht³⁾. In de Resolutien van Curatoren⁴⁾ staat: „dat het bondel met het saet geleverd ende gesteld sal worden in handen van D. Petrus Paeuw professor der medicijnen als de provisioneele opsicht ende bevordering van den hof aengevaert hebbende, om deselve zaden, sonderlinge voor 't eerste de geene die voor de winter moeten zijn geaert; ende de vordere ter gelegener ende bequamer tijt, bij Raede ende goed-duncken van Jan van Hoogelande⁵⁾, ter bequamer plaatse naar behooren ter aerde te werden geholpen, alles ten meeste dienste ende vorder-nisse den hof der medicijnen ende sulx van der universiteyt ende tot kosten van dien”.

Reeds in Mei van datzelfde jaar 1592 hadden Curatoren aan Pauw de opdracht⁶⁾ gegeven „om allerley spruytsels, cruyden, plantsoenen, bloemen ende andere hoffes aenklevinge te verzaemelen, vergoederen ende in de voorsz. hof te brengen, plantten ende queecken ende tot dien eynde allen hof minnaren en der cruyden liefhebberen, 't sij in persoon off door brie-

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 84 verso v.v.

²⁾ l. c. deel II, blz. 65.

³⁾ v. Steeden, Leidsch jaarboekje 1907, bl. 15, laat hem in 1589 in den Leidschen hortus aardappelen kweeken. Dit is onmogelijk. Clusius was toen nog in Frankfort. Wellicht moet Clutius gelezen worden, mogelijk ook is 't jaar foutief. We weten toch dat Clusius juist veel gedaan heeft voor de verspreiding der aardappel in Europa.

⁴⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 192 verso.

⁵⁾ Was een der beste vrienden van Clusius, door middel van wien ook de geheele correspondentie tusschen Curatoren en Clusius gevoerd werd.

⁶⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 110 verso et 111.

ven te versoecken dat denselven ten gemeenen beste gelieve mede te deelen, sodanige cruyden, plantsoenen, spruytsels, bloemen ende diergelijcken, als zij twee offe meervoudige hebben, ende elck van hem uyt een beweget gemoet der universiteyt zijnde vergonnende, mit last om daer van aen-tyckeninghe te doen, ende boeck te houden, om de gedachtenisse van dien te behouden, begeeren, versoecken ende bidden derhalven omme alle een iegelycken die de jegenwoordige sullen voorkomen ende vertoont worden dat hij den voorgemelde D. Paeuw doende 't gunt voorsz is". etc.

Het goede voorbeeld door den vader, die in 1598 overleden was, gegeven, werd door den jongen Cluyt gevolgd, niet in een betrekking aan den hortus zelf, maar door de belangen van den tuin voor te staan, wanneer hij daartoe in de gelegenheid was, en vooral door het zenden van zeldzame gewassen en zaden van zijn verschillende reizen. Telkenmale als hij een zending overmaakte vinden we dat bij Curatoren vermeld, die dan als belooning hem daarvoor ordonnantie voor een bepaald bedrag in geld verleenden. In de Resolutien van Curatoren van 7 Mei 1604 ¹⁾ lezen wij:

„Ontfangen zijnde zekere pacquet met zaaden gesonden ex Vicano Sevensium bij Augerius Clutius ten dienste van den Hoff der Universiteit is geresolveert dat in plaatse van hondert gulden die den voorn. Ougert Cluyt 't jaar voorleeden zijn toegevoegt om gelijke zaaken, daarvan die ordonnantie nog berust onder die camere van den Curateurs ende Burgemⁿ voorn., dat de voorsz. ordonnantie zal worden gecasseert, ende in plaetse van dien een andere worden verleden tot hondert daelders off hondert vijftig guldens”.

Van den 15^{den} Mei 1607 ²⁾ vinden wij opgeteekend:

„Is verder D. Augerio Clutio ten inzigte van zijn reyse in Barbaryen ende voorts om de diensten de Universiteit gedaan in 't seynden van verscheyde simplisia uytter gebergte van Spangien toegevoegt, die somme van twee ende 't seventig gulden, met toeseegginge soo dezelve t' zijnder thuyscompste nog ietwes dienstelycs overbrengt men daarop met inzicht zal letten”. En ten slotte vermelden de Resolutien van Curatoren ³⁾ omtrent hem den 17^{den} Augustus 1608:

¹⁾ Deel III, f°. 129.

²⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 153 verso.

³⁾ „ „ „ „ III „ 171.

„Op 't verzoek van D. Augerio Clutio Doctor medecine verzoekende dat hem zoude mogen worden gedaan eenige vereeringe voor de menigvuldige zaaden, cruyden ende planten bij hem soo uittet gebergte van Spangien gebragt als van Barbaryen ende op te getuigenisse van D. Petrus Paauw Prefect Horti, is verstaan dat den voorsz. Clutio zal worden ordonnantie gemaakt ter somme van hondert vijff en twintig guldens”.

Den 29sten Nov. 1599 was op het verzoek van Curatoren en Burgemeesters, door de Staten van Holland aan de commiezen van de Oost-Indische Compagnie een brief gezonden¹⁾ waarvan het begin hier volgt.

„Van wegen die van de Universiteyt tot Leyden is ons aenghedient dat sij ter eere van deselve universiteyt, en dienst van de Studenten daer in frequenterende, doen maecken hebben een cruyt ofte Medecyn Hoff, tamelijk voorsien wesende van alle simplicien hier te Lande vindtbaer, ende verder gaerne sien soudent dat den voorsz. Hoff met eenige Indiaensche Cruyden, Zaden, Bloemen, Bomen, Wortelen ende diergelycke, de minerael-plaets met eenige Specerije, Drogerij ende Minerael-dingen, uyt Indien komende, soude mogen verciert worden, tendien eynde aen ons versoeckende dat bij onse intercessie henluyden soude mogen toegelaten worden yemand van degene die met de 2 schepen naer Indien sullen gaen te verwilligen, om ter plaetse aldaer de voorsz. Schepen sullen aendoen, diergelycke Simplicien te versamelen ende hier te Lande te brengen, volgende d'Instructie die Petrus Paeu, Prefectur van denselven Hoff, hen soude mede geven”. etc.

Of dit verzoek goede gevolgen gehad heeft, is mij onbekend; wel vond ik melding gemaakt²⁾ van het volgende in een missive van bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie aan den Gouverneur-Generaal en Raden te Batavia, gedateerd 26 Januari 1619:

„De professoren van de Academie tot Leyden in de medicinen hebben aan ons versocht, aan U. E. te recommanderen, in gevalle daer eenige rariteyten van blommen ofte vreemde cruyden sijn daer men de bollen en wortel van soude connen gesont overbrengen, omme hier te Lande in haren gemeen Lands cruythoff te planten, haer soude vrientschap geschieden”.

Wel vermelden de Resolutien van Curatoren nog eenmaal, en wel den 8sten Februari 1619³⁾, iets dergelijks omtrent de Indische plantenflora in volgenden vorm:

¹⁾ Res. Holland. 29 Nov. 1599.

²⁾ J. E. H. Leidsch Jaarboekje, 1905, blz. 183.

³⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 1.

„Alzoo D. Franciscus Merwen ¹⁾ van hier nae Oost Indien was gereyst om van daer alhier eenige vreemde cruyden ende andere rariteyten voor d'universiteyt te brengen, is goet gevonden dat men vernemen zal wanneer, vanwaer en mit wat schip dezelve van hier gereyst is”.

Doch niet alleen van Curatoren of van de Faculteit ging het verzoek uit aan personen of compagniën om den Leidschen hortus te gedenken, een enkele maal bestelde ook de prefekt van den tuin op eigen initiatief en kosten en feitelijk voor eigen risico planten in het buitenland.

Dat dit den Curatoren niet erg naar den zin was ondervond de toenmalige hoogleeraar in de geneeskunde en praefectus horti, Everardi Vorstius. Dit blijkt uit een besluit van Curatoren in hunne vergadering van 8 en 9 Mei 1620 genomen, en wordt in de Resolutien in de volgende bewoordingen meegedeeld ²⁾:

„Opte voorstellinge D. Everhardi Vorstij, es verstaen dat men den selven Vorstius sal verleenen Ordonnantie van hondert guldens eens, over den prijs off onkosten bij hem gedebourseert van enige uitheemsche planten off frutices, uit Portugal ende Hispanien ontboden ten dienste ende lasten van der medicinen faculteyt in deze universiteyt; sonder dat men nochtans verstaet dat de voorn. Vorstius op dijs voet eenige planten meer sal ontbieden, ten waer hem daertoe bij de heeren Curateurs ende burgemeesteren voorn. naedere ordre gegeven wierd”.

Het is de verdienste geweest van den hoogleeraar Pauw het eerst een naamlijst der in den hortus aanwezige planten, in het jaar 1601 in het licht gegeven te hebben ³⁾. Deze naamlijst was voorzien van een beschrijving en plattegrond van den hortus, waaruit blijkt dat de tuin 133 voet lang en 103 voet breed was ⁴⁾. Hij was in vier quadraten verdeeld waarvan twee uit twaalf en twee uit zestien perken bestonden, in het geheel dus zes en vijftig. De naamlijst zelf bevatte reeds het aanzienlijke getal van 800 gewassen. Zij heeft nog bij Pauw's leven een paar herdrukken beleefd o.a. in de jaren 1603 en 1617.

Waarschijnlijk wordt deze naamlijst bedoeld in de Resolutien van

¹⁾ Was te Leiden den 16den April 1603 tot Dr. in de geneeskunde gepromoveerd. (Zie Bijlage IV).

²⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 49.

³⁾ Siegenbeek l. c. deel II, blz. 70.

⁴⁾ Omstreeks 42 M. lang bij 32 M. breed.

Curatoren van 8 Mei 1617 ¹⁾), waar aan een zekeren Laurens Arminius voor 7 boekjes over de kruiden van de universiteit *f.* 18 zou betaald worden. In het tegenwoordige botanische laboratorium zijn verschillende exemplaren van de genoemde drie uitgaven aanwezig, waarvan in het meerendeel met inkt de namen der planten in de verschillende perken zijn ingevuld. Mogelijk zijn daar enkele exemplaren van het zooeven genoemde zevental onder.

Korten tijd heeft de hortus ook als dierentuin dienst gedaan; in 1621 werd er een arend gehouden, die jaarlijks voor *f.* 6 voedsel opat ²⁾). Na 7 jaar eenzame opsluiting kreeg hij een lotgenoot ³⁾.

Nadat Curatoren besloten hadden tot den aanleg van een hortus medicus werd in de eerste dagen van Sept. ⁴⁾ 1587 tot hoogleeraar in de kruidkunde benoemd Gerardus Bontius. Opvallend is het dat Curatoren en Burgemeesteren hem den 24sten April van datzelfde jaar ⁵⁾ reeds *f.* 50 verhooging van traktement hebben toegekend „mits continueerende soo bij wintertijden in 't explicereen ende administreeren der anatomie als des somers in 't onderwijs van de cruyden den studenten der medecynen”.

Deze benoeming bracht met zich mede het beheer over den tuin; dus was in de Bont het ambt van hoogleeraar in de kruidkunde en dat van opzichter of praefectus horti vereenigd, hetgeen, zooals men zal zien, niet altijd het geval gebleven is. Bontius was trouwens niet lang in het onverdeelde bezit van deze beide betrekkingen, wellicht omdat hij nog andere bezigheden had, o. a. een drukke geneeskundige praktijk. Daarom zal de Bont Pauw's benoeming tot buitengewoon hoogleeraar niet onwelkom geweest zijn.

Maar met dat al, was men toch eigenlijk nog niet waar men wezen wilde, want zoowel de Bont als Pauw hadden behalve het onderwijs in de kruidkunde en de zorg voor den hortus nog allerlei andere bezigheden, en daarom waren Curatoren er op uit, als het kon, iemand van naam te krijgen, die zich alleen met het opzicht over den hortus en het geven van enkele lessen had bezig te houden.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 384.

²⁾ Res. v. Cur. deel IV, f°. 95, 129, 143, 154, 180 verso, 181.

³⁾ „ „ „ „ IV „ 207.

⁴⁾ Volgens Siegenbeek l. c. deel II, blz. 66 den 4^{den} Sept.; volgens Suringar, Over de beoefening der voorbereidende en hulpwetenschappen etc. Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1861. blz. 125, 2e kolom, den 6^{den} Sept.

⁵⁾ Res. v. Cur. deel I, f°. 196.

Zoo iemand meenden zij gevonden te hebben in den persoon van Bernardus Paludanus ¹⁾, van wien als kruidkundige een grooten roep uitging. Hij had veel gereisd, en van uit al de door hem bezochte landen en wereld-deelen een verzameling van curiosa aangelegd. Het was vooral deze collectie, die in Enkhuizen, waar Paludanus als stadsgeneesheer woonde, veel bezoek, in 't bijzonder van vreemdelingen, trok. Belust op deze verzameling kwam het Curatoren in hun vergadering van 12 Augustus 1591 ²⁾ wenschelijk voor Paludanus te benoemen tot opzichter van den kruidhof, op voorwaarde, dat hij van den 1sten Mei tot en met den laatsten Juli gedurende 2 uren daags uitlegging en verklaring van kruiden en hunne geneeskrachtige werking zou geven. Bovendien zou hij 's winters en buiten den genoemden tijd aan zijn huis college moeten geven, en daar zijn collectie rariteiten laten kijken, benevens uitleg ervan geven. Hiervoor zou hem een huis worden aangewezen, dat ten laste der universiteit, met een afzonderlijke kamer voor berging van gemelde collectie, bleef.

Dat Paludanus voor het beroep bedankte, weten wij reeds; in zijn plaats werd door Curatoren den 4^{den} Dec. 1591 ³⁾ in beginsel aangenomen Dirk Cluyt, een neef van Pieter v. Foreest te benoemen, die door vele personen aanbevolen werd. Voorloopig werd de zaak tot een volgende vergadering in bedenking gehouden. Evenwel werd ook toen geen beslissing genomen, en Cluyt dus nog niet benoemd, waarschijnlijk omdat Curatoren er de voorkeur aan gaven om Clusius aan den Leidschen hortus te verbinden; in alle geval waren zij reeds met Clusius in onderhandeling getreden, want in hunne vergadering van 8 Februari 1592 ⁴⁾, „sijn vertoont de brieven van Carolus Clusius geschreven aen Hogenlande uyt Franckfoort den 9^{den} Januari voorleden, bij de welcken hij sulx wijgert ende verklaert van geen meninge te zijn de prefecture van de hofte der medecynen als zij hem aengeboden was te aenvaerden, ende es de saecke gehouden in nader bedencken”.

Dit nader bedenken is de reden dat Curatoren den 12^{den} Mei 1592 de bijzondere zorg voor den kruidhof opdroegen aan Pauw ⁵⁾, met

¹⁾ Zie Tijdschr. v. Boek- en Bibliotheekwezen VI (1908) p. 153.

²⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 36 verso; 40 verso; 58 et verso; 66, 71.

³⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 69.

⁴⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 84 verso.

⁵⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 110 verso.

den last om, van alle oorden en door allerlei dienstige middelen bijeen te verzamelen wat ter verrijking van den tuin kon dienen. Ondertusschen wendden zij nog eens hun vroegere pogingen aan, om door tusschenkomst van Johan van Hoogelanden, Clusius tot de aanvaarding van het opper-toezicht over den botanischen tuin te bewegen. En ditmaal slaagde men in zooverre, dat Clusius zich bereid verklaarde om de prefectuur van den hof aan te nemen¹⁾ „maer dat hij daertoe niet eer en soude kunnen herwaerts komen dan inde herbst van de toekomende jaere 93”.

Behalve een buitengewoon hoog salaris zou hem nog als gewoonlijk een som uitgekeerd worden voor reis en kosten bij zijn verhuizing herwaerts. In het eind van Augustus 1592 schreef Clusius nog eens aan Curatoren, waarschijnlijk over eenige condities omtrent de benoeming en over het reisgeld, ten minste in de besluiten van Curatoren van 7 Oct. 1592²⁾ lezen wij het volgende: „Gesien bij de Curateurs ende burgemⁿ de letteren D. Clusij, geschreven uyt franckfort aen meyn ses dagen voor September³⁾, es geresolveert deselven over te schrijven dat de aanbiedingen bij hem daer benefens gedaen op 't examineren van de voorsorge van des universiteyts hof, wort aengenomen ende dat noopende sijn viaticum op 't herwaerts compste behoorlycke opsicht sal worden genomen op te oncosten, moeyelykheit, vaerdigheyt van de reys ende andere ommestandigheden, dat hij hem sulx met redene niet en sal hebben te beklagen”. Een hoog bedrag, voor die dagen althans, werd hem als reisgeld toegestaan. Dit blijkt uit een mededeeling bij Curatoren van 7 Januari 1594⁴⁾, nadat Clusius te Leiden was aangekomen. „D. Carolo Clusio es volgende toeseegginge bij sijne brieven van aenneminghe gedaen tot reysgelt op sijn herwaerts compste, ende tot een vereeringhe toegevoeght een somme van vierhondert guldens, daertoe ordonnantie op de Rentmeester sal werden verleent”.

De komst van Clusius naar Leiden is in de geschiedenis der Leidsche hoogeschool een gebeurtenis van groote beteekenis, en is een nieuw bewijs van de hooge opvatting die Curatoren van hun taak hadden. Zooals zij in hetzelfde jaar 1593 Scaliger naar Leiden riepen, feitelijk op de voorwaarden

¹⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 119.

²⁾ „ „ „ „ II „ 151.

³⁾ 27 Augustus.

⁴⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 299 verso.

die hij stellen wilde, zoo hebben zij ook aan alle wenschen van Clusius voldaan, om hem voor Leiden te winnen. Clusius, die gebrekkig was — hij had een luxatio femoris en ging op krukken — maakte bezwaar tegen het geven van colleges¹⁾; hij werd van de verplichting ontslagen, en het eenigste wat men van hem verlangde was, dat hij des zomers één uur per dag in den Hortus aanwezig zou zijn, om, wie het wenschte, inlichtingen te geven. Zijn salaris was reeds zeer aanzienlijk, en indien Clusius niet een bescheiden man geweest ware, zou hij zeker nog betere voorwaarden hebben kunnen bedingen.

In den tijd die verliep tusschen de toezegging (zomer van 1592), om naar Leiden te komen, en zijn komst zelf in Oct. 1593, bewees hij niet alleen door raadgevingen, maar vooral door het verzenden van een groot aantal kostbare zaden, reeds gewichtige diensten, en toen hij eindelijk den 19^{den} October 1593 binnen Leiden kwam, stelde hij, ondanks zijn hoogen ouderdom, alles in het werk wat kon strekken tot behoorlijke inrichting en verrijking van den hortus. Om zijn taak zooveel mogelijk te verlichten, werd hem in 1594 als hulp voor den hortus toegevoegd Theodorus Outgersz. Cluyt²⁾. Feitelijk trad deze als prefect op, om voor den tuin te zorgen en voor de naleving der bepalingen aangaande den hof te waken.

In de Resolutien van Curatoren dagteekenend 2 Mei 1594 „Nopende 't beroepen van Cluyt", lezen wij o. a.³⁾:

„dat naerdien de saecke van de voornoemde Cluyt bij eenige personen van qualytte gonstelyke wert gevordert, dat men hem soude mogen aennemen, opte volgende conditie, te weten, dat hij met raet, goetduncke, ende onder 't gebodt D. Clusij, des Universiteyts Cruythoff te meeste eere, van dien dienste ende vorderinge van studium der medecyne sal helpen ordonneere, beginne ende innestelle; ende sulx de sorg ende opsichtte van aenneme, ende drage den slotel van dien in zijn bewaeringhe hebbende, die

¹⁾ Gy. Istvanffi, Etudes et Commentaires sur le code de l'Escluse (Budapest 1900) blz. 192: „On a invité l'Escluse à Leyde pour y prendre la direction du jardin de l'Université, sans l'obliger à faire des cours".

²⁾ Dit is de bekende, nu blijkbaar in Leiden wonende Delftsche apotheker, dien men reeds in 1591 had willen aanstellen (zie blz 79).

³⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 319 verso v.v.

voor 't eerste niemant en sal werde gecommitteert, dan de professore van de faculteyt der medecyne, ende de voornomde D. Clusio, dat hij in de voorsz. Cruythoff, met de eerste gelegentheyte sal brenge alle de cruyden, plantten, spruytsels, bloeme, ende diergelycke simplicia die hij jegenwoordelycke heeft, dat hij vorder daer inne benaerstigen sal te brengen, stelle ende op te queecken alle andere kruiden, plantte, spruytsels, bloemen met de aenvangh ende gevolg van dien die deses lante zonnelycht ende aerde connen leyde, verdraege ende toelate".

De opsomming van werkzaamheden wordt op dezelfde manier nog voortgezet, tot we ten slotte aan een gedeelte komen, waarin gezegd wordt:

„dat hij de professoren van de medecyne, ende sonderlinge die tot het uytleggen der cruiden gestelt es, of sal werde, des zij hun versocht zijn sal, behandige soodaenige cruiden, plantten, spruytsels, bloeme ende diergelycke, als sij tot vordernisse van hun lesse sullen van bederff hebben".

Hij zou hetzelfde jaargeld krijgen dat men indertijd Paludanus, die bovendien bereid moest zijn „om bij soomerteyde de crachte der cruiden, ende bij winterteyden van de minneraale uyt te legge, daarvan desen gevreyt sal zijn", had toebedacht.

Jammer dat men van de kundigheden van Cluyt slechts kort voordeel heeft kunnen trekken, want hij overleed reeds in het begin van 1598. Na zijn dood bleef de hortus onbeheerd, zooals blijkt uit de senaatsvergadering van 19 Juni 1598¹⁾, waarin besloten werd aan Curatoren te schrijven, om te vragen of de zorg voor den medischen tuin, reeds sedert den dood van Cluyt verwaarloosd, bij voorbaat aan de professoren in de medicijnen kon opgedragen worden. Daarop werd door Curatoren den 10den Augustus²⁾, op aanraden van Clusius besloten, dat aan Pauw en de Bont, behalve het onderwijs in de kruidkunde, het toezicht op onderhoud en verzorging van den kruidhof zou worden opgedragen, „mitsgaders de bewooninge van de huizinge zijnde annex den voorsz. hoff". Niet lang konden Pauw en de Bont zich van hun tweeledigen taak kwijten, daar laatstgenoemde reeds den 15den Sept. 1599 overleed.

In een Resolutie van Curatoren³⁾, gedagteekend 6 Nov. van dat jaar

¹⁾ Acta Senatus.

²⁾ Zie Bijlage XIV.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 65 verso.

wordt ons medegedeeld „dat de voorn. D. Bontius die t'zyne lasten genoomen hadde Professione herbariis te doen diebus feriatis, dezer wereld was overleeden, vooren aleer hij eenige lessen hadde begonst te doen”¹⁾.

Den zelfden dag werd bepaald²⁾ dat Pauw in het in 1598 daartoe aangewezen huis zou blijven wonen, en dat zijn traktement zou worden verhoogd, omdat hij in het afgelopen jaar eigenlijk alle werk alleen gedaan had, en bovendien werd hem een zeker bedrag in geld toegestaan „voor een dienaar die hij in den voorz. Hoff zal mogen houden”. Van dit laatste recht schijnt Pauw voorloopig geen gebruik gemaakt te hebben, want het duurde nog tot Augustus 1601, voordat Curatoren een tuinknecht benoemden, omdat, zooals in de Resolutien³⁾ staat, de studenten tijdens de lessen in den hortus baldadigheden begingen, bloemen afplukten, knoppen en zaden vernielden, en den tuin zelf beschadigden. Om dit tegen te gaan achtten Curatoren de aanstelling van een knecht noodig en benoemden zij Aert Pietersz., bediende bij de Anatomie. Zijn opdracht luidde: „dat hij t'allen tijden als den Hoff om te doceeren moet opgedaen zijn sig zal vinden ter uyre hem bij den prefectus te ordonneeren om den hoff te openen, blijvende aldaar het uyr dat de lessen zullen gedaan worden, ende daar en boven nog een geheel uyr daarna neerstig ende zonder dissimulatie toeziende, ten einde den voorsz. hoff geen affbreek 't zij dan mettet plukken van cruyde, desselfs bloemen, wortelen off saaden, off in eenige manieren en werde gedaan, 't zelve belettende met alle middelen hem mogelijk zijnde”.

Dit was geen al te zware dagtaak, want er werd slechts gedurende enkele maanden in het jaar onderwijs in den tuin zelf gegeven. Op andere tijden konden er geen baldadigheden gepleegd worden, daar, zooals we in de aanstelling van Cluyt gelezen hebben, de Prefect alleen aan de hoogleeraren in de geneeskunde en aan Clusius den sleutel van den tuin mocht geven.

¹⁾ Verklaring hiervan vinden we in een rekest van de Bont's weduwe om een toelage te mogen ontvangen. (Res. van Cur. deel III, f°. 75 verso et 76). Hierin staat o. a.: „dat hij (haar man) totte professie rei botanic. aangenomen zijnde metterdaad ende terstond na de aanneeming preparatie gemaakt hadde tot vordering van zijne lessen. Dan also hij terstond daeraan tot het rectoraatschap vercooren worde, daerinne veel extraordinaris moeyten voorgevallen, mitsgaders nog drie maenten aan den anderen te bedde hadde geleegen, ende zulx niet en conste voortvaaren”, enz.

²⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 65 verso.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 96 verso.

Deze bepaling werd door Curatoren den 8sten Mei 1608 in zooverre gewijzigd ¹⁾, dat aan de doctoren in de geneeskunde op hun verzoek om een sleutel van den medischen tuin te mogen hebben, dit werd toegestaan „mits hem niet onderwindende in denzelfen Hoff, 't welk zouden mogen specteeren tot ten ampt van den Prefectus Horti”.

Daar Pauw voor den goeden gang van zaken hulp noodig oordeelde, zond hij een verzoek aan Curatoren, hetwelk in hunne Augustusvergadering van 1604 ²⁾ behandeld werd.

„Vorder also D. Petrus Paauw hadde doen aandienen dat hem zeer bezwaarlijken viel den hoff van de universiteit waar te neemen ende zulx wel dienstelijk voor de universiteit soude zijn, dat d'een off d'ander mogte worden aangenomen om zig geheelijken 't geheele jaar deur in den voorsz. Hoff te laten gebruiken, mitsgaders ook mogte geemployeert worden in 't exerceeren van de Anatomie; verclaerende de voorn. D. Paauw te vreedten te zijn ten dien einde afstand te doen van de vijftig guldens, die hij ten insigte van een dienaer genoten hadde” enz., hebben Curatoren daartoe benoemd Jan Jansz. van Aalst, tegen een vast loon 's jaars.

Werd in het vorige hoofdstuk meegedeeld, dat de bediende der Anatomie, in navolging van de hoogleeraren, telkens om verhooging van salaris vroeg, zoo zou het wel wonder zijn, als zijn collega van den hortus dit ook niet deed, en dus vinden wij in de Resolutien van Curatoren herhaalde verzoeken ³⁾ van hem, een enkele maal weliswaar te vergeefs, maar meestal met succes bekroond.

Behalve alle werkzaamheden, die „den dienaer van den .Cruythoff” opgedragen waren, had hij ook de zorg voor den arend.

Den 9^{den} Augustus 1621 werd van Aalst wegens hoogen ouderdom ontslagen, volgens Resolutie van Curatoren ⁴⁾ „hebbende oock Burgemⁿ voorn. aengenomen hem supliant te recommanderen int gasthuys tot Leyden”.

Als zijn opvolger vinden we vermeld Jan Maertensz., die voor het eerst in Febr. 1623 genoemd wordt naar aanleiding van zijn verzoek aan Curatoren ⁵⁾, om toelage voor het onderhoud van den arend gedurende twee jaren.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 170.

²⁾ „ „ „ „ „ „ 132.

³⁾ „ „ „ „ „ „ 145 verso; 171, 386. deel IV, f°. 1 verso; 48, 95, 103.

⁴⁾ „ „ „ „ „ „ 103.

⁵⁾ „ „ „ „ IV „ 129, 143.

Den 4^{den} April 1609 trof de Academie en in het bijzonder de geneeskundige faculteit een gevoeligen slag door den dood van Clusius, die, al ware het alleen maar door den roep welke van zijn naam uitging, tot den roem van het botanisch onderwijs te Leiden zooveel heeft bijgedragen.

Na den dood van Clusius stond Pauw alleen aan het hoofd van den hortus, welken post hij tot aan zijnen dood, den 1sten Augustus 1617, bleef vervullen.

Zagen wij vroeger dat de benoeming van een anatoom als opvolger van Pauw geen oogenblikkelijken haast had, iets geheel anders was het wat de aanstelling van een botanicus betrof. Lang dralen kon hier niet anders dan het botanisch onderricht schaden, wijl het midden in den zomer was. Reeds een week na Pauw's dood had een vergadering van Curatoren plaats. In hunne Resolutien van 8 Aug. 1617 vinden wij vermeld ¹⁾:

„Alzoo overleden was D. Petrus Paauw Professor medecinae ende Anatomie mitsgaders Praefectus Horti medici ende daardoor vaceerden de professien bij den overleeden waargenoomen, dewelke nodig wederom dienden voorsien te weezen, soo is 't dat Curateurs ende Burgemⁿ in recommandatie hebbende de goede diensten D. Doctoris Everhardi Vorstij Professoris medici, ende opzigt genoomen hebbende op desselfs goede qualiteiten, denzelven hebben aangesteld ende stellen mits deezen tot Professorem rei herbariae ende praefectum horti medici, om benefens den ordinairise professien der medicinen bij hem waargenoomen te worden zooveel de cultuere van den voorsz. cruythoff, sorge, ende vermeerderinge van dien, als de lessen die daartoe zoo in de Universiteit als in den voorsz. cruythoff, een uyr des daags in den zomer, ende in de winter in mineralibus gewoon zijn gedaan te worden, dienende ook altemets den studenten om te gaan herbariseeren ende voorts te doen dat de Eere ende Profijt van dezelve professie zal vereysschen. In manieren als de voorsz. Doctor Paauw sal. in zijn leeven gedaan heeft”.

Verder werd aan Vorstius ter bewoning gegeven het huis dat indertijd voor Pauw bestemd was. Dus trad Vorstius nog in 1617 als praefectus horti op, welke betrekking hij tot aan zijnen dood in October 1624 bekleedde.

Nadat hij ruim een jaar aan het hoofd van den hortus had gestaan,

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 385 et verso.

schijnt er kwestie gerezen te zijn of de erfgenamen van Pauw wel alles wat bij diens leven tot den Kruidhof behoorde, overgedragen hadden, want in de Resolutien van Curatoren van Februari 1619¹⁾ vond ik het volgende opgeteekend:

„Nopende d'erfgenamen van Dr. Pauw mit Dr. Vorstio te spreken off dezelve erfgenamen ten dienste van des Universiteyts cruythoff alles volgens den Inventarijs hadden overgelevert, ten welcken eynde D. Vorstio denzelven Inventarijs is behandicht; ende is voorts goet gevonden dat men van alle 't gene onder D. Everardo Vorstio berust den Hoff van de Universiteyt toecoemende behoorlicker Inventarijs zal maecken om dezelve alhier te bewaren ende van tijt tot tijt amplieren off verminderen nae bevonden zal werden te behoren”.

Na den dood van Vorstius 22 October 1624 bleef de betrekking van praefectus horti tot het begin van den volgenden zomer vacant en werd in de Curatorenvergadering van 13 Mei 1625²⁾, in alle betrekkingen welke zijn vader bekleed had, benoemd Adolphus Vorstius, sedert Februari 1624 reeds buitengewoon hoogleeraar in de geneeskunde.

Hoewel aan de Bont in Sept. 1587 het onderwijs in de botanie gedurende de zomermaanden opgedragen was, vindt men pas in Februari 1589 daarvan iets naders vermeld, en wel naar aanleiding van de benoeming van Pauw tot professor extraordinarius in de geneeskunde. Want bij die gelegenheid werd het botanisch onderricht gesplitst en aan de Bont opgedragen, in den zomer dagelijksch een uur aan plantkunde, in den winter aan delfstofkunde te besteden³⁾. Pauw daarentegen kreeg ten taak „diebus feriatis” (Woensdag's en Zaterdag's) Dioscorides of eenig ander botanischrijver in het openbaar te verklaren. Doch hoofdzaak was het aanschouwelijk onderwijs in den hortus zelf, waarbij de planten, zoowel uit medisch, als uit botanisch oogpunt behandeld werden. Deze botanische oefeningen werden een enkele keer door excursies afgewisseld, waaromtrent Pauw zelf in zijn „Primitiae de ossibus” mededeelt⁴⁾:

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 1.

²⁾ „ ” ” ” ” ” 160 verso.

³⁾ H. Boerhaave, Index alter plantarum (L. B. 1720) blz. 26 „horam quotidie impenderet explicandis ostendendisque aestivo tempore Stirpibus, hyberno autem Fossilibus”.

⁴⁾ Praefatio pag. 2. „Ook ben ik als de gelegenheid het meebracht (en die was er drie

„Etiam quum occasio id tulit (tulit autem quotannis ter, quaterve) modo in pratis, modo in collibus, modo in silvis et nemoribus, modo in locis palustribus, non ingloriam operam medicinae studiosis praestiti”.

Aan de verklaring van Dioscorides hechtte Pauw veel gewicht, „ut quae in horto vidissent spectatores, ea pro lectione audirent discerentque auditores, atque ita gemino sensu viam sibi ad nostram facerent disciplinam” ¹⁾.

Voor theoretische studie waren in den hortus eenige bekende werken voorhanden, nadat door den senaat der hoogeschool den 31sten Juli 1604 besloten was ²⁾, dat de Rector magnificus in de eerstvolgende bijeenkomst van Curatoren het voorstel zou doen „praeterea ut certi aliquot et insignes Botanici, puta, Dioscorides cum commentariis Petri Andr. Matthioli, Theophrastus de plantis, cum comment. Julii Caesaris Scaligeri, Plinius, catenis affixi, in porticu horti medici ad manum sint”.

Toen Pauw na den dood van de Bont in 1599 alleen met het botanisch onderwijs belast bleef, zag hij zich in de gelegenheid gesteld om nog meer te doen wat tot verbetering van het onderwijs in de botanie kon strekken. Als voorbeelden hiervan mogen dienen, de bouw van de galerij aan den zuidkant van den tuin, benevens de uitgave van een catalogus van de voorhandene gewassen.

Zooals gezegd is, was eerst de Bont, later Pauw aangewezen om in de wintermaanden delfstoffen of mineralien te vertoonen en uitleg daarvan te geven. Op welke wijze dit onderwijs plaats had is mij niet gebleken. Alleen heb ik gevonden, dat onderaan op de afbeelding van den hortus uit het jaar 1611, dus uit den tijd van Pauw, een stuk van een koraalboom voorkomt. Vermoedelijk echter werden de andere voorwerpen, tot het dierenrijk behoorend, er ook onder begrepen.

of vier keer 's jaars), nu eens in de velden, dan weer op de heuvels, of in de bosschen en wouden, dan weer in moerassige streken, den studenten in de medicijnen voorgegaan in roemvol werk”.

¹⁾ Praefatio ad Primitias de ossibus, pag. 2; omdat hij het eene goede dagelijksche repetitie vond voor datgene wat de studenten in den hortus met eigen oogen gezien hadden, om zich aldus langs tweeërlei weg onze wetenschap eigen te maken.

²⁾ Acta Senatus VIII folio 78 verso; om enkele bepaalde en beroemde botanieschrijvers, b.v. Dioscorides met de commentaren van Petrus Andreas Matthiolus, Theophrastus' over planten, met de commentaren van Julius Caesar Scaliger, Plinius, met kettingen vastgemaakt, in de galerij van den medischen tuin bij de hand te doen zijn.

De krokodil rechts op de afbeelding was een geschenk van een student in de rechten uit Amsterdam, Gaef geheeten. In een beschrijving¹⁾ wordt medegedeeld dat de krokodil van het eiland Sint Domingo afkomstig is, en door de inboorlingen „kayeman” genoemd wordt, dat zij af en toe wel 200 eieren leggen, waar zij 's nachts op gaan liggen om ze uit te broeden. De eieren zijn zonder dooier maar goed om gegeten te worden. Het vleesch van die dieren smaakt als dat van onze konijnen²⁾, en is bijna even blank. Het verhaal eindigt met de mededeeling, dat krokodillen onder de oksel tusschen vleesch en huid 4 bolletjes hebben, waarin een muskusgeur zit, die langzamerhand vervluchtigt en verdwijnt³⁾.

¹⁾ Catalogus principum, civitatum et singulariorum Lugduni Batavorum 1597. p. 56.

²⁾ De schrijver dacht zeker aan de twee paar konijnen 's weeks, die hij in den winter te verorberen had.

³⁾ Nicolaus Iacobi F. Gaef. Amsteldamensis Iuris Studiosus, in Illustrissimorum ordinum Bibliotheca P. C.

Americani Crocodili Exuvias, in Fluvio capti, cui ab Salsedine cognomen, in Insula S. Dominici; haud procul Portu Wanniez. Referunt, qui in has oras advexerunt, incredibilem Crocodilorum in omnibus ibi fluviis esse copiam; ab Incolis *Kayeman* vocari; magnum adferre cum Hominibus tum Animalibus detrimentum; in plano littore cursu suo Homines superare et adsequi; Equos Bovesque, quum aequatum veniunt, suo pondere in aquam trahere; esse nonnullos XL, quosdam etiam L pedum; vivere non in aquis solum, sed et in terra; Laqueis, quibus Gallinae vel quae alia adligata, plerumque capi: Ova parere magno numero, LX, LXX, C, saepe etiam CC; posita siccis arenis obruere, iis nocte incubare ad excludendum; eadem esui esse apta, carere vitellis, magnitudine aequare iis, quae Gallinae Indicae solent eniti. Carnes eorum porro, ut Cuniculorum apud Nos, ad albedinem accedere; insipidas esse et morbidas, nisi dextre adparentur probeque condiantur. Habere denique haec Animalia, sub axillis inter carnem cutemque; quatuor Globulos, quibus odor inest Musci, sed qui sensim flaccessit et perit.

HOOFDSTUK VII.

Bio-bibliographie.

Petrus Forestus¹⁾ (Pieter van Foreest).

Geboren te Alkmaar in 1522, den 29sten November 1543 te Bologna tot doctor in de geneeskunde bevorderd, sedert 1558 geneesheer te Delft.

Den 30sten Januari 1575 werd hij uitgenoodigd bij de plechtige opening en inwijding van de Leidsche hoogeschool op 8 Februari tegenwoordig te zijn en enkele lessen in de geneeskunde te willen geven.

Zooals door Orlers wordt medegedeeld²⁾, nam Foreest de uitnoodiging aan en woonde de inwijding bij.

Van college geven is niet veel gekomen, want er waren nog geen studenten; wel schijnt hij nog een rede tot lof der geneeskunde gehouden te hebben³⁾, maar hij is binnen enkele dagen weer naar huis teruggekeerd, evenals de Menijn, Nyenborg e. a., die ook slechts overgekomen waren ter opluistering van de plechtige inauguratie.

Van Delft keerde hij in 1596 naar zijn vaderstad Alkmaar terug, alwaar hij in 1597 stierf.

¹⁾ Zie voor zijn levensbeschrijving, A. J. v. d. Aa, Biographisch woordenboek der Nederlanden i. v.; J. Banga, Geschied. d. geneesk. en van hare beoefenaren deel I, blz. 87; J. Meursius, Alma Academia Leidensis blz. 111; E. Isensee, Geschied. v. d. geneesk. en hare hulpwetenschappen blz. 492; H. Haeser, Lehrb. der Geschichte der Medicin, 3e druk, deel II, blz. 141; R. Fruin, Verspreide geschriften, III, blz. 40.

²⁾ 3e druk deel I, blz. 204.

³⁾ J. Meursius, Athenae Batavae blz. 99: „Hoc loco silere non oportet, primam in medicina lectionem et orationem pro laude ejus, in Academia Lugdunensi habuisse; tanto studio ad artem illam propagandam flagravat”. (Hier mogen wij niet verzwijgen, dat hij de eerste les in de geneeskunde en een rede tot haar lof, aan de Leidsche Academie gehouden heeft; zoozeer blaakte hij van ijver, om die kunst te verspreiden).

Werken van Petrus Forestus.

1. De incerto, fallaci urinarum judicio, quo uromantes utuntur libri III. Antverp. 1583, 8°; Lugd. Bat. 1589 et 93.
Engelsche vert. Lond. 1623; Hollandsche vert. Rotterdam 1626, 4°; Duitse vert. Nurnberg 1661, 8°).
2. Observationum et curationum medicinalium . . . libri duo. Lugd. Bat. 1584, 89, 91, 93, 8°.
Lib. III, IV, V. 1586, 1589, 1591.
Lib. VI, VII. 1588, 1591.
Lib. VIII, IX, X. 1590, 1602.
Lib. XI, XII, XIII, XIV, XV. 1591, 1602.
Lib. XVI, XVII. 1593, 1597, 1602.
Lib. XVIII, 1594, 1599, 1606.
Lib. XIX, XX. 1595, 1611.
Lib. XXI, XXII, XXIII. 1596.
Lib. XXIV, XXV. 1596.
Lib. XXVI, XXVII. 1597.
Lib. XXVIII, 1599; Francof. 1602 fol.
Libri I—XXVIII. Francof. 1602, 1614, 1634—61 fol.
Lib. XXIX. 1603; Francof. 1604, 1614, 1631, 1660, 1661, 1676, fol.
Lib. XXX, XXXI. 1606, 16°; 1608, 8°.
Lib. XXX, XXXI, XXXII. 1606; Francof. 1606, 1609, 1631, 1676 fol.
Libri I—XXXII. 1591.
3. Observationum et curationum chirurgicarum libri quinque. Lugd. Bat. 1610, 8°; Francof. 1610, 1634, 1661, fol.
4. Observationum et curationum chirurgicarum libri quatuor posteriores. Lugd. Bat. 1610, 8°; Francof. 1611, 1634, 1661, fol.
5. Observationum et curationum medicinalium ac chirurgicarum opera omnia. Francof. 1609—14, 1619, 1623, 1634, 1660, fol.; Norimb. 1661—76, 4 vol. fol.; Rothomagi 1653, 4 vol. fol.
6. Observations et histoires chyurgiques tirées des oeuvres de quatre excellens medecins [Pt. Forestus, Fel. Platerus, Bath. Timaeus, Pt. de Marchettis] trad. de Latin, Genève. 1669, 4°.
7. Observations et cures de chirurgie de P. La Forest d'Alcmar. Tom. 3. 1708, 4°.

8. Specimina individualia . . . cognationis seu dependentiae morborum ex P. F. operibus. Tom. 2 [1738], 12°.

Onuitgegeven werk van Petrus Forestus ¹⁾.

Van der Empiriken, Landloeperen ende valscher medicijns bedroch: gestelt in seven boecken etc. Duer Meester Peter van Foreest van Alcmair, Doctor in der medicijnen, gegaieerde medecyn der vermaerde stadt van Delft. (In drie boeken 368 pag. folio).

Dr. Laurens van Oorschot.

Evenals Foreest geneesheer te Delft, had aangenomen eenige lessen te geven aan de Leidsche Academie, doch heeft zeer kort na de inauguratie van 8 Februari 1575 Leiden weer verlaten. In de Ordonnantie omtrent de stichting wordt hij genoemd als professor der „Grieksche Scientie”.

Dit, met de mededeeling bij Ridderbos ²⁾, dat hij in de Resolutien van Curatoren slechts ééns vermeld wordt, is alles wat van hem bekend is.

Gerardus Bontius ³⁾ (Geraert de Bondt of de Bont).

Geboren in 1636 ⁴⁾ te Rijswijk (G.), werd te Padua tot Dr. medicinae bevorderd, en vestigde zich te Leiden als geneesheer. Hij woonde hier op den hoek van de Lange Schoolsteeg en Gerecht, waar tegenwoordig de huizen genummerd 10, 12 en 14 ⁵⁾ staan.

Bij de stichting der hoogeschool in 1575 nam hij op zich om lessen in wis- en sterrenkunde te geven. Of hij dit ooit gedaan heeft is niet waarschijnlijk, want reeds den 17^{den} Juli 1575 stelden Curatoren hem aan tot professor in de „medicijnen ende vrije consten ende scientien van dien” op een salaris van f. 300.

¹⁾ Dit handschrift is in het bezit van Jhr. Mr. P. van Foreest te Heilo.

²⁾ S. Ridderbos, De philologie aan de Leidsche Universiteit gedurende de eerste 25 jaren van haar bestaan (Leiden 1906), blz. 108.

³⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij A. J. v. d. Aa, l. c. i. v.; J. Banga l. c. deel I, blz. 159; M. Siegenbeek l. c. Toev. en Bijl. blz. 53; J. Meursius l. c. blz. 118; G. C. B. Suringar l. c. Ned. Tijdschr. voor geneesk. 1860 blz. 644, 1^e kolom.

⁴⁾ Banga spreekt van 1537; Meursius van 1538. Ik houd mij aan 1536, het jaar dat door Suringar en v. d. Aa wordt opgegeven.

⁵⁾ W. Pleyte, Leiden voor 300 jaren en thans. blz. 83, 2de kolom.

In Februari 1579 werd hij voor de eerste maal tot assessor gekozen, en in 1582 tot Rector Magnificus benoemd, welke laatste waardigheid hij voor de 2de maal bekleedde in 1599, zijn sterfjaar.

Nadat in 1584 afwijzend was beschikt op zijn verzoek om verhooging van jaarwedde werd den 9^{den} Februari 1589 een verhooging tot *f.* 400 toegestaan. Dit werd den 10^{den} Februari 1591 tot *f.* 500 verhoogd om met ingang van 1594 ¹⁾ de somma van *f.* 600 te bereiken.

Intusschen was hem in het begin van September 1587 het onderwijs in de anatomie en kruidkunde opgedragen, waarbij den 10^{den} Oct. 1598 gevoegd werd het onderhoud en de verzorging van den kruidhof, te zamen met Pauw, benevens het onderwijs in de simplicia.

De Bont stierf te Leiden den 15^{den} Sept. 1599, in den ouderdom van ruim 62 jaar.

De Senaat bepaalde, dat bij de begrafenis in de Pieterskerk Curatoren zouden uitgenoodigd worden, en dat Junius ²⁾ de lijkrede zou houden.

Johannes Heurnius ³⁾ (Johan van Heurne of van Horne).

Is geboren 4 Februari 1543 te Utrecht, en verwierf in 1571 te Pavia den doctorstitel.

In 1581 benoemd tot professor ordinarius in de geneeskunde aan de Leidsche hoogeschool, vestigde hij zich daar den 31sten October, en nam 4 November zitting in den senaat. Voor zijn colleges werd hem 's morgens 8 uur aangewezen. Hij woonde op de Papegracht waar tegenwoordig de huizen 21 en 23 staan ⁴⁾. Zijn groote vermaardheid was oorzaak dat Prins Willem I en later Prins Maurits zich van zijn hulp als geneesheer bedienden.

Na in 1582 assessor geweest te zijn, werd hij den 1sten Februari 1583 tot Rector benoemd, welke waardigheid hij nog vijf malen bekleedde n. l. in 1584, 92 en 93, in 99 na den dood van de Bont, en ten slotte in 1600.

¹⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 274 verso.

²⁾ Franciscus Junius van 1592—1602 prof. theologiae te Leiden.

³⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, I. c. i. v.; Banga deel I, blz. 162; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 65; Meursius I. c. blz. 125; Suringar, Ned. Tijdschr. voor geneesk. 1860, blz. 645, 2^e kolom; E. Isensee, I. c. blz. 485.

⁴⁾ W. Pleyte I. c. blz. 83, 2^e kolom.

Den 19den April 1585 werd zijn salaris door Curatoren tot *f.* 500 verhoogd, op voorwaarde dat hij, behalve zijn gewone lessen, eens per week publieke disputaties zou „oefenen ende doen oefenen”. In Februari 1591 werd zijn salaris verhoogd tot *f.* 600, terwijl het van 16 Juli 1592 af ¹⁾ op *f.* 700 werd gebracht.

Den 5den October ²⁾ ging in de senaatsvergadering van hem het voorstel uit, Curatoren te verzoeken, voortaan slechts driemaal 's jaars te laten promoveeren n. l. met de Kerst- en Paaschvacantie en in de zomervacantie.

In de Resolutien van Curatoren vinden wij op 10 Maart 1593 ³⁾ vermeld, dat Heurnius als medicus voor de bursalen van het Staten-college werd aangesteld, waar hij tot dien tijd zijn diensten gratis aan den regent bewezen had.

Te rekenen van 6 Oct. 1592 zou hij daarvoor jaarlijks *f.* 100 ontvangen, met bepaling dat het hem in gevallen van zeer ernstige of zware ziekten vrij zou staan om consult te houden met zijn collega's in de geneeskundige faculteit, voor welke hulp zij eventueel beloond zouden worden.

In het jaar 1594 was hij mede opsteller van het advies van leden der geneeskundige en philosophische faculteiten, waarin de waterproef, ter ontmaskering van tooverij in heksenprocessen, werd afgekeurd.

Tijdens zijn ziekte in 1601, waarvan hij niet meer zou herstellen, richtte hij tot Curatoren het verzoek om nog bij zijn leven zijn zoon tot opvolger te benoemen. Deze besloten in hun vergadering van Augustus 1601, aan hem te berichten, dat zij aan zijn verzoek gevolg zouden geven ⁴⁾.

Heurnius overleed den 11den Augustus 1601, in den ouderdom van 58 jaar, en werd in de Pieterskerk begraven. Van zijn werken zijn slechts een drietal vóór zijn dood verschenen, de rest is na zijn dood door zijn zoon Otto uitgegeven.

Werken van Johannes Heurnius.

1. Thomas Aquinas, Saint; *Secreta Alchimiae cum praefatione.* J. H. . . . 1579, 4°; 1598, 8°.
2. *Praxis medicinae nova ratio etc.* Lugd. Bat. 1587, 1590, 4°; 1599, 8°; 1609, 4°. Roterod. 1640, 12°; 1650, 8°.

¹⁾ *Diarium E. Bronchorstii*, blz. 40.

²⁾ *Acta Senatus*.

³⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 220 et verso.

⁴⁾ Zie Bijlage XV.

3. Oratio de medicinae origine, Aesculapii et Hippocratis stirpe et scriptis. Lugd. Bat. 1589, 1608, 4°.
4. Institutiones medicinae: accessit modus ratioque studendi eorum qui medicinae operam dicarunt. Lugd. Bat. 1592, 8°; 1609, 1627, 1666, 12°. Hannov. 1593, 12°.

B. Schultzius. Synopsis universae medicinae cum ex multis medicorum libris, tum maxime ex. J. H. . . . institutionibus conformata etc. 1601, 16°.

5. De morbis qui in singulis partibus humani corporis incidere consueverunt. Lugd. Bat. 1594, 1608, 4°.
 6. Hippocratis Coi prolegomena et prognosticorum libri tres etc. Lugd. Bat. 1593, 12°; 1597, 1603, 4°.
 7. Aphorismum Hippocratis liber primus Heurnio interprete. Cantabrigiae. 1631, 12°.
- Hippocratis Coi aphorismi, graece et latine; brevi enarratione, fidaque interpretatione ita illustrati, ut ab omnibus facile intelligi possint. Lugd. Bat. 1601, 1606, 12°; 1607, 16°; 1609, 4° en 12°; 1611, 4°; 1615, 12°; 1623, 1627, 12°; 1633, 8°; 1638, 12°; 1680, 16°. Hagae Com. 1664, 12°; Amstelod. 1688, 16°; Jenae 1690, 12°.
8. In praecipuos libros Hippocratis commentaria. Lugd. Bat. 1609, 4°.
 9. In Hippocratis Coi: de victus ratione in morbis acutis l.l. IV commentarius. Lugd. Bat. 1609, 1611, 4°.
 10. In Hippocratis Coi: de hominis natura l.l. II commentarius. Lugd. Bat. 1609, 1611, 4°.
 11. Hippocrates, opera omnia, cet. Acc. Hipp. libri de medicam. purgant. cum comment. Joa. Heurnii, et de structura hominis cet. Genevae 1657, 2 vol. fol.
 12. De morbis oculorum, aurium, nasi, dentium et oris liber. Lugd. Bat. 1602, 4°; 1608, 8°. Antwerp. 1608, 4°.
 13. De morbis pectoris liber. Lugd. Bat. 1602, 1608, 4°.
 14. De febribus liber. Lugd. Bat. 1598, 1610, 4°.
 15. De peste liber. Lugd. Bat. 1600, 1611, 4°. Holl. vertaling, Lugd. Bat. 1600, kl. 8°. De pestigiosa febre anacephaleosis 1628, 8°.
 16. Tractaet tegen de Pestilentie, 't welk is een excellente getrocken uyt het Pest-Boec. Delft 1604, 8°; Utrecht 1636, 8°.
 17. De gravissimis morbis mulierum liber. Lugd. Bat. 1607, 4°; 1610, 4°.
 18. De morbis ventriculi liber. Lugd. Bat. 1608, 4°.

19. De humana felicitate ad D. Petrum Forestum, libellus. Lugd. Bat 1596, 8°.
20. Opera omnia, tam ad theoriam quam ad praxin medicam spectantia. Lugd. Bat. 1608—10, fol.; 1609, 2 vol.; 1611—15, 4°; 1658, 2 vol. fol.

Rembertus Dodonaeus ¹⁾ (Dodoens of Doedezoon).

Geboren te Mechelen den 29sten Juni 1517. Vóór of in 1555 zou hij getrouwd zijn met Catharina 's Bruynen, zooals de Biographie nationale de Belgique en van der Aa opgeven; de laatste met de bijvoeging dat ten onrechte Maria Saerijn als zijne vrouw genoemd wordt.

In de Resolutien van Curatoren heb ik echter een rekest gevonden van de weduwe van Dodonaeus Sr., Maria Saerijn, en zijn zoon Rembertus Jr., gedateerd 7 Mei 1585 ²⁾, behelzende het verzoek om een toelage ten behoeve van een epitaphium in de Pieterskerk voor Dodonaeus Sr.

Uit dit rekest blijkt, dat Maria Saerijn met haar man uit Oostenrijk gekomen is, en daar volgens de Biographie Nationale zijne echtgenoot Catharina 's Bruynen in 1572 overleden was, en Dodonaeus in November 1574 te Weenen is aangekomen, volgt daaruit dat Dodonaeus in Oostenrijk getrouwd moet zijn, en dat Maria Saerijn wel degelijk de weduwe van Dodonaeus Sr. moet geweest zijn.

Den 15^{den} December 1582 benoemden Curatoren der Leidsche hoogeschool hem tot professor ordinarius in de medicijnen, om geneeskunde en physica te onderwijzen. Zijn salaris bedroeg f. 400 met een vereering van f. 100 en f. 50 voor reisgeld ³⁾. Kruidkunde heeft hij te Leiden niet onderwezen, daar schikkingen omtrent een hortus toen nog niet getroffen waren, maar wel moet hij les in pathologie en therapie der interne ziekten gegeven hebben. Niet lang echter heeft de Leidsche hoogeschool van zijn groote bekwaamheden profijt kunnen trekken, want reeds den 10^{den} Maart 1585 kwam hij te overlijden. Hij bereikte den leeftijd van 68 jaar en werd in de Pieterskerk begraven.

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving, v. d. Aa, l. c. i. v.; Biographie nationale de Belgique (1878) deel VI, blz. 85; Banga l. c. deel I, blz. 180; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 67; Meursius l. c. blz. 143; Isensee l. c. blz. 363; E. Meyer, Geschichte der Botanik deel IV, blz. 340.

²⁾ Deel I, f°. 159.

³⁾ Res. van Cur. deel I, f°. 132 verso.

Werken van Rembertus Dodonaeus.

1. Cruydt-boek. Tubinghen 1543 fol. cum tabb. Antverp. 1553, 12°; 1554, 1557, 1563, 1578, 1586, 1595, 1600, 1619, 1644, fol. Lugd Bat. 1608, 1618, fol. cum. tabb.
2. Paulus Aegineta, a Joanne Guintero latine conversus a Remberto Dodonaeo ad graecum textum accurate collatus ac recensitus. Bâle 1546, 8°.
3. Cosmographica in astronomiam et geographiam isagoge. Antverp. 1548, 8°, cum tabb.; 1584, 8°. Lugd. Bat. 1584, 8°.
4. Almanack 2 prognosticatie van den jare ons Heeren Jesu Christi, MDXLIX. Antverp. 1549 fol. Fransche vert. 1549 fol. Almanak ende Prognosticatie van den jare ons Heren Jesu Christi, MDLVIII. Gecalculceert door D. Rembert Dodoens. Doctoor in der Medecine der stadt van Mechelen. Antverp. 1558, 16°.
5. De frugum historia, liber unus. Eiusdem epistolae duae, una de ... etc. altera de etc. Antverp 1552, 8°.
6. Trium priorum de stirpium historia commentariorum imagines ad vivum expressae. Antverp, 1553, 1559, 8°.
Posteriorum trium de stirpium cet. Antverp. 1554, 1559, 8°.
7. Histoire des plantes, en laquelle est contenue la description entière des herbes etc. Antverp. 1557, fol. cum tabb.
8. Frumentorum, leguminum cet. historia. Antverp. 1565, 1566, 1569, 8°.
9. Florum et coronariarum odoratarumque nonnullarum herbarum historia. Antverp. 1568, 1569, 8°. Ultraject. 1650, 8°.
10. Purgantium aliarumque eo facientium tum et radicum, convolvulorum ac deleteriarum herbarum historiae libri IV cet. Antverp. 1574, 8° cum tabb.; 1576, 8°.
11. A nieuwe herball or historie of plantes: cet. whicche are here growyng in this our countrie of Englande cet Antverp. 1578 fol.; 1586, 1595, 4°; 1600 fol.; 1606, 4°; 1619 fol.
12. Consilium medicinale in melancholia per essentiam in opera Laur. Scholzii. Vienna 1578/79.
13. Physiologiae medicinae partis tabulae expeditae. Colon. 1580.
14. Historia vitis vinique et stirpium nonnullarum. Colon. 1580, 8°.
15. Medicinalium observationum exempla rara recogn. et aucta. Access. et alia quaedam. Colon. 1581, 8°. Lugd. Bat. 1585, 8°. Hardervici 1621, 8°.

16. De alicie epistola. Colon. 1581, 8°.
17. Stirpium historiae pemptades VI s. l. l. XXX Antverp. 1583, 1616, fol.
18. Praxis medica. Amsterdami 1616, 8°. Holland. vert. 1623, 1624, 4°.
In D. Remberti Dodonaei praxin artis medicae cet . . . Amsterdami 1640, 8°.
19. Dodonaeus cum Schrodero ambulans, sive breve utriusque compendium
in quos mineralia, vegetabilia, animalia, virtutes, composita et doses
eorum exhibentur. 1693, 12°.
20. Eloge de R. D. Suivi de la Concordance des espèces végétales
décrites et figurées par R. D. etc. 1850, 8°.

Pieter Paaw of Pauw ¹⁾ (Petrus Pavius).

Geboren te Amsterdam in 1564. Den 2^{den} Nov. 1581 werd hij, 17 jaar oud, als Petrus Pavo, als student in de letteren te Leiden ingeschreven. Hij genoot daar evenwel geneeskundig onderwijs van Bontius, Heurnius en Dodonaeus.

In 1584 vertrok Pauw naar Parijs, en vandaar naar Rostock waar hij in 1587 den doctorsgraad verwierf. Hij oefende er de geneeskunde uit, trad er als lector op in de anatomie, doch ging spoedig naar Padua.

Den 9^{den} Februari 1589 werd hij, nog geen 25 jaar oud, door Curatoren van de Leidsche hoogeschool aangesteld tot professor extraordinarius, voorloopig voor eenige maanden.

Den 10^{den} Mei 1592 werd Pauw professor ordinarius. Zijn traktement dat in 1589 f. 200 bedroeg, werd in Februari 1592 f. 300, en klom achtereenvolgens in Augustus 1592 tot f. 400; den 10^{den} Maart 1593 tot f. 500, 7 Januari 1594 tot f. 600, in Mei 1603 tot f. 700 ²⁾, in 1607 tot f. 800 ³⁾, om ten slotte den 8sten Februari 1615 tot f. 900 verhoogd te worden.

Door zijn benoeming tot prof. ord. in 1592 kreeg hij zitting in den Senaat en hij schijnt daar nog al eens, ook bij niet medische promotiën, geopponeerd te hebben. Dit was in 1592 o. a. twee keer het geval bij een

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v.; Suringar, Over de beoefening der voorbereidende en hulpwetenschappen enz. Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1861 blz. 126, 1^e kolom; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 74; Meursius l. c. blz. 146; Banga, deel I, blz. 198; Hæser, l. c. deel II, blz. 58.

²⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 122.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 152 onderaan.

juridische promotie. De eerste maal op 11 April ¹⁾ opponeerde hij over de kwestie, in welke gevallen een kind bij de geboorte levensvatbaar was, de tweede maal den 9den Juli ²⁾, waaromtrent Bronchorst aanteekeent, dat hij „zeer ongepast optrad, daar hij wilde motiveeren, dat ons geheele privaatrecht onvolmaakt was, omdat het niets over goddelijk recht bevatte”.

Een onaangenaam geval, waarover echter niet veel bekend is, was het volgende. In den nacht van 8 op 9 Februari 1593 werd op straat te Leiden de procureur Hagenouw vermoord. Zijn zoon beschuldigde Pauw van dien moord, met dit gevolg dat deze nog denzelfden nacht gevangen genomen werd. Ernstige gevolgen had de zaak niet; 7 Maart was Pauw alweer tegenwoordig op een studentenpartij ³⁾; maar Hagenouw heeft Pauw nog later den moord verweten, zonder dat de Senaat hem 't zwijgen kon opleggen.

Hij huwde 9 Mei 1593 met Maria van Hout, bij welke gelegenheid de Senaat hem een zilveren schaal van f. 60 ten geschenke gaf.

Hij was Rector Magnificus in 1601, 1606 en 1614.

Pauw's verdiensten als anatoom en praefectus horti werden door Curatoren zeer gewaardeerd, en zij uitten dat nu en dan in een belooning of vereering. Zoo 7 Mei 1604: „Is D. Petrus Paauw, Prof. medecine om de moeiten die bij hem worden gedaen in 't exerceeren der Anatomien geresolveert te vereeren met een cop van hondert gulden” ⁴⁾. Een paar maanden vroeger van datzelfde jaar ⁵⁾ werd door Curatoren het toekennen van een geschenk in wijn aan hem in bedenking gehouden, terwijl hij in Februari 1617 ⁶⁾ „een oxhooft wijns” kreeg voor „zijne boeken met de quadraten van den Hoff, ende inscriptie van de cruyden”.

Toen hij 25 jaar hoogleeraar was, verscheen zijn voornaamste werk in druk: „Primitiae de corporis humani ossibus”, hetwelk hij met een opdracht aan Curatoren en Burgemeesteren had doen aanbieden. Deze besloten den 8sten Februari 1615 ⁷⁾ hem daarvoor als „vereering” te geven, dat zijn tracte-

¹⁾ Diarium Everardi Bronchorstii blz. 34.

²⁾ Diarium l. c. blz. 39.

³⁾ Diarium l. c. blz. 54.

⁴⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 129 verso.

⁵⁾ Idem f°. 128.

⁶⁾ Idem f°. 382 verso.

⁷⁾ Idem f°. 352.

PETRUS PAAW.
MEDICINÆ PROFESSOR.

ment voortaan jaarlijks *f.* 900 zou bedragen, en hebben „hem daerenboven gegeven een gulden kop van hondert vijftig guldens ofte daeromtrent”.

Toen Clusius in 1609 overleden was, bleef Pauw verder tot aan zijn dood geheel alleen met de zorg en de praefectuur voor den hortus belast. Hij overleed 1 Augustus 1617; zijn vrouw was hem in 1612 voorgedaan.

Tot de meest bekenden onder zijn leerlingen behoorden wel van Valckenburg, van Beverwyck en Tulp.

Werken van Petrus Pauw.

1. De cibis boni et mali succi (Galenus), cum notis edidit P. Paaw. Rostock, 1587.
2. Institutiones medicinae I. Heurnii Ultrajectini. Exepta e dictantis eius ore edidit P. Paaw. Lugd. Bat. 1592, 8°.
3. Hortus publicus Acad. Lugduno-Batavae, eius ichonographia, descriptio, usus etc. Lugd. Bat. 1601, 1603, 1617, 1629, 8°.
4. Primitiae anatomicae de humani corporis ossibus. Lugd. Bat. 1615, 1638, 4°; Amstelod. 1633, 4°. cum tab.
5. Andreae Vesalii Epitome anatomica, opus redivivum, cui accessere notae ac commentaria P. Paaw. Lugd. Bat. 1616, c. tab. Amstelod. 1633, 4°. c. tab.
6. Succenturiatus anatomicus, continens commentaria in Hippocratem, de capitis vulneribus. Additae in aliquot capita libri VIII C. Celsi explicationes. Lugd. Bat. 1616, 4°.; 1636, 12°.
7. Epistolarum ad amicos (De valvula intestini Bauhini). Centuria una (in Guil. Fabricii Haldani Opera med.-chir. Oppenh. 1619).
8. Observationes anatomicae selectiores. Ed. cur. Th. Bartolino. Lugd. Bat. 1629, 2 vol. 8°. Hafniae 1654, 8°. Hagae-comitis 1657, 8°.
9. Tractatus de peste cum Henrici Florentii... additamentis Lugd. Bat. 1636, 12°.

Onuitgegeven werken van Petrus Pauw.

1. Anatomicae methodi. Tomi X.
2. De sensuum organis, Tractatus peculiaris.
3. De Partibus Principibus.

4. De Spinali Medulla.
5. Observationum medicarum. Anatomicarum, Botanicarum Tomus.
6. Commentaria in lib. I et II Dioscoridis.
7. De Aromatis.
8. De Ostracodermis.
9. Plantarum quas unquam habuit hortus Academicus, quasque etiam hodie ostendit, descriptio.
10. In artem medicinalem Galeni, Commentaria.
11. De febribus.
12. In duos priores Aphorismorum libros, Commentaria.
13. De Crisibus et Morborum Temporibus.
14. Lectiones ad Hipp. de Capitis Vulneribus.
15. De Vulneribus Capitis, Thoracis tractatus.
16. De Hominis Procreatione.
17. Universa Medicina, per interrogata et responsa.
18. Varii Tractatus Chirurgici: De vulneribus, ulceribus, fracturis, dislocationibus, contusionibus, figuræ ossium vitiis, carie, ambustis, fistulis, cutaneis affectibus etc.
19. Gerardi Bontii, dictata de Capitis morbis.
20. Johannis Heurnii Institutiones medicinae auctiores, prout ab Authore propositae.

Carolus Clusius ¹⁾ (Jules Charles de l'Ecluse).

Geboren 19 Februari 1526 te Arras in Artois. Na veel gereisd te hebben woonde hij sedert 1587 te Frankfort, waar hij door een val zijn dijbeen ontwrichtte, welke luxatie niet herkend en slecht genezen, hem voor de rest van zijn leven kreupel deed gaan, zoodat hij van krukken gebruik moest maken. Grootendeels werd hij hierdoor tot een zittend leven gedoemd.

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v.; Biographie nationale de Belgique deel V, blz. 383, 1^e kolom; August Hirsch, Biographisches Lexikon der hervorragende Aertze deel II, blz. 302; E. Meijer, l. c. deel IV, blz. 350; Suringar, Over de beoefening der voorbereidende en hulpwetenschappen, Nederl. Tijdschr. voor geneesk. 1861, blz. 130, 1e kolom; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 77; Meursius, l. c. blz. 150; Isensee l. c. blz. 364; E. Morren, Charles de l'Escluse; sa vie et ses oeuvres (Liège 1875); Gy. Istvanffi, Etudes et commentaires sur le code l'Escluse (Budapest 1900) blz. 176—197.

Men zou dus denken dat hij een beroep naar Leiden gretig aannam. Doch zijn nauwgezetheid was oorzaak dat hij, uit vrees dat zijn zwakke gezondheid hem een goede vervulling van zijn taak niet mogelijk zou maken, eerst het beroep afsloeg. Door aanbieding van zeer vereerende voorwaarden gelukte het den Curatoren der Leidsche hoogeschool eindelijk in 1592 van Clusius de toezegging te krijgen dat hij in het najaar van 1593 naar Leiden zou komen, om een professoraat op zich te nemen. Hij behoefde zich slechts een uur daags in den hortus op te houden, om inlichtingen op botanisch gebied te verschaffen. Zijn traktement bedroeg 300 rijksdaalders ¹⁾. In October 1593 kwam hij te Leiden aan.

Tot aan zijn dood woonde hij te Leiden, waar hij den 4^{den} April 1609, op 84 jarigen leeftijd, overleed.

Bij de begrafenis werd de lijkrede door professor Vorstius gehouden, terwijl boven zijn graf in de Fransche kerk a/d Haarlemmerstraat een koperen plaat geplaatst werd, welke, na afbraak van de kerk in 1820, naar de Pieterskerk werd overgebracht.

Clusius' correspondentie met bijna alle botanici van zijn tijd wordt te Leiden bewaard. Ze is voor een klein deel door Istvanffi uitgegeven ²⁾.

Voor de Leidsche hoogeschool en in het bijzonder voor den hortus is Clusius' aanwezigheid van groote beteekenis geweest.

Werken van Carolus Clusius.

1. *Antidotarium sive de exacta componendorum miscendorumque medicamentorum ratione*, libri tres. edid. Carolus Clusius. Antverp. 1561, 8°.
2. *Lettres de Nicolas Cleynaerts de Diest, trouvées à Salamanque chez Aug. Vasaëus et à Grenade*. Antverp. 1565.
3. *Garcia ab Horto, Aromatum et simplicium aliquot medicamentorum apud Indos nascentium historia: annotatiunculis illustrata a Carolo Clusio*. Antverp. 1567, 1574, 1579, 1593, 1619, 1667, 8°.
Spaansche editie van dit werk 1576, 4°; 1582, 1589, 1605, 1616, 8°.
4. J. Almyot, *Vie des hommes illustres grecs et romains; contenant entre autres les vies d'Annibal et de Scipion l'Africain, traduites du latin de*

¹⁾ Een rijksdaalder bezat toen de waarde van f. 2.30.

²⁾ Gy. Istvanffi, *Etudes et commentaires sur le code l'Escluse* (Budapest 1900).

- Donat Acciajoli en français par Charles de l'Escluse, Paris 1567, 8°; 1574, 1579, 1645, fol. Engelsche vert. van 1631, fol. Hollandsche van 1644, fol.
5. Nic. Monardus, De simplicibus medicamentis ex occidentali India delatis, quorum in medicina usus est. Interprete Carolo Clusio. Antverp. 1574, 1579, 1582, 8°. Fransche vert. Lyon 1602, 1619, 12°.
 6. De Piscibus marinis libri XVIII par G. Rondelet, emendatam edidit C. Clusius. Montpellier 1574.
 7. Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum historia. Antverp. 1576, 8°.
 8. Garcia ab Horto et N. Monardus. Plantae Indicae, ed. C. Clusio. Antverp. 1579, 1593, 8°. c. fig.
 9. Monardus, Simplicium medicamentorum ex Novo orbe delatorum, cet. Latio deinde donata et annotationibus iconibusque depictis illustrata a Carolo Clusio, Antverp. 1579, 1593, 8°. Fransche vert. Lyon 1602, 12°; 1619, 16°.
 10. Aliquot notae in Garciae, Aromatum Historiam. Antverp. 1582, 8°.
 11. Christoval Acosta. Aromatum et medicamentorum in Orientali India nascentium liber, convertit et edidit Carol. Clusius. Antverp. 1582, 8°.
 12. Rariorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam et vicinas quasdam provincias observatarum historia, IV libris expressa. Antverp. 1583, 8°.
 13. P. Bellonii, de neglecta stirpium cultura atque earum cognitione libellus: C. Clusius e Gall. latinum faciebat. Antverp. 1589, kl. 8°.
 14. Petri Bellonii Cenomani plurimarum singularium et memorabilium rerum in Graecia, Asia . . . etc. tribus libris expressae: Carolus Clusius Atrebas e gallicis latinas faciebat. Antverp. 1589, 8°.
 15. Americae tertia pars etc. Latio donata a Carolo Clusio. 1592, fol.
 16. Diarium nauticum seu vera descriptio trium navigationum . . . factarum a Hollandicis navibus ad Septentrionem. Uit het Hollandsch vertaald door Carolus Clusius. 1598, fol.
 17. Rariorum plantarum historia libri sex, cum appendicibus. Antverp. 1601, fol. cum tabb.; 1611, fol.
 18. Exoticorum l.l. X, quibus animalium, plantarum aromatum, aliorumque peregrinorum fructuum historiae describuntur. Antverp. 1605, fol.; Lugd. Bat. 1605, fol. cum tabb.
 19. Nic. Monardus, Libri tres magna medicinae secreta et varia experimenta continentes; nunc vero recens. Latio donati a Carolo Clusio. 1605, fol.

20. *Plantae quae in Baldo monte et in via ab Verona ad Baldum reperiuntur etc.* Uit het Italiaansch vertaald door Carolus Clusius 1608, 4°.
21. *Curae posteriores, seu plurimarum non ante cognitarum aut descriptarum stirpium, etc.* Acc. Ev. Vorstii de eiusdem C. C. vita et obitu oratio, aliorumque de eisdem epicedia. Lugd. Bat. 1611, 4° cum tabb.; 1611 fol. cum tabb.
22. *Summi Botanici C. Clusii Galliae Belgicae chorographica descriptio posthuma.* Lugd. Bat. 1619, 8°.
23. *Appendix cultori plantarum exoticarum utilis in Herbarii Horstiani,* 1630.
24. *Histoire universelle Le tout augmenté de remarques historiques et critiques de C. de L'Escluse, etc.* 1740, 4°.
25. *Epistolae ineditae.* Adnot. adpersit Lud. Treviranus. Lipsiae 1830, 8°.
26. *Ad. T. Redigerum et J. Cratonem epistolae, accedunt R. Dodonaei, A. Ortelii, G. Mercatoris, et Ariae Montani ad eundem Cratonem epistolae.* Bruxelles, 1847, 8°.
27. *Charles de l'Escluse d'Arras, le propagateur de la pomme de terre au XVIe siècle. Sa biographie et sa correspondance,* Paris 1899, 8°.
28. *Etudes et commentaires sur le code de l'Escluse, augmentés de quelques notices biographiques par le Dr. Gy. Istvanffi.* Budapest 1900, 4°. (bevattende o. a. *Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia* a Carolo Clusio Atrebate conscripta).

Aelius Everardus Vorstius ¹⁾.

Geboren te Roermond den 26sten September 1565, werd hij den 28sten April 1580 als Everardus a Vorst te Leiden als student in de letteren, en 18 Januari 1586 te Heidelberg als Eberhardus Vorstius ²⁾ zonder vermelding van faculteit, ingeschreven. Vermoedelijk promoveerde hij te Padua, en vestigde zich in 1596 te Delft, in de, door het vertrek van Forest, opengevallen plaats.

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v.; Banga, deel I, blz. 223; Meursius l. c. blz. 154; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 82; Suringar, De medische faculteit te Leiden in het begin der 17de eeuw. Nederl. Tijdschr. voor geneesk. 1861, blz. 641, 2e kolom.

²⁾ J. de Wal, Nederlanders studenten te Heidelberg en Genève; in Verslagen en Mededeelingen van de Maatschappij van Letterkunde 1865, blz. 75 en G. Toepke, Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1870. Bd. II.

Op aanbeveling van Scaliger werd hij nog geen 2 jaar later benoemd tot prof. extraord. te Leiden, om onderwijs te geven in wijsbegeerte, als opvolger van du Moulin, die in dat jaar naar Frankrijk was teruggekeerd. Dit filosofisch en natuurkundig onderwijs verwisselde hij in 1599 voor een gewoon hoogleeraarschap in de geneeskunde als opvolger van Gerardus Bontius.

Hij woonde op de Pieterskerkgracht waar tegenwoordig de H. B. S. voor jongens staat ¹⁾).

Zijn traktement bedroeg eerst *f.* 600, werd in 1602 gebracht op *f.* 700; in 1605 op *f.* 800, in 1613 op *f.* 900, in 1623 voor den tijd van 3 jaren op *f.* 1000. Bovendien kreeg hij 2 maal een extra vereering van *f.* 150, in 1609 en 1611, en een van *f.* 100 in 1617 ²⁾).

Hij was Rector in 1609, 1612, 1621 en 1622. Bij zijn aftreden als Rector op 8 Februari 1623, hield hij eene redevoering: „Waarom destijds zoo weinige studentan tot een ware en degelijke opvoeding kwamen ³⁾).

Na den dood van Pauw, in 1617, werd hem het onderwijs in de botanie en de simplicia benevens het toezicht over den hortus opgedragen.

Hij overleed te Leiden den 22sten October 1624 na een tiental dagen aan koorts ziek gelegen te hebben; Cunaeus hield 25 October de lijkrede.

Geschriften van hem bestaan er niet, uitgezonderd twee lijkredenen op Clusius en Pauw, die in druk verschenen zijn.

1. Oratio funebris in obitum Caroli Clusii. Acc. variorum epicedia. Lugd. Bat. 1611, fol.
2. Oratio funebris dicta hon. et mem. Pt. Pavi med. prof. in Acad. L. B. Lugd. Bat. 1617, 4°.

Regnerus Bontius ⁴⁾ (Reinier de Bondt of de Bont).

Geboren te Leiden in 1576, 2de zoon van Gerardus Bontius, hoogleeraar in de geneeskunde te Leiden. Op veertienjarigen leeftijd, den 12^{den} Februari

¹⁾ W. Pleyte. l. c. blz. 81, 2e kolom.

²⁾ Res. van Cur. deel III, folio 103 verso, 136 verso, 174 verso, 217 verso, 334 verso, 382 verso; deel IV, folio 128 verso.

³⁾ Diarium Everardi Bronchorstii, blz. 178.

⁴⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v.; Meursius l. c. blz. 162; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 83; Suringar, De medische faculteit te Leiden in het begin der 17e eeuw, Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1861, blz. 643, 1e kolom; Banga l. c. deel I, blz. 224.

1590 werd hij als student in de letteren aan de Leidsche hoogeschool ingeschreven, waar eerst Rudolphus Snellius zijn leermeester was, terwijl hij later onder zijns vaders leiding studeerde en bij Heurnius en Pauw geneeskundige colleges volgde. Den 28sten Augustus 1599 werd hij tot doctor in de geneeskunde bevorderd en reeds in hetzelfde jaar, den 11^{den} October tot professor extraord. in de philosophie aangesteld, terwijl hij zich tevens als geneesheer te Leiden gevestigd had. Zoo gaf hij dus reeds op 23 jarigen leeftijd lessen in natuurkunde, des Woensdags en Zaterdags om 3 uur.

Den 8sten Februari 1606¹⁾ verleenden Curatoren hem den titel van buitengewoon hoogleeraar in de geneeskunde, om de volgende reden:

„Insgelijx D. Reynerus Bontius Profr. tot deezen dage toe geleezen hadde, Phisicam Aristotelis, ende namentlijk Libros acromaticos ende als nu zoude te hand nemen de volgende boeken, tracteerende degeneratione et corruptione, dewelcke vryelyx eenige gemeenschap hadden met de beginselen der medecinen ende sulx versoekende dat nadien hij was Doctor medecine ende medecinam exerceerende de Heeren Curateurs ende Burgemⁿ gelieven wilden hem te consenteeren ende vergunnen dat hij zoude moogen gebruiken den titule van Profr medicine et Phisices, is hem 't zelve veracordeerd mits niet anders ter hande neemende nog opentlijk lezende dan Phisicam et ea que ad phisicam pertinent tot dat hem anders zal zijn geordonneert”.

Begin 1607 beklagt hij zich bij Curatoren²⁾, dat zij hem wel den titel van professor extraord. in de medicijnen gegeven hebben, maar dat de andere hoogleeraren in de geneeskunde „naerlieten nogtans hem mede beneffens hem te roepen tot eenige acten off actitaten daertoe de faculteit der medecinen gebruikt werde”. In hun vergadering van 15 Mei 1607 besloten Curatoren hieromtrent: „dat de voorsz D. Reynerus Bontius voorts-aen mede zal worden geroepen over alle saacken daerin het advys van de Faculteit der medecinen collegialiter vergadert zal worden verzogt”.

Na in 1617 tot gewoon hoogleeraar in de geneeskunde benoemd te zijn, nam hij den 1sten Februari 1618, op vertoon van het bewijs zijner benoeming, zitting in den senaat. Tweemaal, in 1619 en 1620, was hij Rector Magnificus.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 144.

²⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 154.

Toen hij 8 Februari 1620 voor den eersten keer als zoodanig aftrad, hield hij een rede tot lof der geneeskunde, en het volgend jaar 8 Februari had hij als onderwerp gekozen: „Of de ziekten van den geest gevaarlijker waren dan die van het lichaam” ¹⁾.

In Mei 1621 ²⁾, toen hij als geneesheer van prins Maurits was aangesteld, verzocht hij aan Curatoren, om gedeeltelijke vrijstelling van zijn hoogleeraarsplichten, voor die tijden, dat hij bij den prins ontboden zou worden, of hem naar de een of andere legerplaats zou moeten volgen. In die gevallen verzocht hij een bekwaam plaatsvervanger te benoemen, welke door hem betaald zou worden, mits hij zelf verhooging van traktement kreeg en mocht blijven, „in de plaetse, eer ende emolumenten sijne professie toekomende”.

Den 11^{den} Juni 1621 toonde Bontius in den senaat de stukken, waarbij het hem toegestaan werd, tijdens ziekte van Prins Maurits, zijn lessen tijdelijk te staken, met behoud van alle Academische emolumenten. De Rector deelde mee, dat aan Dr. Valckenburg toegestaan was, om, bij afwezigheid van de Bont, aan de studenten institutiones medicinae te onderwijzen ³⁾.

Dat Bontius de meening toegedaan was, dat het hem toegestane verlof gelijk stond met het geheel staken zijner colleges, zou men kunnen opmaken uit de volgende Resolutie van Curatoren van den 6^{den} of 7^{den} Juni 1622 ⁴⁾. „Hebben wijders de heeren Curateurs ende Burgemⁿ voorn. in heure vergaderinge ontboden D. Reynerum Bontium medicine professorem, ende denselven aengeseijt, dewijle men verstant dat hij in langen tijt egeene publicque lessen hadde gedaen, dat het verstant van de acte, hier vooren folio 101 voorsz. geregistreert ⁵⁾, niet anders es, dan dat hij professor alleenlick bij nootelicke absenties van de voorsz. lessen soude zijn geexcuseert maar niet continuelick; hem daerom belastende dat hij in de stadt Leyden ende gesont wesende zijne voorsz. lessen soude hebben waer te nemen, dewelck hij oock aengenomen ende belooft heeft te sullen doen”.

¹⁾ Diarium Everardi Bronchorstii, blz. 145 en 162.

²⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 100 verso et 101.

³⁾ Acta Senatus.

⁴⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 111 verso.

⁵⁾ Zie noot 2.

Hij overleed den 13^{den} Juni 1623 op 47 jarigen leeftijd en werd den 16^{den} Juni in de Pieterskerk begraven, waarbij Daniel Heinsius op verzoek van den overledene de lijkrede hield ¹⁾. Geschriften heeft hij niet nagelaten.

Otto Heurnius ²⁾ (Van Heurne of van Horne).

Geboren te Utrecht in September 1577, oudste zoon van Johannes Heurnius en Christina Beyers, kwam, 4 jaar oud, met zijn ouders in October 1581 te Leiden. Voorbereidend onderwijs genoot hij van den rector der Latijnsche School, Nicolaus Stochius, en werd 2 Mei 1590 als student in de letteren aan de Leidsche hoogeschool ingeschreven, waar hij de lessen van Petrus Molinaeus in wijsbegeerte en natuurkunde ijverig volgde.

In Augustus 1599 verwierf hij den titel van magister artium, waarop hij 8 Mei 1600 op een jaarwedde van *f.* 170 als lector in wijsbegeerte werd aangesteld, en onderwijs gaf uit hoofdstukken van Aristoteles.

In Juli 1601 werd hij bevorderd tot doctor in de geneeskunde, en bij besluit van Curatoren van 30 Aug. 1601 ³⁾ aangesteld tot buitengewoon hoogleeraar in de institutiones medicae als opvolger van zijn vader, die dit op zijn sterfbed dringend aan Curatoren verzocht had.

Eerst den 8sten November 1601 legde hij als prof. extraord. in handen van Curatoren den eed af, terwijl zijn salaris bepaald werd op *f.* 300 's jaars ⁴⁾. In 1603 klom het tot *f.* 400, werd in 1607 op *f.* 450 gebracht, in 1609 op *f.* 600, terwijl in 1612 een verzoek om verhooging van salaris afgewezen werd, kreeg hij in 1613 *f.* 650 en in 1614 *f.* 700. In 1616 werd hem een extra gift van *f.* 100 verleend, in 1622 een van *f.* 120 ⁵⁾.

In de eerste jaren van zijn buitengewoon hoogleeraarschap in de geneeskunde hield hij zich bezig met de uitgaaf van de nagelaten geschriften zijns vaders. Door Curatoren werd hem daarvoor een buitengewone toelage van *f.* 300 verstrekt.

¹⁾ Diarium Everardi Bronchorstii, blz. 179.

²⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v.; Meursius, l. c. blz. 159; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 86; Suringar, Stichting der school voor klinisch onderwijs te Leiden, Nederl. Tijdschr. voor Geneesk. 1862, blz. 519, 2e kolom; Banga, l. c. deel I, blz. 225.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 97 et verso, et 98.

⁴⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 98 verso.

⁵⁾ Idem f°. 124 verso, 153 verso onderaan, 174 verso, 325, 334 verso, 342 onderaan, 363 verso, en deel IV, f°. 110 verso.

In den zomer van 1607 beklagden Heurnius en de Bont zich bij Curatoren¹⁾, dat zij als extraord. professoren buiten alle examens, disputaties en promoties stonden, in tegenstelling met hunne ambtgenooten de buitengewone hoogleeraren in de rechten. Zij verzochten daarom dat het hun vergund zou worden samen één stem bij promoties uit te mogen brengen, en met hun tweeën gelijk te mogen staan met één prof. ordinarius.

Den 1sten September 1607 besloten Curatoren²⁾ op dit verzoekschrift, dat zij „voorts aan mede zullen worden geadmitteert totte promotien der Doctoren ofte licentiaten, die in deeze universiteit haar titulen zullen verzoeken, doende mede de Examinatien, disputatien ende anders daartoe gerequireert”. Verder werd besloten dat zij samen de inkomsten van een prof. ordin. aan examens, promoties etc. zouden genieten.

Curatoren³⁾ voegden hieraan den 13^{den} November 1607 toe, dat zij „met hen beyden ook zullen genieten te zaamen zooveel geregtigheden in de uitdeylinge van de Conynen als één Profr. ordin^s”.

In dezelfde vergadering besloten Curatoren aan Heurnius, in dank voor de opdracht van zijns vaders boek „de morbis ventriculi”, een zilveren schaal ter waarde van f. 66 te schenken.

Nadat hij in 1611 gewoon hoogleeraar geworden was, werd hem na den dood van Pauw in 1617 het onderwijs in de anatomie opgedragen. Deze vermeerdering van werkzaamheden bracht hem echter geen verhooging van traktement en daarom nam hij in Februari 1623 de vrijheid om in een lang rekest aan Curatoren⁴⁾ de redenen op te sommen, waarom naar zijn meening het salaris noodwendig verhoogd diende te worden.

Werken van Otto Heurnius.

1. O. H.... Barbaricae Philosophiae Antiquitatum libri duos, etc. Lugd. Bat. 1600, 8°; 1619, 4°.
2. Propempticon in discessum Jac. Dyckii, consilarii cum Suecium peteret. 1617.
3. B. Ronssei.... opuscula medica etc. 1618, 8°.
4. Universa medicina Fernelii, notis cet. Joa. et Oth. Heurnii et aliorum.... Cui acc. casus et observat. rariores quos Otho Heurnius in diario practico annotavit. Traj. ad Rhenum. 1656, 4°.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 156.

²⁾ Idem f°. 157.

³⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 158 verso.

⁴⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 125 verso, 126 et verso, 127.

Adrianus Falcoburgius ¹⁾ (Van Valckenburg).

Gesproten uit een aanzienlijk geslacht, was hij te Leiden geboren den 1sten November 1581. Na voorbereidend onderwijs in Latijn en Grieksch genoten te hebben, heeft hij aan de Leidsche hoogeschool zich eerst eenige jaren bezig gehouden met philosophische en historische studien, en de lessen gevolgd van Murdison, Jacchaeus en Merula. Daar zijn vader hem de vrije keus liet in welk vak hij wilde studeeren, koos hij de theologie, waarin hij het onderwijs genoot van de beide Trelcatii, Gomarus en Arminius. Na het uitbreken der Remonstrantsche en Contra-Remonstrantsche twisten heeft hij de theologische studie vaarwel gezegd, en ging zich op de geneeskunde toeleggen, hierbij de lessen volgende van Pauw, Vorstius, Otto Heurnius en Reinier de Bont.

Na den dood van Pauw werd hem in December 1617 door Curatoren toegestaan, in het openbaar een sectie te verrichten, en eenige demonstraties te houden bij wijze van proef, zonder echter eenige verwachting te kunnen koesteren op een benoeming in de vacante plaats, want daarvoor werd Otto Heurnius als opvolger van Pauw benoemd.

Enkele jaren later, den 19^{den} Juni 1621 verwierf van Valckenburg het doctoraat in de geneeskunde. Nog vóór zijn promotie werd hij door Curatoren als plaatsvervanger van Bontius aangewezen²⁾, om dezen te vervangen als hij wegens ziekte van prins Maurits afwezig was, of zich bij het leger te velde moest ophouden.

Den 10^{den} Juli 1621 deelde de Rector in een senaatsvergadering mede, dat Valckenburg aangewezen was om de Bont bij diens afwezigheid te vervangen, en dat hem voor zijne lessen 's morgens 8 uur was aangewezen. De senaat nam hiermede genoegen, ofschoon de acte van de benoeming nog niet was overgelegd³⁾.

Twee dagen later den 12^{den} Juli hield Valckenburg des morgens om

¹⁾ Zie zijn levensbeschrijving bij v. d. Aa, l. c. i. v. Falcoburgius; Orlers, l. c. 3de druk, deel I, blz. 371; Siegenbeek, Toev. en Bijl. blz. 113; Suringar, De medische faculteit te Leiden, in het begin der 17de eeuw, Nederl. Tijdschr. voor geneesk. 1861, blz. 645, 2^e kolom; Banga, deel I, blz. 325.

²⁾ 11 Mei 1621, Res. van Cur. deel IV, f°. 101 verso.

³⁾ Diarium Everardi Bronchorstii, blz. 168.

10 uur in het auditorium theologicum, volgens Bronchorst, een te lange en vervelende rede over den lof der geneeskunde, daarin met nietszeggende en weinig betrouwbare argumenten beweerende, dat zij boven de rechtsgeleerdheid moest gesteld worden. Toen Valckenburg een plaats uit Plinius zou weerleggen, waarin deze schreef, dat te Rome gedurende 500 jaar geen doctoren geweest waren, beweerde hij dat Plinius op deze plaats evenals in andere geschriften, een nog al vermetel schrijver was ¹⁾.

Den volgenden morgen om 8 uur ving hij, als plaatsvervanger van de Bont, voor een vrij talrijk gehoor, diens lessen aan, door de behandeling der institutiones medicinae voort te zetten, waar de Bont die afgebroken had ²⁾.

Hoewel R. de Bont op zich genomen had, dengene die hem als plaatsvervanger aangewezen werd, een vergoeding te schenken, zoo waren Curatoren, nadat Valckenburg meer dan een jaar lang de betrekking waargenomen had, daarover zoo tevreden, dat zij hem den 8sten November 1622 ³⁾, „tot eene vereeringhe de somme van hondert vijftich guldens”, schonken.

Den 10^{den} Februari 1624 werd hij door Curatoren tot prof. extraord. benoemd ⁴⁾, in het bijzonder belast met het onderwijs in heilkunde ⁵⁾, terwijl hij met Heurnius tezamen onderwijs zou geven in anatomie, en demonstraties zou houden ⁶⁾.

¹⁾ Diarium Everardi Bronchorstii, blz. 168

²⁾ Idem, blz. 168

³⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 119 verso.

⁴⁾ Idem, f°. 144 verso.

⁵⁾ J. Meursius, Athenae Batavae (1625) blz. 349 „Chirurgiam praeterea extra ordinem diebus feriatis profitetur Ds. Adrianus Falcoburgius”.

⁶⁾ Zie Bijlage XVI.

BIJLAGE I.

1574. Dec. 28. De Prins aan de Staten van Holland en Zeeland.

Den Edelen Hooghgeleerden ende discreten onsen lieuen besonderen ghedeputeerden Staten s'Lands van Holland.

De Prince van Oraengien, Grave van Nassau, Heere ende Baroen van Breda, van Diest enz.

Edele, wijze, discrete, lieue, besondere. Alsoo tot een vast steunsel ende onderhoudt der vryheyd, ende goede wettelycke regieringe des lants nyet alleen in saken der Religie, maer oyck in tgene den gemeynen borgerlycken welstandt belanght, insonderheyd ende voor alle dingen van nooden is, dat hier bynnen slands ende die graeffelicheden van Hollandt ofte van Zeelandt eene goede genouchsame ende vermaerde schole ofte Universiteyt werdde opgericht, aldaer de jeught, zoo vande vorgen. graeffelickheden, als van Brabant, Vlaenderen ende andere omliggende Landen, beyde in de rechte kennisse godts, ende allerley goede eerlycke ende vrye consten ende wetenschappen, dienende tot die wettelycke regieringe der landen, opgevoet ende onderricht werdden: Soo hebben wy voor goet inghesien aen Ulieden desen daer ouer te schryven, ende met eenen den eersamen ende welgeleerden Mr. Jacques Tayaert, licentiaet in den rechten (den welcken wy te dyen eynde onse meyninge daer ouer grondelyck ende particulierlyck hebben verclaert) Ulieden ouerte seynden, Om voor soo vele als wij van Rechts ende offitie wegen schuldich zyn, des gemeynen Landts ende der Lantsaten oorboir ende welvaren, nae onse vermogen te versorgen. Het ghene dies aengaet Ulieden trouwelyck te raden, Soo eest dat wij ulieden wel ernstelycken vermaenen ende bidden, dat ghy dese sake willet behertigen, ende naeden raedt ende gelegentheyt, die Ulieden van den voorgenoempden Mr. Jacques sal wordden vuyt onsen naeme voorgedragen, Ulieden resolueren ende daertoe schicken, dat bynnen de graffelyck-

heden van Hollandt, tot loff ende prys des Goddelycken naems, tot stichtinge zynder gemeynte, ende versekeringe deser Landen, die nu gemeynder handt, ouer midts de sonderlinge genade ende hulpe des Almachtigen, den crygh tegens Tyrannye der vreempden soo lange hebben gevoert, [eene Uniuersiteyt] werdde gesticht ende opgericht. Ende dat eer ende alvooren men in eenige besluyt van vrede ofte verdragch eenichsints trede, gemerct dat soo verre al sulcx van te vooren nyet en geschiet, soo sal ontwyffelyck door de communicatie ende verhandelinge des verdraghs eenen stilstant geboden, en alsoo alle hoope, middel ende gelegentheyt van hier naemaels yet sulcx te willen ofte te mogen oprichten, gansschelyck afgehauwen en wechgenomen wordden. Waerdoore dese voergende geconfedereerde Landen geschapen sullen zyn nyet alleen seer onseker ende wanckelbaer in haere verworfuene vryheyt ende goede aengeheueene regeringe te blyuen, maer oyck eeuwelyck onderworpen te wesen allerley listigen aenslagen der vyanden (die het onttwyffelyck daerop sullen aenleggen, om die waere Religie vuyt te roeden, ende alles wat tot versekeringe der inwoonderen der voors. Landen eenichssints dienen mach crachteloos ende te nyet te maken). Daerentegen soo ghylieden eene alsoo heylige, loffelycke ende hooghnodige saecke ter herten nemende, Eene goede Schole ende Universiteyt, alsoo geseyt is, by tyts oprichtet, Beneuen dat Ghylieden daarmede Gode eenen besonderen aengenen dienst doen sullet, ende die heerlyckheyt Zijnes naemes grootelycx verbreyden, Noch sullet ghylieden den stant des Landts daarmede alsoo versekeren dat de vyanden desselfs nemmermeer soo lichtelyck en sullen haere vierege tyrannye ende verdruckinge soo des Goddelycken diensts als der vryheyt der Landen tzy met gewelt ofte met listicheyt kunnen weder oprechten. *Overmidts dat eene alsoedanige schole ende Universiteyt nyet anders wesen en sal als een vast Blockhuys en bewaernisse der gantsschen Landen, en mede eenen onuerbrekelycken bandt der eenicheyt van den seluen, nyet alleen onder malcanderen, maer oyck met alle aenpalende provincien.* Beneffens oyck dat die borgeren en Ingesetenen der voorgen. Landen daerdoor veroorsaect wesende haere kynderen bynnen slants te houden, jae oyck die nabueren van allen syden gelockt die haere alhier te schicken, Sal daeromme die jeught wel en deuchdelyck onderrichtet werdden, het gelt bynen 'slandts blyuen en die cleyne oncosten, welke daerinne nootelyck moeten vervallen, mennichfout vergouden, ende met grooten prouffyte ende woecker den Landen ende den Ingesetenen derseluer ten oorboir commen.

Bidden daeromme ende vermaenen Ulieden anderwerff daerop ernstelyck te willen letten, en met alle mogelicke vliet ende trauwicheyt ten alder eersten de saken metter daet verrichten.

Edele, wijse, discrete, lieue, besondere. Godt sy met Ulieden.

Gescreven tot Middelborgh, den XXVII^{je} van Decembri 1574.

Ulieder goede Vrundt.

Guille de Nassau.

Baudemont ¹⁾

¹⁾ Archief van Curatoren. Bijlagen tot de Resolutien. Origineel.

BIJLAGE II.

1575. Januari 30. De regeering van Leiden aan Pieter van Foreest ¹⁾.

Den Eersamen hooghgeleerden seer voorsienigen Heere Mr. Peeter van Foreest, der medicynen doctoor, residerende tot Delft.

Eersame, hooghgeleerde ende seer voorsienige Heere. Wy en connen uwer Eer. niet ten vollen bedancken van den goeden yver, lust ende arbeyt bij uwer Eer. gedragen ende aengenomen tot vereeringe ende voorderinge der nieuwer Universiteyt deser stede. Ende en hebben daeromme niet connen naelaten uwer Eer. by desen te adverteren, dat den dach van de Inauguratie der voorsz. Academie opten achtsten dach der toecoemender maent gedaen sal werden, ende die declamatien ende lessen daernaer gedaen sullen worden, sulcx als by gemeen consent bevonden sal worden best te dienen, ende versoucken daeromme seer ernstelyck by desen, dat uwer Eer. believe jegens denselfden dagh alhier te commen ende ons met eenen te laten weten, waer dat uwer E. believen sullen gelogeert te worden.

Eersame, hooghgeleerde ende seer voorsienige Heere, Onse Heere Godt Almachtich spare uwer Eer. tot voorspoet ende salicheyt.

Uyt Leyden den naestlesten January 1575

Gelycke brieven sijn oock afgesonden aen Laurens van Oirschot doctor der medicynen tot Delft. etc.

¹⁾ Res. van Cur. deel I, f°. 6.

BIJLAGE III.

1592. Aug 8. Secreeten Examinatien ¹⁾.

Om te komen dat van nu voortsæn niemant lichtvaerdelycken inden Universiteyt alhier come te geraeken tot een staat ende waardigheyt van Licentie ofte Doctoraat, daer uyt andersints niet en can werden dan ver-smadenisse, clynigheyt ende verachtighe der promotien, maer dat daertoe niemant en geraecke dan die naar voorgaende behoorlycke ondersoeck tot sulckx waardigh ende bequaem werden gevonden ende geordonneert ende mit een te versorgen dat de wygeringe dergener die noch niet behoorlyck, ende ten vollen bequaem werden gevonden, geschreven sonder denselven oneer off schanden es by de Curateurs van de Universiteyt ende Bur-gemeesteren der stadt Leyden mit goetduncken ende op 't versoeck van des Universiteyts Senaet ende onder 't behagen van de Ridderschap, eedelen ende stede Repreenteerende de Staeten 'sLants van Hollant, als de Souveraniteyt van dien in handen hebbende goet gevonden ende beslooten, dat van nu voortsæn elck een die begeeren gepromoveert offe gevordert te werden tot het Licentiaet of Doctoorship 't sy in den Theologien, in de Medicijnen off in den Rechten voor en aleer hij tot het openbaar ondersoeck om tot de geroerde waardigheyt te komen, mach werden toegelaten gehouden es aen te spreecken een van de ordinarisse professoren der faculteyt, daertoe hij begeert gevordert te sijn, ende van hem te begeeren tot een heymelyck ondersoeck toegelaten te werden, 't welck gedaen zijnde, sal de heere versochte professor alvoren hem ondervragen ende vernemen met alle hoe lange sulx ende inder selver faculteyt sal hebben gestudeert, maer oock ende sonderlinge op sijnen handel ende

¹⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 123 verso.

wandel, ende daervan ten genoeghen onderrecht synde sal hem mit goetduncken ende believen van alle syne ordinarisse mede professore van der selver faculteyt een seeckere tyt voorstellen, om van deselve heymelycke, als hier volght, te werden ondersocht. Aengaende de medicynen in institutionibus medicinae, voorts summariae per totam medicinam ende bysonder in metodo medendi.

Zal vorder de versoecker alvoren inhanden van de voors. professor te zweren 't geene den heere professoren van deselve facultyt voor haere extraordinarisse moeyten in desen tot een vereeringe es toegevoeght, te weten voor elcken professor, die daer overstaen sal, ses guldens van veertich grooten 't stuck die onder deselve in alle gevallen sullen werden verdeelt.

Bij so verre de versoecker de genoemde ordinarisse professoren daerinne tengenoegeen heeft geantwoort so sal men hem op sanderendaeghs 's morgens ten acht uyren voorhouden, twee Aphorismos Hippocratis ende sal gehouden wesen, die naer noen ten vyff uyre te verklaren ende uyt te leggen, 't welck doende sullen hem de tegenwoordighe professoren daerinne ondersoecken ende beproeven, ende elck op syne verklaringhe ende uytlegginge een offe twee argumenten voorwerpen.

Indien hij indeselve tweede ondersoeckinge denselven professoren mede ten genoeghen antwoord, sullen hem een getuygenisse aen den achtbaren heeren Rectoren mededeylen, om tot de openbare ondersoeckinge of disputation toegelaten te mogen werden, waer naer den versoecker invoegen tot noch toe gebruyckt zijn Theses disputandas mit goetduncken der professoren in elcken faculteyt voorstellen, mach uytgeven, ende deselve sulx openbaerlycke verantwoorden, verdedigen, ende staende houden, dat de Senaat des universiteyts speuren ende oordeelen mach dat hij sulx mit eenig heeft bestaan; ende dat hij sonder de universiteyt bequaem tot een Licentiaet of Doctoer der medicijnen aengenomen ende erkent mach werden, betaelende als dan de gewonelycke rechten die voorlange met kennisse van saecken tot 40 gulden toe zijn begroot, maar by aldien de versoecker den heere professor van zyne faculteyt off in den eersten of in het tweede beheimelycke ondersoeckinge niet ten genoeghen en konst antwoorden, sullen de voornoemde professoren desselven onder den eedt (daarmede by der universiteyt verplicht staen) syn versoeck beleeffdelyck ontseggen mit vermanighe van hem sonderlinge in 't geene hy geseyt mocht hebben beeter

te oeffenen, 't welck doende sy sorgen dragen sullen voor de eere van deselve student, ten welcken eynde elck van hem gehouden es sulx by hem te bewaeren ende niemants te ontdekken; ende beyde de beproevinge sullen geschieden ten huyse van den ordinarissen professor, eerst versocht synde, of daer 't selve met gemeen goetduncken heymelycke sal kunnen geschieden, ende sal oock de voorschreven versochte professor om deselve heymelycke ondersoeckinge te bevorderen syn medebroederen so by monde off geschrifte aenspreecken ende vermaenen sonder daertoe eenige pedellen off booden te gebruycken, alles opdat sodanighe ontseggen (indien het soude mogen gebeuren) den ontseyde niet en gedie tot schemp, schande off oneer, ende sulx in hem geen bevlytinge afkeer en veroorsaecke.

Ende dat de Jegenwoordige Regele stricktelycke in alles sal werden onderhouden sonder dat het in vermogen van de professoren, of eenige van hun noch oock van den Senaat der Universiteyt sal staen jemant daerinne te verschoonen, of aen te sien.

Lijst van diegenen die in het tijdvak van 1575—1625 aan

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOMST.
*Joachimus Simonis ²⁾ .	14 Sept. 1579.	Friesland.
Jacobus Jaimes.	21 Sept. 1578.	Engeland.
*Gisbertus Fredericus.	28 Jan. 1580.	Amsterdam.
*Adrianus Gilzenus.		
Judocus Huioel ³⁾ .		Brussel.
Joannes Nowe(l) ⁴⁾ .		Lewes (Engeland)
Joannes Arnoldi.	25 Nov. 1584.	Leiden.
Jacobus Pastow.	2 Mei 1580.	Leeuwarden.
Jodocus Stalpert van der Wiele ⁵⁾ .	12 Maart 1579.	Den Haag.
Gualtherus Reinerus à Morselaer.	4 Oct. 1585.	Belgie.
Henricus à Gessel.	28 Mei 1585.	
*Franciscus van Hout.	8 Juli 1584.	Antwerpen.
Joannes Osborne.		Engeland.
Jason van der Houve.	10 Mei 1580 en 30 Maart 1594 als med. doct.	Leiden.
Franciscus Nansius Fzn.	17 Mei 1585.	Brugge.
Nicolaus Mulerius.		Brugge.
Nicolaus Forterius.	9 Sept. 1586.	Antwerpen.
Guilielmus Paddy ⁶⁾ .		Engeland.
Joannes Furmerie.		Londen.

¹⁾ De namen van hen welke met een kruisje gemerkt zijn verwierven den titel van licentiaat.

²⁾ In het boek „Index Alphabeticus Candidatorum, qui in Acad. Leid. titulus doctoratus, licentiae et magisterij sunt adepti”, wordt op fol. 1 verso het volgende meegedeeld: „Ante An. MDLXXXI; quo primus secretarius Academiae institutus fuit Bonaventura Vulcanius, primus omnium Doctoris titulo insignitus fuit Jacobus Jaimes Anglus. Primus vero omnium, Licentiae titulum accepit, Joachimus Simonis Frisius. An. MDLXXX.

XII: Februarij

Theses ab his disputatae non exstant, neque constat quis illis Literas testimoniales scripserit”.

Vulcanius nu was 9 Sept. 1581 tot Secretaris van den Senaat aangesteld; en hoewel de datum der promotie van dien Engelschman onbekend is, zegt Banga in zijn geschiedenis van de geneeskunde deel I

dsche hoogeschool in de geneeskunde een graad ¹⁾ behaalden.

DATUM VAN PROMOTIE.	ONDERWERP DER PROMOTIE.
12 Februari 1580.	
bekend, in alle geval vóór Sept. 1581.	
17 Febr. 1582.	16 stellingen over de behandeling van pleuritis.
7 Mei 1583.	5 stellingen over, an phlebotomia remedium pleuritidis omnium praestantissimum.
13 Juni 1583.	6 stellingen.
16 Juli 1583.	10 stellingen.
Nov. 1584. Tot doct. bev. 25 Juni 1586.	15 stellingen over de handel. d. melancholie.
2 Nov. 1584.	10 stellingen over pleuritis.
26 Sept. 1585.	13 stellingen over de behandeling van hydrops.
3 Mei 1586.	14 stellingen over leverontsteking.
27 Juni 1586.	18 stellingen over dysenterie.
15 Maart 1588.	13 stellingen over miltgezwel.
1 Aug. 1588.	10 stellingen.
26 Oct. 1588.	13 stellingen over de genezing van dysenterie.
26 Oct. 1588.	15 stellingen over niersteen.
20 Maart 1589.	15 stellingen over pleuritis.
1 April 1589.	13 stellingen over koliekpijn.
11 Juli 1589.	12 stellingen.
23 Sept. 1589.	10 stellingen.

blz. 161, dat hij in 1581 tot med. doctor bevorderd is, en dat Bontius beide genoemden tot hun graden bevorderd heeft.

³⁾ Suringar, Nederl. Tijdschrift v. geneesk. 1860, blz. 650, spreekt van Isidorus Huizer.

⁴⁾ 15 Juli 1583 was bij den senaat een brief ingekomen van eenige personen uit Antwerpen, door wien hij aanbevolen werd, als verlangende den doctorstitel in medicijnen.

⁵⁾ Bekleedde de betrekking van Academisch pedel, terwijl hij zich den 12den Maart 1579 als student liet inschrijven.

⁶⁾ Hij liet zich in 1591 te Oxford inschrijven, was later geneesheer van Koning Jacobus I van Engeland. Schotel l.c. blz. 279, 3de regel van onderen), en was voorzitter v. h. genootschap v. geneeskunde te Londen. Hij stierf in Dec. 1634. (The court and times of James first. Deel I, blz. 425 noot 1).

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOMST.
Raphaël Thorius.	31 Dec. 1590.	Bailleul.
Cornelius à Nieuwenhoven.	5 Juni 1590.	Antwerpen.
Carolus Caroli ¹⁾ .		Friesland.
Balduinus Hamaeus.	28 April 1586.	Brugge.
Laurentius Brandt ²⁾ .	29 Nov. 1583.	Leiden.
*Gijsbertus Damaeus.	17 Maart 1593.	Leiden.
Jacobus Vallensis.	28 Aug. 1589.	Delft.
Joannes Ampsingius ³⁾ .	28 Aug. 1581.	Ootmarsum.
Gabriel Pope ⁴⁾ .		Canterbury.
Guilielmus Guilielmi de Mera.	11 Oct. 1588.	Den Haag.
Joannes Bontius.	3 Mei 1595.	Leiden.
Nicolaus Thomingius.		Leipzig.
N. Hoyerus (Gerardus Hoverus?).	14 Juli 1594.	Pommeren.
Daniel Lansbergius.	9 Oct. 1586.	Gent.
Regnerus Bontius.	12 Febr. 1590.	Leiden.
*Balthasar Schonaeus.	5 Mei 1591.	Haarlem.
Marcellus Marcelli.	24 April 1596.	Antwerpen.
Theodorus Brunsfelt.		
Otto Heurnius.	2 Mei 1590.	Leiden.
Nicolaus Rusius.	22 Mei 1602.	Dordrecht.
Laurentius Bounaeus.	16 Nov. 1602.	Londen.
Franciscus Merwius.	9 Mei 1594.	

¹⁾ In het „Diarium Everardi Bronchorstii” blz. 36, wordt omtrent hem gemeld: Respondit de Pleuriti exacte et diserte; promotus a Boncio, numeravit 60 florenos tanquam exterus (als vreemdeling), petit omnes Professores Ordinarii diplomati nomina sua subscribant, quod factum. (hetgeen hij voor zijn gulden wel hebben mocht). Promotio habita in aedibus Rectoris Domini Hoernii”.

²⁾ Bronchorst l. c. blz. 37—39, vermeldt omtrent hem: „dat hij, gelijk de medici getuigden, nog al tra en droog antwoordde. Wat zijn toelating betreft waren sommigen van oordeel, dat hij toegelaten moe worden met de waarschuwing om nog een jaar te studeeren. Anderen waren er voor, hem eenvoudig t te laten, maar met een ernstige vermaning om zich alsnog voor het vervolg vlijtig op de lessen en private studie der medicijnen toe te leggen, welk gevoelen de meerderheid toegedaan was”.

Het was in hoofdzaak Pauw geweest die zich tegen zijn promotie verzette, waarschijnlijk om e

ervolg).

DATUM VAN PROMOTIE.	ONDERWERP DER PROMOTIE.
12 Jan. 1591.	13 stellingen over hydrops.
23 Maart 1591.	14 stellingen over mania.
16 Mei 1592.	12 stellingen over pleuritis.
6 Juli 1592.	15 stellingen over dysenterie.
6 Juli 1592.	14 stellingen over apoplexie.
21 Juli 1592.	12 stellingen over duizeligheid.
23 Febr. 1593.	18 stellingen over icterus.
22 Maart 1593.	4 stellingen over pleuritis.
5 Juli 1593.	2 stellingen.
2 Dec. 1593.	17 stellingen over lethargie.
9 Nov. 1595.	
11 Juli 1596.	erysipelas.
18 Juli 1596.	koliekpijn.
4 Nov. 1597.	
28 Aug. 1599.	
28 Aug. 1599.	
14 Dec. 1599.	
14 Oct. 1600.	
11 Juli 1601.	
28 April 1602.	
14 Febr. 1603.	
16 April 1603.	

persoonlijke kwestie met Heurnius.

Pauw beweerde n.l. dat Brandt dom was en ter slechter naam en faam in de stad bekend stond. Bij navraag hieromtrent aan de Leidsche magistraat kreeg men van den pensionaris Hoogerbeets ten antwoord, dat er niets op Brandt's gedrag was aan te merken, maar dat de magistraat den senaat voorstelde om Brandt vóór de promotie eerst nog eens duchtig aan den tand te voelen.

³⁾ Bronchorst l. c. blz. 54: „exacte et eleganter respondit. Contulit illi gradum D. Pawius. Fuerat ante utroque examini subjectus”.

⁴⁾ Bronchorst l. c. blz. 60: „Practicus erat et veteranus, tantum de duabus thesibus respondebat: de Helleboro non dando sanis et Quod pingues citius moriantur quam macri. Erat mediocriter doctus, sed nimis temere et praecipitanter verba effutiebat atque parum ad rem respondebat”.

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOMST.
Johannes Battus.		
Joannes Cuchlinus.	19 Mei 1598.	Amsterdam.
Jacobus Stalpert van der Wiele.	1 Dec. 1601.	Den Haag.
Adrianus Heemskercke.	8 Sept. 1602.	Amsterdam.
David Stampedijs.	19 Febr. 1605.	Hamburg.
Joannes Meysius.		Den Briel.
Jacobus Bom van Cranenburch.	20 Maart 1602.	Den Haag.
Julius Aitzma.	5 Nov. 1603.	
*Henricus Popma.		
Joannes van der Well.		
Adrianus Paulus Bijman.		
Cornelius Dyckius.		Geervliet.
Johannes Zwaerdecroon.	18 Febr. 1603.	Utrecht.
Henricus Salomonis Dulmenhorstius.	9 Mei 1592.	Leiden.
Matthias Raggerius.	9 Juni 1607.	Steenwijk.
Bernardus Paludanus.	8 Juni 1605.	Steenwijk.
Pascasius Turcaeus.	17 Juni 1604.	Bergen op Zoom.
Cornelius Melchior Oldendorpius.	23 Sept. 1594.	Goeree.
Willem Moerbergius.	2 Jan. 1608.	Rotterdam.
Jacobus Muylwijck.	18 Sept. 1602.	Schiedam.
Adolphus Nansius.	26 Nov. 1602.	Middelburg.
Leonardus Persant.	19 Sept. 1605.	Middelburg.
Christianus Haselius.	27 Oct. 1607.	Kleef.
Petrus Schoutenus.	16 April 1608.	Middelburg.
Adrianus van der Borch.		Vlissingen.
Samuel Coster.	31 Juli 1608.	Amsterdam.
Adrianus Baxius.	7 Sept. 1604.	Dordrecht.
*Nicolaus de la Fievre.		Vlaanderen.
Jacobus Barra.	4 Oct. 1604.	Antwerpen.
Petrus Goldmannus.	7 Dec. 1609.	Schotland.
Johannes Lloid.		Flintshire (Wales)

rvolg).

DATUM VAN PROMOTIE.

ONDERWERP DER PROMOTIE.

17 Dec.	1603.
29 Oct.	1604.
22 Jan.	1605.
23 April	1605.
16 Mei	1605.
20 Mei	1605.
14 Juni	1605.
9 Juli	1605.
21 Oct.	1605.
14 Maart	1606.
11 Juli	1606.
4 Nov.	1606.
4 Mei	1607.
19 Juli	1607.
19 Juli	1607.
19 Juli	1607.
31 (?) Sept.	1607.
24 Nov.	1607.
24 Dec.	1607.
23 April	1608.
14 Oct.	1608.
14 Oct.	1608.
29 Oct.	1609.
19 Jan.	1610.
26 April	1610.
27 April	1610.
16 Juli	1610.
17 Juli	1610.
20 Juli	1610.
26 Juli	1610.
5 Nov.	1610.

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOMST.
Johannes Brouaert.	6 April 1607.	Brussel.
Dr. Gilbertus Jacchaeus ¹⁾ .	25 Mei 1603.	Schotland.
George Allein.		Engeland.
Justus Heurnius.	12 Juli 1603.	Leiden.
Carolus Leonardus.	16 Juli 1609, 18 Nov. 1610.	Amsterdam.
Fredericus Bassonius.	31 Juli 1610.	
Matthias Walter.	2 April 1612.	Hamburg.
Samuel Nebelthavius.	2 Juli 1612.	Napels.
Johannes Braunius.	25 Sept. 1612.	Kiel.
Menelaus Winsemius.	27 Febr. 1610.	Leeuwarden.
*Florentius Simon van der Waerden.	22 Dec. 1612.	Thuringen.
Cornelius Vesaneveltius.		
Johannes Dablin.	6 Dec. 1603.	Luik.
Ottuellus Meverelius.	14 Febr. 1613.	Corby (Engeland)
Guilielmus van den Hove.	{ 2 Nov. 1610.	Den Haag.
	{ 20 Mei 1611.	
Petrus Haymannus.	16 Sept. 1611.	Zeeland.
Jacobus Bontius.	5 Mei 1604.	Leiden.
Adrianus Tol.		Leiden.
Nicolaus Petrejus.	19 Febr. 1611.	Amsterdam.
Jobus Paludanus.	25 Nov. 1613.	Leiden.
*Sebastianus Walraven.	22 Aug. 1615.	Hamburg.
Theodorus Deodatus.	18 Sept. 1615.	Engeland.
Walter Walletius.		
Georgius Brunius.	28 Aug. 1614.	Middelburg.
Ludovicus Rosaeus.	27 Oct. 1615.	Antwerpen.
Gerardus Hoogervenius.	26 Febr. 1610.	
Jacobus le Bleu.	21 Febr. 1607.	Leiden.

¹⁾ Was reeds extraord. prof. logices aan de hoogeschool alhier sedert 1605, in welk vak hij in 1607 lector werd. In 1607 kwam ethica erbij, en in 1612 werd hij prof. ordin. om in 1614 physices te krijgen.

rvolg).

DATUM VAN PROMOTIE.

ONDERWERP DER PROMOTIE.

30 Nov. 1610.

30 Jan. 1611.

16 April 1611.

18 April 1611.

7 Mei 1611.

16 Juni 1611.

16 April 1612.

5 Sept. 1612.

29 Sept. 1612.

1 Nov. 1612.

24 Dec. 1612.

7 Maart 1613.

24 Sept. 1613.

1 Oct. 1613.

23 Oct. 1613.

11 Maart 1614.

22 Juni 1614.

28 Juli 1614.

6 Oct. 1614.

17 Oct. 1614.

24 Aug. 1615.

19 Sept. 1615.

10 April 1616.

15 Juli 1616.

24 Sept. 1616.

1 Nov. 1616.

27 Jan. 1617.

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOMST.
Andreas Houtler.		
Henricus Hinschlous.	21 Juni 1617.	Lancaster.
Guilielmus Masquererus.	27 April 1616.	Enkhuizen.
Johannes Fossius.	26 Mei 1614.	Leeuwarden.
Alexander Lichtonius.	9 Sept. 1617.	Londen.
Lucas Lessius.	21 Sept. 1617.	Hamburg.
Franciscus Balochius.		
Adolph Venator.	23 Maart 1618.	
Henricus Arundaeus.	31 Oct. 1612.	Vlissingen.
Gerbrandus Hayonus.	23 Juni 1617.	Friesland.
Antonius Helwigius.	7 Sept. 1619.	Pommeren.
Thomas Leabeus.	20 Oct. 1617.	Cambridge.
Jacobus Altena.	29 Dec. 1619.	Leiden.
Johannes Sherwodus ¹⁾ .		Engeland.
Paulus Berch.	{ 26 Aug. 1617.	Rostock.
	{ 20 Aug. 1620.	
Timmannus Opmeer ²⁾ .		
*Thomas Molengravius ³⁾ .	12 Febr. 1621.	Alkmaar.
Adrianus Falckenburgius ⁴⁾ .		Leiden.
Emanuel Joyuse.	10 April 1618.	Lyon.
Clemens Rosaeus.	1 Sept. 1614.	Den Haag.
Orthuinus Westenberg.	22 Juni 1617.	Bentheim.
Samuel Bispham.	21 Juli 1621.	Londen.
Anchises Andla.	13 Mei 1620.	Friesland.
Hugo Symes.	27 Mei 1623.	Somersetshire.
Josaphat Geerding.	13 April 1619.	Amsterdam.

¹⁾ Bronchorst l. c. blz. 155: Respondit de Humoribus morborum expurgandis, valde docte et promte referentibus omnibus Doctoribus et Professoribus Facultatis Medicae". (Sedert 1617 na den dood van Pauw was o. a. van Valkenburg lector in de geneeskunde.)

²⁾ Bronchorst l. c. blz. 165: „respondit de Peripneumonia, docte et solide".

³⁾ Volgens Bronchorst l. c. blz. 167, was de promotie 9 Juni. Hij verdedigde stellingen „over de nacht-

ervolg).

DATUM VAN PROMOTIE.	ONDERWERP DER PROMOTIE.
8 April 1617.	
1 Juli 1617.	
4 Juli 1617.	
25 Juli 1617.	
18 Sept. 1617.	
12 Oct. 1617.	
6 April 1618.	
8 Mei 1618.	
23 Mei 1618.	
19 Sept. 1618.	Apoplexie.
30 Sept. 1619.	
20 Nov. 1619.	Paralyse.
4 Jan. 1620.	Hartkloppingen.
30 Juni 1620.	Uitdrijven van vochten bij ziekten.
11 Sept. 1620.	Apoplexie.
22 April 1621.	Peripneumonie.
9 Mei 1621.	Nachtmerrie.
19 Juni 1621.	Pleuritis.
22 Febr. 1622.	Koliekpijn.
6 Dec. 1622.	
17 Jan. 1623.	
28 April 1623.	
23 Mei 1623.	
3 Juni 1623.	
17 Juni 1623.	

merrie". Hij deed dit vreesachtig en zonder vuur. De Rect. Magn. Vorstius vermaande hem, dat hij nu hem de graad van licentiaat uit goede gunst, hoewel hij die onwaardig was, gegeven werd, 't geen hem ontbrak aan knapheid, door vlijt en volharding in het studeeren, naderhand zou herstellen.

⁴⁾ Bronchorst l. c. blz. 169: „respondit docte et promte de Pleuritide; gradum illi contulit D. Reynerus Bontius”.

NAAM.	DATUM VAN INSCHRIJVING.	PLAATS VAN HERKOM.
Casparus Hollens.		
Nicolaus Bartholomeus.	16 Juni 1615.	Hoorn.
Cornelius Schage ¹⁾ .		
Melchisedec Sandra.	12 Juni 1617.	Amsterdam.
Nicolaus Fossius.	13 Mei 1624.	Denemarken.
Johannes Dulcitius.	30 Mei 1622.	Amsterdam.
Henricus Seystius.	21 Dec. 1610.	
Tobias Whitakerus.	18 Juli 1624.	Engeland.
Aegidius Johannes.	24 Juli 1624.	Kopenhagen.
Josue de la Cave.	28 Febr. 1624.	Rotterdam.
Herbertus Whittfeldus.	26 Juli 1623.	Engeland.
Nicolaus Bodecherus.	3 Juni 1620.	
Daniel de Hoost.	11 Maart 1604.	Antwerpen.

¹⁾ Hij was secretaris der stad Alkmaar, en werd 28 Juni 1625 tot Dr. in de rechten bevorderd. (Zie Bronchorst l. c. blz. 181 en 191.)

ervolg).

DATUM VAN PROMOTIE.	ONDERWERP DER PROMOTIE.
2 Aug. 1623.	Pleuritis.
2 Aug. 1623.	
5 Jan. 1624.	
27 April 1624.	
12 Mei 1624.	
2 Juli 1624.	
12 Juli 1624.	
27 Juli 1624.	
27 Juli 1624.	Etterkoortsen.
23 Nov. 1624.	
28 Nov. 1624.	
20 Dec. 1624.	
23 Dec. 1624.	Dysenterie.
	Kolieklijden.

BIJLAGE V.

1598. Juni 8. Curatorenvergadering ¹⁾).

Ende aengaende de promotien der Doctoren in andere faculteiten dat van nu voortsien die geenen die zullen staan naer 't Doctoraatschap tweemaal zullen disputeeren: eerst onder 't behulp van een Preses om te vercrygen den tytel van Licentiaat, ende ten anderen zonder preses om den titul van Doctoorschap; ende dat den Decanus van de faculteit daer in de voorsz. Promotie zal geschieden met zijn byweezen ende Authoriteit sulke ordre in 't disputeeren zal doen onderhouden, dat niets onbehoorlijks ofte anders dan de Eerbaerheid betaamt en geschiede. Des zal die materie van de disputatie om 't doctoraatschap staan ten believe van de voorsz. faculteit sonder dat nogtans tottet opponeeren yemant zal worden toegelaten dan die geenen dewelke geheele twee jaren in de voorsz. Faculteit gestudeert hebben.

Van 't welk geordonneert is acte gemaakt ende den voorsz. Senaet geleverd te worden om die selve bekend te doen maaken, daer ende sulx behooren zal.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 46.

BIJLAGE VI.

1589. Febr 9. Aanstelling van Pauw tot derden professor medicinae ¹⁾).

Opt gunt bij de heere Justus Lipsius, professor der historien, als rector der voorlede jaeren den curateurs van der universiteyt ende burgemeesteren der stadt Leyden is voorgesteld, als dat D. Petrus Paeu, doctor der medicynen, geboren burger van Amsterdam, de welcke eenige jaeren in der universiteyt alhier heeft gestudeert, synen dienst der universiteyt heeft aangeboden, omme de professie der medicinen aen te nemen ende sulx hem te laten gebruycken in de uijtlegginge der cruijderen oft yet anders, daertoe hij bevonden mocht werden bequaem te sijn, is bij de voorsz. curateurs ende burgemeesteren verstaen ende geresolveert, dat naer dien 't getal der studenten in de medecinen alhier merckelyck groot is, jae grooter dan 't selve in der universiteyt van Loeven in haer meeste fleur ende bloeyssel is geweest, in vougen dat omme deselve in haer studien te vordere noch wel vereysschen soude een derde professeur der medicinen, daertoe sij raetsamer vinden te vorderen ende mittertijt op te queecken een geboren lantsaet, in de universiteyt alhier gestudeert hebbende, dan een vreemde, sijluijden tevreden sijn ende voor soo veele in hem is mits desen bewilligen, dat de voorn. D. Petrus Paeu op een prouwe ende voor een tijt van vier, vijf of ses maenden hem tot de voors. professie in der universiteyt alhier sal mogen begeven ende gebruyken laten, omme midde-lentijt, gesien sijne bequaemheyt tot de voors. professie, de naersticheyt bij hem aengewent ende de vordernisse vant studium medicinae, ter naester vergaderinge van de heeren curateurs ende burgemeesteren op de vereeringe, de voors. D. Petro Paeu ter saecke voorseyt toe te vougen, naerder te werden gelet ende gedisponeert gelyck bevonden sal worden te behooren.

¹⁾ Bijlagen op de Documenten van de Resolutien van Curatoren van deel I.

BIJLAGE VII.

1592. Februari 8. D. Petrus Paauw gestelt totte Ord. Professie ¹⁾).

De Curateurs vande Universiteyt ende Burgemeesteren der stadt Leyden gesien hebbende in haere vergaderinge 't gunt henluyden vertoont ende te kennen gegeven es geweest bij D. Petrus Paauw professor Medicus in 't stuck der anatomien daar bij hij sijnen dienst voortsae der Universiteyts aanbiedende ende versoekende es, dat indien hij de voornoemde Curateurs ende Burgemeesteren int bedienen der voorschreven professie heeft vernoeght hem deselve eynttelijcken te werden gegeven mit verhoginge van zijne wedden ten opsichte van de groote duyrtte van alle nootwendigheden omdat hij daarom verseeckert zijnde hem daer toe gantschelycken mocht begeven ende genoeghsaam onderrecht sijnde vande goede diensten, die de voorschreven Dr. Petrus Paauw tot noch toe der Universiteyt heeft gedaen ende bewesen ende van sijne nutheyt, bequaemheyt ende sonderlinge ervarentheyt tot de voors. professie hebben deselven onthouden aengenomen gestelt, onthouden nemen aen ende stellen mitsdesen tot een ordinarysen professoren in den facultyt der medicijnen ende sonderlingen in 't stuck vander anatomien, omme deselve lessen ende professie inde voorschreven Universiteyt opentlyck te doen ende hebben tot soodanige plaatse tijt ende uyre, die hem bij den achtbare heere Rector mit goetduncken ende advys van de geene die 't behoort sal werden geseyt aangewesen ende toegeeygent, in sulcken verstande dat hem de voornoemde D. Petrus Paauw soo wel in 't doen van de voorschreven professie als oock comparerende ter vergaderinge van de Senaat van de Universiteyt alwaar denselven mit ende beneffens de andere ordinarissen professoren mitsdesen behoorlycke plaatse ende stemme wert vergunt zal

¹⁾ Res. van Cur. deel II, f°. 83 et verso.

bevlyttigen ten meesten oorbaer nut ende vordernissen van de studenten ende dat hij hem voort daarinne ende in sijne vordere handel ende wandel sal quyten ende draegen eerlyck en getrouwelycken ende ter goeder consientie gelyck den dienst ende bevordernisse van de Universiteyt dat sullen uyt-eysschen ende naervolgende des voorschreven Unyversiteyts[wetten] ende statuytten, die hij in alles naar sijn vermogen zal onderhouden ende naarkomen, tot welcker eynde, de voornoemde D. Petrus Paauw aen handen van de Curateurs ten overstaen van de Burgemeesteren ende Senaat van de Unyversiteyt gehouden es te doen den gewoonlycken eet, ende dit al tot de wedden van drie hondert guldens van 40 grooten het stuk sjaerlyx begonst ende innegaan zijnde met de 10de January 1592 voorleden, dewelcken den voornoemden D. Petrus Paauw tot vier termijns van den jaare als telckens een gerechte vierde part, benefens de betaeling van andere heeren professoren sullen werden verstreckt ende uytgekeert door den Rentmeester van de voors. Unyversiteyt die 't nu es ende in teyden ende weylen sal mogen werden, waarvan geordonneert is gemaect te werden de jegenwoordige Acte, aldus gedaen op den 8^e February 1592.

BIJLAGE VIII.

**1593. December 18. Privilegie ofte Octroy¹⁾, der Anatomie inde
Academie tot Leyden gegeven, bij de Heeren Staten
van Hollandt en West-Vrieslandt.**

Alsoo de Professoren van de Medicyne in de Universiteyt der Stadt Leyden, de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt te kennen ghegeven hebben, dat omme tot dienste der voorsz Landen, ende d'Ingesetenen van dien te mogen gebruycken, als in andere wel-ghestelde Republycken, d'institutie van Anatomie, tot onderwijs van allen dengenen die hen oeffenen in de konste van Medecyne, syluyden noodigh hebben eenige Lichamen van den geenen, die binnen dese Landen om haere misdaden, jaerlycks inde Wintersche maenden sullen worden gheexecuteert: Ende daeromme de selve Professoren van de Medecyne seer ernstelyck versocht hebben, dat allen Officieren binnen de voorschreve Landen belast soude mogen worden, alle de Lichamen van de Misdadigen, die inde Winter-Maenden sullen als vooren worden geexecuteert, te doen leveren in handen van de voorsz Professoren binnen der Stadt Leyden.

Soo ist, dat de Staten voornoemt, tot vorderinghe van de Universiteyt ende dienste van den Lande als vooren, by desen wel hebben willen belasten die van de Admiraliteyt binnen Hollandt ende West-Vrieslandt voornoemt, ende allen anderen Hooft-Officieren binnen denselven Lande, soo wanneer bij denselven eenige executie binnen de voorsz Winter-Maenden gedaen sal worden over eenige Misdadigen, de doode Lichamen terstont na executie te doen voeren ende leveren binnen Leyden, in handen van de voorsz Professoren, ten ware t'eender tijdt in verscheyden Plaetsen, ende over veele Persoonen executie ghedaen soude mogen worden, in welcken

¹⁾ Groot Placaat-Boeck door Cau 1664. Deel II, blz. 1066.

ghevalle van der naester plaetse, een van de bequaemste doode Lichamen naer Leyden geschickt sal worden. Sonder dat oock eenige exemplare straffen van quartieren of diergelycke daerinne sullen zijn begrepen, daer af de Gecommitteerden ter Admiraliteyt voornoemt, ende alle Hooft-Officieren sullen werden gheadverteert.

Gedaen in den Hage, den achtthienden Decembris Anno vyfthienhondert drie-en-tnegentigh.

Ter Ordonnantie van de Staten. C. de Rechtere.

BIJLAGE IX ¹⁾.

Memorie van 't gunt bij mij ondergheschreven tot dienste ende vorderinghe van beide de anatomiën in den verleden herfst deses iaars, uytghegheven is.

I. Anatomie in September (den 20 ende volghende daghen) 1596 ²⁾.

	gl.	st.	p.
1. In den eersten, de schoutendienaars met de scherprechter voor 't lichaam	4	— 0	— 0
2. Voor anderhalf pont waskaersen	0	— 18	— 0
3. een dootkist	1	— 2	— 0
4. den gravemaker	0	— 10	— 0
5. die 't lichaam begroeven	1	— 4	— 0
6. voor 2 houte schotelen, 2 beytelen: een blaker: een sponsken enz. t' samen.	0	— 18	— 0
7. an 3 ton turf, de ton teghen 4 st.	0	— 12	— 0
Somma	<u>£ 9</u>	<u>— 4</u>	<u>— 0</u>

II. Anatomie den 26 October etc. 1596 ³⁾.

	gl.	st.	p.
1. de lopende bode die den brief van Delft brachte voor een nagt en daghloon	2	— 10	— 0
Transporteeren	<u>2</u>	<u>— 10</u>	<u>— 0</u>

¹⁾ Uit Documenta op de Res. van Curatoren

²⁾ Is waarschijnlijk door het Delflandsche gerecht veroordeeld, waarvan de boeken spoorloos verdwenen zijn, zoodat de naam van den veroordeelden onbekend is.

³⁾ Crimineel boek der stad Delft 1591—1619. (Rijksarchief aanwinsten. 1890 XXVI 99.)

Pieter Lourisz Duyst, waard in het Haentje, tegenover „die Syecke”, d. w. z. de tegenwoordige machinefabriek Reineveld; het Haentje bestaat nog als herberg op den hoek van de Kastanjewetering en de Kleiweg. Heeft dieven enz. geherbergd, is als heler en kooper

	gl.	st.	d.
Transport	2	10	0
2. de drie studenten met de anatomyknecht na Delft reysende, voor waghevracht heen ende weder	3	8	0
3. haarluyden gherembourseert an verteerde kosten te Delf ghedaan an twee maaltijden (bijkende bij haare attestatie hieran ghehecht)	7	6	0
4. aen schuytvracht die 't lichaam hier brachte.	2	10	0
5. voor een kist aldaar door den substituyt doen maken	1	17	0
6. de schoutendienaars aldaar voor haar moeyten.	1	4	0
7. den gravemaker	0	10	0
8. die 't lichaam ter aarde brachten	1	4	0
9. an 5 ton turf, de ton teghen 4 st.	1	0	0
Somma	£ 21	9	0

t' Samen 30 gl. 13 st.

hiervan ordonnantie verleent den 8 Febr. 97.

P. PAAW.

van gestolen goed opgetreden, heeft zijn schuit afgegeven om binnen de stad te stelen. Is veroordeeld om geleid te worden op 't schavot gedresseerd aan het stadhuis en aldaar aan een galg gehangen om „mette coorde” gestraft te worden dat er de dood op volgt, met confiscatie van zijn goed.

Actum 4 October 1596. Is geapprehendeerd 15 September.

De inlichtingen omtrent de beide terechtstellingen werden mij welwillend verstrekt door den gemeente-archivaris der stad Delft, Mr. L. G. N. Bouricius.

BIJLAGE IXA.

1589. Dec. 29. Onkosten van een Sectie ¹⁾).

Verleent ordonnantie opten rentm^r om Jacob Andriesz houdende 11 g, 17 st, 8 p, over de costen gedaen tot de anathomie van het dode lichaem van Jannetgen Jorysdr van Deventer.

aen de dienaers van het lichaem te brengen	20 st.
aen 2 slaepplaeckens daer mede 't lichaem es bedect	
berustende onder de professor Paeu	2 g., 10 st.
aen 3 pond caerssen	13 st., 8 p.
aen kolen	6 st.
aen zeepe ende wasschen van doucken	12 st.
aen de vrouwe voor den dienst van water halen,	
warmen ende vuyr te stoocken.	30 st.
voor de kiste daerinne het dode lichaem t' samen	
gehouden ende eyntelick begraven es	4 g., 10 st.
aen de graefmaecker voer 't graff te maecken ende	
't dode lichaem daerinne te begraven	16 st.

¹⁾ „Dagbouck” van Jan van Hout, f°. 109 verso.

BIJLAGE X.

1599. November 6¹⁾. Rekest van Aert Pietersz.

Aen myne E.E. Heere, mijn Heere Curateurs des Universiteits ende Burgemeesteren der Stadt Leyden.

Verthoont reverentlyck Aert Pietersz. hoe dat hy supliant ten versoecke van D. Paau hem nu eenighe iaren heeft laeten ghebruycen ende gestaen heeft ten diensten van de Anatomije daervoer genietende als dachloon 14 st. sdaeghs ende dat als den voors. D. Paau is anatomiseerende ende niet anders, dan alsoo hy supliant bevint, dat de anatomie dicwils op soodanighe tydt wert gedaen, dat hij (weesende een tuyman) andere wercken ende dachuieren van de ghene daer hij het geheele iaer daer is aen verdie-dende daer doer moet laten ende versuymen, waerdoor hij apparentlyck sijne ordinarise calanten is gesien te verliesen, 'twelck hem (weesende een man die vande dagelyx penningh moet leven) tot gheen cleyne nadeel soude strecken, is mits dese syn versoeck, dat indien uwe E.E. zijnen dienst voortaan syt begeerende (dewelcke hij seer gaeren bereyt is te presteren) het haer gelieve na haere bescheidenheyt ende discreetie hem supliant iets seeckers iaarlycx toe te leggen, ofte sulx met hem te handelen dat hij van de voors werck (weesende extraordinaris ende een ijders dingen niet) behoorelick mocht werden geloont. 't Welck doende, Etcetera.

Curateurs van de Universiteit ende Burgemeesteren der Stadt Leyden, hebben den supliant om redenen toegevoecht achtyn st. sdaechs als geanatomiseert sullen werden corpora humana ende dandere anatomen aengaende hen sal te vreden houden met prysen als te voren.

Aldus gedaen ter vergadering van Curateurs ende Burgemeesteren den VJden November XV^c negen ende tnegentich.

NIC. VAN ZEYST.

¹⁾ Doc. bij de Res. van Cur. fol. 66.

BIJLAGE XI.

Instructie waer nae den knecht van de Anatomye hem zal hebben te gedragen. 1619. Februari 8¹⁾.

In den eersten zal hij in de wintersche maenden als in de Academye Osteologia wert geexpliceert, alle dage derwaerts van de Anatomijplaetse brengen voor de lesse diversche dootsbeenderen, ende die nae de lesse weder op zijn plaetse brengen.

Sal oock gehouden zijn alle sectien, die den Anatomicus zoo int openbaer als int heymelick doet, te bedienen van den morgen tot den avont. Item dat hij als 't schoon weder is s'morgens de vensters der Anatomye open setten, ende t' savonts weder sluyten zal.

Alle drye maenden zal hij alle de plaetsen der Anatomije, ende oock buyten alle de plaetsen tusschen de pilaren tegen t'noorden alle veerthien dagen wel te degen schoon ende claer maecken, en alle de plaetsen der Anatomye alle drye weecken eens besem schoon maecken, ende die eens int Jaer te weten int beginsel van April heel witten, ofte tot zijnen kosten van yemant het zelve laten doen. Sal mede naer een....²⁾ exercitie der Anatomye, ofte zoe wanneer men daer zoude mogen timmeren alle desselffs plaetsen wel te degen schoon maecken; ende alle het gereetschap schuyren, ende s³⁾ en claer maecken, oock alle de instrumenten die gebruyct zullen wesen mit olije en sant affwrijven; ende daer naer met olije ende gevijlt loot te samen gesoden, bestrijcken.

Alle halff jaers namentlick op den eersten Mey ende den eersten Novembris zal hij alle het gereetschap der Anatomye, ende de drye

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, folio 2 et verso.

²⁾ In het oorspronkelijke stuk opengelaten.

³⁾ In het oorspronkelijke stuk opengelaten.

clysteren en syring¹⁾ pijp schuyren off tot zijn costen doen schuyren, ende alle de instrumenten die eenich roest hebben met olije ende sant affwrijven, ende daer nae met de voorsz olije bestrijcken.

Hem zal alle de riffen ofte sceleta die vervallen, repareren ende schoon en claer houden. Sal mede alle voorvallende bootschappen de Anatomye aengaende, de welcke binnen dese stadt te beschicken zullen zijn, tot allen tijden bestellen.

Gelyck hij oock in de somer zal gaen op de dorpen zes off zevenmael ofte meerder, zoo het hem den Anatomicus en chirurgicus Professor belasten zal, ende aldaer, nae desselffs instructie opzoucken diversche soorten van menschen beenderen, om in de lessen der Anatomye te gebruycken, gelijk tot allen tijden van alle beroemde Anatomicis geusurpeert is geweest.

Volgens de voorgaende instructie is bij D. Otthone Heurnio Professore Anatomico et Chirurgico ten overstaen van Burgemeesteren der Stadt Leyden aengenomen tot knecht van de Anatomije binnen deser stede Elyas Dingelsz. van Hogesande, ende zal voor den dienst bij hem te doen volgens dezelve instructie jaerlicx tot laste van d'universiteit der voorsz stede trecken ende genieten de somme van acht en veertich guldens tot 40 grooten 't stuck; waer van hem telcke vierendeel jaers betaelt zal werden een gerecht vierdepert, den 8^e Mey toekomende t'eerste.

Aldus gedaen op ten 18^e february 1619. Onderstont ter kennisse van mij

Was geteyckent J. VAN SWANENBURCH.

¹⁾ In het oorspronkelijke stuk opengelaten.

BIJLAGE XII.

Verklaring van Curatoren dat het botanisch onderwijs behoort tot de medische faculteit.

1602. Mei 8 en 9. Curatoren vergadering ¹⁾).

Op 't te kennen geven van wegen D. Petrus Paauw, Professor medecinen ende Praefectus horti medici, als dat hij nu eenige jaren gehad hebbende de Prefecture van den Hoff der medicinen beducht was of eensdeels verstaan hadde, dat eenige andere zijne quaadwillige hem dezelve zoude zoeken te onttrekken onder dixel ²⁾ Curateurs van der Universiteit ende Burgemeesteren der stad Leyden hadden te meermael verclaerd, dat zij niet en verstonden dat een Professor tweederly Professie behoorde te hebben. Ende dat overzulx de voorsz. Curateurs ende Burgemeesteren daerop heure nadere verclaringe t' zijne meerdere verseekertheid soudon doen willen, hebben de Curateurs en Burgemⁿ voorsz. verclaerd dat zij verstaen de Prefectuere van den voorsz. Hoff, mitsgaders de lessen en examinationen in den voorsz. Hoff te doen, *niet te weezen eene Professie verscheyden van de Professie der medecinen* ³⁾ daerinne de voorseide D. Paauw mede zijne lessen dagelyx is doende, *maer te weezen eenderlij Professie* hoewel dezelve is van Dubbelde moeiten ende lasten; ende dat daerom de voorsz. D. Petrus Paauw hem met zodanige geruchten off suspicien niet en zal hebben te bezwaaren.

¹⁾ Res van Cur. deel III, f°. 100 verso.

²⁾ dixel = voorgeven.

³⁾ Cursiveering is van mij.

BIJLAGE XIII.

Inrichting van een kruidhof ¹⁾. 1587. Maart 17.

Plaetse achter de Universiteyt.

Opt versouck aen Burgemeesteren der stadt Leyden in haer vergaderinge opt Raedthuys gedaen bijde heeren Curateurs van der Universiteyt Joncker Johan van der Does, heer tot Noortwyck ende Mr. Paulus Buys, ten eynde hemluyden van deser stede wegen ten behoeve vande voors. Universiteyt soudren werdden opgedragen de ledige plaetse achter de Universiteyt, omme deselve (daertoe die voorlanghe es gedestineert) te werdden bequaem gemaect tot eenen hoff, dienende tot leeringe van aller deghene, die inder Medicijnen studeren, ghesamentlycken tot eene huysinge bequaem voor de bewooninge vanden eersten Professoor der Medecynen, volgende 't concept bijde voorgenoemde heeren Curateurs, daervan breeder mondelinge verclaert ende hem daervan verleent te werdden behoorlycke briefven ende titulen, Hebben de voors. Burgemeesteren (de voorgenoemde heeren Curateurs voor haer neersticheyt tot voordernisse vande Universiteyt hertgrondelyc bedanckende ende biddende daerinne te willen continueren) aengenomen dienaengaende metten eersten naerdere te communiceren mit t' collegie van die vanden gerechte, ende de goede meeninge vande selve den heeren Curateurs eerstdaeghs te doen verwittigen.

Aldus gedaen opten 17 Martij 1587.

¹⁾ Res. van Cur. deel I, f°. 190 verso.

BIJLAGE XIV.

Aanstelling van de Bont en Pauw tot Praefectus Horti. 1598. Augustus 10 ¹⁾.

Eerstelyk also mits de Dood van Theodorus Cluyt opsiender van den Hoff der Medicijnen vaceerden ende van nooden was metten eersten een ander daartoe te committeeren ten einde den voorsz. Hoff bij gebrek van behoorlijke toezigt, niet schadeloos en werde en vervolgens alle costen tot deestyt toe daaraan gedaan verlooren, ende sig daar toe presenteerden eerst die Professoren in der medicijnen mitsgaders ook eenen Forstius Dr. medicijnen, welke alle te vreedten waaren ook aanteneemen behalven cura horti professiones bottanices hier bij gevoegt dat also Petrus Molineus Professor Phisices sijn dienst ende professie van meninge was te renuncieeren aan de Curateurs omreden en hij zig wilde ofte moste begeven in Vrankrijk, door versoeck van zijne ouders die voorsz. Forstius ook presenteerden aanteneemen professionem Phisicis. Ende dat het sulx was dat den senaat van d'Universiteit de faculteit der medicynen bij haare brieven hadden doen recommandeeren totte prefecture van de voorsz hof ende totte professie Phisices de Persoon van Rudolphus Snellius profr. Mathematicus, soo is in deliberatie geleit wat alderbest ten meesten dienste ende oorbaar van de Universiteit gedaen diende, ende eyntelijk goedgevonden dat men zoude ontbieden Doctores Gerardum Bontium ende Petrus Paauw, Profrs Medic. ende denzelven aanbieden de prefectuere van den hof der medicynen inzulker voegen dat den eenen van henl. diebus feriatis zal doen lectiones Bottanices ende d'ander waerneemen de cultuere

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 47 verso.

van den Hoff ende dat men hen daar vooren zoude presenteeren te weeten den geenen die den Hoff zoude waarneemen de huysinge daar jegenwoordig innewoont Louis Elsevier Pedel staande aan den hof ende daar en boven hondert vijftig ponden jaarlyx ende den anderen diebus feriatis soude leesen gelijke hondert vijftig ponden. Waar na voorgedragen zynde ¹⁾ den voorn. Profr. Bontius ende Pauw, dat de Curateurs van de Universiteit ende Burgemeesteren geresolveert waaren hen aan te bieden tam profession. simplic. quam Cura. et cultura horti ende dat onder de wedden van drie hondert ponden van veertig grooten, beneffens de huysinge zynde annex de voorsz. hof daarinne woonagtig was den voorsz. Elsevier. Is verdragen dat zyluiden zullen jaarlyx tot wedden hebben de voorsz. huysinge ende driehondert ponden ende dat den eenen van hen diebus feriatis sal lezen dioscoriden Matthioli aut alium quendam rei herbarie scriptorem ende den anderen ten minsten een uyr 's daags zal vaceeren in den voorsz. Hoff examineerende de voorsz. cruyden daar inne zijnde ende dezelve explicerende ten gerieve van de genen die in denzelven zullen begeeren te leeren die kennisse van de cruyden die hij gehouden zal worden daarvan te onderrechten ende des winters ten minsten een uyr 's daags t'zijn huize zal vaceeren in mineralibus ten gelijken einde, ende voorts zal waarneemen de culture van denzelven hof, mitsgaders arbeyden om denzelven te vermeerderen naar zijn beste vermogen met de plantsoenen, bloemen ende cruyden daar niet in zijnde. Ende voorts gehouden zal zijn 't zij door hem selven ofte anderen die hij daar toe zal mogen te stellen ende beloonen te doen alle den Arbeid van spitten, mesten of vetten, zayen, planten, wyen, vuchten, begieten off wateren, 't zaat te winnen ende vorder alles te doen wat den dienst, Profijt, cieraat en Eere van de Universiteit ende van de cruythof vereysschen zal ende gelijk 't zelve eenen goeden getrouwen ende naerstigen Simplicista toestaat, inzulken verstande dat degeene die de zorge van den voorsz. Cruythof zal waarneemen alle 't geene dat hij ter zaake van de behoeften tot den voorsz. Cruythof van node zal uitleggen 't zij van 't innebrengen van aarde, run, sant, messe en diergelijke bij geschrifte zal stellen ende daarvan t'elken vierendeeljaars tot lasten van de Universiteit boven de voorseide wedden voldaan worden. Des hij geauthoriseert word die overende cruyden die men in den hof niet van doen en zal hebben ofte daarin te veel ofte niet van

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 48 onderaan en 48 verso.

nooden zullen zijn te vercoopen, ofte te verreuylen jegens andere cuyden ende om 't geen van 't vercofte sal procedeeren weder anderen mogen koopen. Ende in summa in alles zoo die Eere als profijt van de voorsz. Cruythoff mitsgaders van de geene die de kennisse der cuyden zouden willen aanneemen. Ende dit alles onder den Eed daarmede de voorsz. Profⁿ aande Universiteit zijn verbonden.

BIJLAGE XV.

**1601. Augustus 8. Verzoek van Johannes Heurnius om nog
bij zijn leven zijnen zoon Otto tot zijn
opvolger te benoemen ¹⁾.**

Vorder alzo D. Johannes Heurnius leggende genoegzaam op zijn verscheyden ernstelyken aen Curateurs ende Burgemeesteren hadden doen verzoeken ende bidden dat zijn zoon D. Otto Heurnius mogte vereert worden bij zijn leven mette professie Institutionem medic. bij hem gemaakt ende daerin hij denzelven zijnen zoon in 't bijzonder geïnstrueert hadde.

Soo is 't dat Curateurs ende Burgemⁿ voorsz. 't zelve geleit hebbende in deliberatie niet en achten genoeg eerlijken te zijn dat men bij desselfs leeven soude disponeeren om iemand totte selve off gelijke professie te surrogeeren, maar dat men om de meriten van den voorsz. Heurnius, ende den goeden hoop die de voorn. Curateurs ende Burgemⁿ hebben van desselfs zoon, Den voorsz. heere Heurnius zal doen aanzeggen, dat Curateurs ende Burgemⁿ hem van nu aan belooven denzelven zijnen zoon te promoveeren totte professie daar toe hij denzelven recommandeert.

¹⁾ Res. van Cur. deel III, f°. 91 verso.

BIJLAGE XVI.

1624. Februari 10. Benoeming van Valckenburg tot buitengewoon hoogleeraar ¹⁾).

De Curateurs van de Universiteyt ende Burgemeesteren der stadt Leyden, naeder geleth opte faculteyt der medicinen ende zijnde genegen om den studenten van dien bij alle weghen te voorderen oock in chirurgicis ende anatomicis, daerinne D. Otto Heurnius ordinarius chirurgiae ende anatomiae professor zeer goede devoiren ende diensten es doende, hebben om deselve devoiren te doen ferminderen naer seeckere onderrichtinge van de geleertheyt, vromicheyt ende bequaemheyt van D. Adrianus Valckenburgius, denselven aengenomen ende gestelt, nemen aen ende stellen hem bij desen tot extraordinaris professor chirurgiae inde voorsz. Universiteyt, om de selve professie te bedienen, ter meester eere mit ende voordeel van de Universiteyt ende studenden deselve frequenterende, sulx als hij in goede conscientie sal meynen te behooren, soo met het doen van lessen, als anderssints.

Authoriseerende wijders den voorn. D. Adrianum Valckenburgium, om ten bequamen tijde mede in de publijcque anatomieplaetse te mogen doen soodanighe sectien ende demonstratien, als hij tot voordeel van de studenten der medicinen sal oordeelen te dienen, edoch volgens soodanigen instructien ende ordre als hem dienaengaende alvorens bij den voorn. Curateurs ende Burgemⁿ sullen werden gegeven. Ende dat alles op soodanich tractement, als deselve Curateurs ende Burgemⁿ hem hebben toegevoucht, versouckende daeromme den achtbaren Rector ende Senaet van de voorsz. Universiteyt den voorn. D. Adriano Valkenburgio zijne behoorlicke plaetse ende tyt van lesen te designeren. Gedaen bij de Curateurs en Burgmⁿ voorn., ende met derselver opgedruckten zegel bevestigt op ten 10^e februarij van den jare 1600 vier ende twintig.

¹⁾ Res. van Cur. deel IV, f°. 145 et verso.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Ten onrechte beweert Suringar, (Nederl. Tijdschr. v. Geneesk. 1862 blz. 516, 2^e kolom) dat aan de Utrechtsche hoogeschool de eerste klinische lessen in ons land zijn gegeven.

II.

De opvatting van Schotel, (de Academie te Leiden blz. 145 onderaan) dat Johannes Heurnius gedurende 30 jaar professor anatomiae geweest zou zijn, is verkeerd.

III.

De stoppende werking van morphine en opium berust niet op een opheffing der peristaltiek, doch in hoofdzaak op een contractie van de sphincter antri pylorici van de maag en de pylorus.

IV.

Voor de diagnose post mortem van paralysis cordis, is het al of niet gevuld zijn van den linker ventrikel van geen beteekenis.

V.

Desinfectie van drinkwater door chloorkalk en kopersulfaat verdient aanbeveling.

VI.

Bij operatieve behandeling van thrombose van den sinus transversus, late men onderbinding der vena jugularis achterwege.

VII.

De metacarpus pollicis is te beschouwen als eerste phalanx van een driedeeligen duim.

VIII.

Het is niet mogelijk op grond van virulentie verschillen voor mensch of dier, een bacterie soort in scherpgescheiden typen te verdeelen.

IX.

De automatische werking van het hart komt langs neurogenen weg tot stand.

X.

Behandeling van haemoptoe door toediening van secale preparaten is irrationeel.

XI.

Bij appendicitis is het toedienen van flinke hoeveelheden opium nadeelig te achten.

XII.

Men puncteere een pleuritis exsudativa tuberculosa nooit, tenzij er een indiatio vitalis bestaat, of het exsudaat na geruimen tijd geen neiging tot resorptie vertoont.

XIII.

De verschijnselen bekend onder den naam van „blennorrhoea neonatorum” behoeven niet door de Neisser'sche gonococcus veroorzaakt te zijn.

XIV.

De indeeling der paranoia in een acute en chronische vorm is onjuist.

XV.

In „neurotic cases of varicocele” is elke andere wijze van behandeling beter dan de raad van Cuning, (Aids to Surgery, 1908 blz. 398) „leave them alone”.

XVI.

Voor het opwekken van partus arte prematurus verdient de lage eivliessteek de voorkeur boven de bougiemethode.
